11311

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ІМ. О. О. ПОТЕБНІ

Л. Т. МАСЕНКО

ГІДРОНІМІЯ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

527905

Дарунок від
Тараненко Ю.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

КИЇВ «НАУКОВА ДУМКА» 1979

У монографії досліджується походження річкових назв Східного Поділля. Гідронімія досліджуваної території розглядається у її зв"язках з річковими назвами інших районів України на відповідному історико-географічному тлі. Для порівняння залучаються також гідроніми інших слов"янських земель.

Книга розрахована на мовознавців, істориків, географів, етнографів, викладачів і студентів вузів, а також всіх тих, кого цікавить історія географічних назв.

Відповідальний редактор І.М.Железняк

Рецензенти Ю.О.Карпенко, Г.М.Гнатюк

Редакція мовознавства

М70101-326 440-79 4602000000
М221(04)-79

© Видавництво "Наукова думка", 1979

Праця присвячена дослідженню річкових назв Східного Поділля. У гідрографічному відношенні ця область Правобережної України охоплює басейн Південного Бугу у його верхній і середній течіях. За адміністративно-територіальним поділом сюди входять південно-східні райони Хмельницької області (Летичівський, частина Красилівського, Старокостянтинівського і Хмельницького районів) і більша частина Вінницької області (Барський, Бершадський, Вінницький, Гайсинський, Жмеринський, Іллінецький, Калинівський, Липовецький, Літинський, Немирівський, Теплицький, Тиврівський, Тростянецький, Тульчинський, Хмільницький і Чечельницький райони).

Східне Поділля належить до території давнього слов"янського заселення, що завдяки окраїнному положенню відзначалась складністю і строкатістю етнічних стосунків у минулому. В той же час природні особливості Верхнього Надбужжя (надзвичайно велика заболоченість земель по П.Бугу і його притоках у верхній течії) сприяли збереженню безперервності населення. У зв"язку з цим регіон Східного Поділля є перспективним у плані виявлення архаїчних слов"янських і дослов"янських річкових назв.

Дослідження гідронімії Верхнього Надбужжя обмежується етимологіями окремих найменувань. Із дореволюційних учених, у працях яких знаходимо спроби тлумачення деяких назв цього району, слід назвати Г.І.Ільїнського, що дав першу наукову етимологію гідронімів Західний і Південний Буг[1], О.О.Шахматова, який обгрунтував слов"янське походження назви лівої притоки Дніпра та лівої притоки П.Бугу Десна[2], і О.І.Соболевського, що, виходячи з своєї теорії скіфо-сарматського походження більшості назв великих рі-

---

[1] Див.: Ильинский Г.И. Река Буг. - Сборник Харьковского историко-филологического общества, 1911, т.19.

[2] Див.: Шахматов А.А. Введение в курс истории русского языка. - Пг., 1916.

чок території сучасної України, до іранізмів відносив такі гідроніми Східного Поділля, як Буг, Десна, Дохна, Самець[3].

Польський лінгвіст Я.Розвадовський у праці "Studia nad nazwami wód słowiańskich" (Kraków, 1948), досліджуючи на широкому порівняльному тлі назви річок слов"янських територій давнього індоєвропейського походження, етимологізує гідроніми Бритавка, Буг, Іква, Удич нашого регіону.

Серед сучасних праць, у яких досліджується гідронімія Східного Поділля, відзначимо насамперед монографію О.М.Трубачова "Названия рек Правобережной Украины" (М., 1968), в якій автор на основі взаємопов"язаних словотворчого і етимологічного аналізів гідронімів Правобережної України, використовуючи матеріали "Списків" П.Л.Маштакова, зробив важливі етно-лінгвістичні висновки, особливо стосовно субстратної гідронімії цієї території[4]. Однак значна частина гідронімічного матеріалу Східного Поділля лишилася поза увагою автора. Якщо за "Списком рек бассейнов Днестра и Буга (Южного)" П.Л.Маштакова басейн П.Бугу охоплює 341 назву, враховуючи лексичні варіанти, то за нашими даними в басейні нараховується 723 річкових найменувань, але цю цифру також не можна вважати вичерпною.

Деякі назви нашого басейну (Буг, Вовнянка, Домаха, Іква) знаходять тлумачення в працях О.С.Стрижака як аналогічні до гідронімів досліджуваних ним інших територій України - Середньонаддніпрянського Лівобережжя, Запоріжжя і Херсонщини[5].

Спробу словотворчого аналізу гідронімів басейну П.Бугу на матеріалі "Каталога річок України" (К., 1957) зробив С.П.Бевзен-

---

[3] Див.: Соболевский А.И. Новые русско-скифские этюды. - ИОРЯС, 1926, т.31, с.9, 12; Соболевский А.И. Как исследовать местные названия. - ИОРЯС, 1919, т.23, кн.1.

[4] При виділенні субстратних дослов"янських назв у гідронімії Східного Поділля ми спиралися головним чином на це дослідження О.М.Трубачова. Велике значення для дальшого вивчення річкових назв України має також проведений О.М.Трубачовим аналіз гідронімів за формантами. У деяких випадках приналежність розглядуваної назви до тієї чи іншої формантної групи, виділеної О.М.Трубачовим в гідронімії Правобережної України, була вирішальним фактором для визначення її етнічної приналежності.

[5] Див.: Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя і Херсонщини. - К., 1967; Стрижак О.С. Назви річок Полтавщини. - К., 1968.

ко[6]. Дослідник відмічає, що басейн П.Бугу характеризується досить розгалуженою системою словотворчих типів гідронімів: серед 196 назв, зафіксованих "Каталогом" у зазначеному басейні, виділяється понад 50 словотворчих типів.

Перші історико-географічні відомості про територію Верхнього Надбужжя знаходимо у Геродота (У ст. до н.е.), за яким цю територію населяли племена неврів, що їх більшість дослідників вважає протослов"янами[7].

У період утворення Київської Русі, у IX-X ст., територію над П.Бугом і Дністром займали племена уличів і тиверців. За Лаврентіївським літописом уличі жили на Дніпрі, за Іпатіївським - над Бугом і Дніпром аж до моря і Дунаю, за Никонівським і Новгородським - спочатку на Дніпрі, а згодом перейшли на землі між Бугом і Дністром. Перехід уличів у Наддністрянщину пояснюється швидше всього натиском тюркських кочових племен, які пізніше змусили уличів взагалі покинути Нижнє Надбужжя і Наддністрянщину і відступити на північ і захід.

У часи розквіту Київської Русі до її земель входить частина території Верхнього Бугу з його допливом Десною. В середині XII ст. тут був невеликий Київський уділ. У літописах згадуються такі міста Верхнього Надбужжя: Межибожье (Межибужье, Мечибожіе, Межибожь)[8], вперше зафіксовано під 1146 р., тепер м.Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл.; Бужскъ (Бужьскъ, Бужьскій, Божьскій, Божескъ, Бозкъ, Бузко, Бузскъ, Бозькъ)[9], місто на П.Бузі, вперше згадується під 1097 р., локалізація не визначена; Прилукъ[10], місто на притоці П.Бугу Десні, вперше зафіксовано під 1146 р., сучасне с.Стара Прилука Липовецького р-ну Вінницької обл. Можливо, десь у Надбужжі знаходилось і місто Болохів, яке у XIII ст. стало центром цих земель.

---

[6] Див.: Бевзенко С.П. Морфологічний склад гідронімів басейну П.Бугу. - В кн.: III Республіканська ономастична (гідронімічна) конференція: Тези. К., 1965, с.71-75.

[7] Див.: Нариси стародавньої історії Української РСР. К., 1957, с.133.

[8] Див.: Указатель к первым осьми томам полного собрания русских летописей. Спб., 1907, т.2, с.201.

[9] Там же, с.19.

[10] Там же, с.358.

Відома з літописів Болохівська земля, що мала своїх князів і чимало міст, за дослідженням дореволюційного історика М.Дашкевича, "була розташована на верхів"ях Богу і по притоках обох його сторін до повороту його на південь, по верхній течії Случі до впадіння в неї Хомора і по верхів"ях Тетерева і його притоках не далі Гнилоп"ята"[11]. З болохівських міст літописи вказують Деревич, Губин (тепер, можливо, с.Губин Старокостянтинівського р-ну Хмельницької обл.), Кодуб, Кудин (тепер, можливо, с.Кудинка Летичівського р-ну Хмельницької обл.), Бозький і Дядьків[12].

Після вторгнення на Правобережну Україну в 1241 р. монголо-татарських завойовників територія сучасного Поділля підпала під їх владу.

У 1362 р. великий литовський князь Ольгерд одержав перемогу над татарами у битві на Синіх Водах, і Поділля відійшло до Литви[13]. Князь Ольгерд віддав його у володіння своїм небожам князям Корятовичам, з періодом правління яких пов"язують виникнення таких міст-фортець у східному Поділлі, як Вінниця, Сокільці (тепер село Немирівського р-ну Вінницької обл.).

У 1435 р. Поділля було розділене між Польщею і Литвою. Західне Поділля відійшло до Польщі, а Східне Поділля залишилось у складі Литви під назвою Брацлавського воєводства. Після Люблінської унії 1569 р. Східне Поділля також було приєднане до Польщі.

У 1793 р. Правобережна Україна, а разом з нею й Поділля ввійшли до складу Російської імперії.

---

11 Дашкевич Н. Болоховская земля и ее значение в русской истории. Киев, 1876, с.19.

12 Там же.

13 Див.: Клепатский П.Г. Очерки по истории Киевской земли. Т.I. Литовский период. Одесса, 1912, с.XXIII.

Словник охоплює 406 назв проточних вод - річок, ручаїв, струмків. Назви інших гідрооб"єктів (боліт, озер, ставків тощо) залучалися лише у випадках генетичної спорідненості їх з відповідними річковими назвами.

Назви однієї й тієї ж річки, похідні від різних лексем, розглядаються в окремих словникових статтях. Як реєстрове слово словникової статті виноситься сучасна форма гідроніма, зафіксована в експедиційних записах, в Ономастичній картотеці Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР та інших джерелах. Якщо сучасна українська форма гідроніма з тих або інших причин відсутня, а гідронім засвідчений лише в джерелах, то основною вважаємо форму, подану найближчим за часом джерелом, і виносимо її як реєстрове слово українською мовою, але в дужках перед назвою джерела даємо в тій транскрипції, в якій вона там зафіксована - російській або польській.

Після локалізації наводяться всі форми з досліджених нами джерел у хронологічній послідовності. Дата фіксації вказується тільки для ХУ-ХУШ ст.

Обов"язково наводяться всі контактні однойменні або із спільною кореневою частиною назви - сіл, урочищ, гір, лісів тощо.

При дослідженні походження річкові назви порівнюються, як правило, з гідронімами інших територій України, в окремих випадках залучаються ойконіми. Річкові назви Східного Поділля аналізуються на широкому порівняльному тлі з гідронімією східнослов"янських територій, а також інших слов"янських земель, насамперед басейну Вісли, для якого існує повний реєстр річкових назв[1].

В етимологічній частині словника вказується лише вихідний апелятив, антропонім або топонім, від яких утворено річкову назву, їх етимологія не розглядається.

---

[1] Див.: Hydronimia Wisły. - Wrocław etc., 1965.

Основними джерелами роботи є експедиційні записи 1967-1971 рр., матеріали відділів по впорядкуванню колгоспних земель Вінницької і Хмельницької обл., матеріали Ономастичної картотеки Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні та "Словника гідронімів України". Для історичної частини словника використано ряд друкованих історико-топографічних та картографічних джерел минулих століть, а також рукописні топографічні описи Східного Поділля кінця ХУШ-XIX ст., що зберігаються в Кам"янець-Подільському архіві.

БАГДАЇ - р., п.пр. Мшанця, п.пр. П.Бугу (Багдаи - Менде); Багдай (Тверитинов, 23, 47, 62). Пор. нп Багдаї Волочиськ. та Старокостянтинівськ.р-нів Хм і с. Багдайки Красилівськ. р-ну Хм.

Від антропоніма Багдай у формі множини. Пор. прізвище Багдай, Боглай (Нов., I, 17, 40), білор.Баглай (Бірыла, П, 31), походить від апелятива баглай, баглій "ледар" (Яворн.Словн., 8), баглаї "лінощі" (Гр., I, 17), діал. бойк.баглай "тюхтій"(Онишкевич, 64), рос.баглай "ледар, дармоїд і под." (Даль, I, 35). Зважаючи на відантропонімічне походження і нехарактерну для гідронімів множинну форму назви, первинним слід вважати ойконім Багдаї, перенесений згодом на річку.

БАДЯ - стр. в с.Чапаєвці Бершадськ. р-ну Вн (МЕ 1968). Перенесений у гідронімію апелятив бадя "колодязний журавель" (Мельничук. Словн., 72), "дерев"яне відро біля колодязя" (Паламарчук, 23); відомий і в географічній номенклатурі Кіровоградщини у значенні "заглибина в грунті невизначеної форми" (Марусенко, 214).

За поясненням місцевих жителів, назва виникла тому, що "там була криниця з бадьою". Слово бадя як назва криниць поширене в мікрогідронімії Вінниччини, пор.Бадя - криниці в нп Зарудинцях, та Мельниківцях Немирівськ. р-ну; криниця в с.Кусиківцях Літинськ р-ну та ін.

БАЖАНИХА - друга назва р.Вовнянки, яка, зливаючись з р.Червоною, утворює р.Тьму, л.пр.П.Бугу; зафіксована в с.Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1967). За поясненням старожилів, "князь Потоцький розводив поблизу ставка птахів, від них ставок почав називатися Бажанихою, а потім і річка почала так називатися". Можливо, таке пояснення відповідає дійсності, оскільки в говорах української мови відомі народні назви фазана бажант (Яворн.Словн., 9), бажанка (Паламарчук, 23). Проте словотворче оформлення назви свідчить про більшу ймовірність відантропонімічного походження її.

БАЙДАЛІВ ЯР – р. в с.Дружному Калинівськ. р-ну Вн (МЕ 1967). Там же уроч. Байдалів Яр. Пор. с.Байтали на Одещині.

Від прізвища Байдала, зафіксоване в с.Дзендзелівці на Черкащині (МЕ 1970). Прізвище Байдала відоме в білоруському антропоніміконі (див.Бірыла, П, 34). Пор. апелятив байтала, байтало "незграбна людина, нероба і под." (Гр., І, 22), бойк. діал.байтала "ледащо, тюхтій, гультяй" (Онышкевич, 66).

БАЙРАКОВИЙ (Байраківка, Байракове болото) – руч. в нп Байраківці, Глинянці, Зарудинцях Немирівськ. р-ну Вн (Байраковий, Байраковка, Байраковое болото – КПОДА, 115, І, 32, арк. 42 зв., 43, 59; 115, 2, 4, арк.130 зв., 131 зв.).

Прикметникове утворення від байрак "невеликий ліс в яру; буерак" (Гр., І, 21). Можливо, первинною є назва села.

БАКАИ – р. в с.Садках Шпиківських колишнього Брацлавського повіту на Подділлі (Подол., 177).

Від географічного терміна бакай "глибока яма в річці, ставку; баюра; глибока баюра в балці; яма в болоті; провалля та ін." (Марусенко, 214). Ще одне значення апелятива бакай зафіксовано на досліджуваній території в "Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета": "Приход (м.Саврані. – Л.М.) разбросан по песчаной низменности, усеянной во многих местах болотами, мочарами, или, по местному выражению, "бакаями" (Подол.,66). Термін вважається орієнталізмом неясного походження (Толстой,235).

БАКША – п.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу. Впадає поблизу м.Тульчина Вн (ОКІМ); Бакша (Менде; Машт., 35); Bakszs (SG, X, 535). Пор.с.Бакша Савранськ. р-ну Од.; долина Бакша Сухая в с.Гетьманівці того самого р-ну (Подол., 56).

В українській мові існує апелятив бакша "баштан" тюркського походження, але зважаючи на те, що в Нижньому Надбужжі є ще одна назва – Бакшала (п.пр.П.Бугу в нижній течії) з тюркським словотворчим оформленням, слід вважати гідронім похідним безпосередньо з тієї тюркської мови, носії якої перебували на досліджуваній території. Слово бахча, бакча "сад" відоме багатьом давньотюркським (в тому числі половецькій) і сучасним тюркським мовам, але у фонетичній формі бакша із значенням "город" існує лише в казахській і каракалпацькій мовах. Відсутність фонеми ч і заміна її фонемою ш є характерною рисою казахської, каракалпацької і ногайської мов, які утворюють кипчацько-ногайську підгрупу кипчацьких мов (за класифікацією М.О.Баскакова). Звичайно, сучасну казахську

та каракалпацьку мови не можна вважати джерелом розглядуваних назв української території. Але виходячи з того, що вони мають генетичні зв"язки з мовою ногайських татарів, можна припускати походження даних назв з цієї мови. Пор.назву ногайського поселення Бокшали на території Бессарабії[2].

БАРА́Н - п.пр.П.Бугу. Протікає в нп Потоках, Рижавці Жмеринськ. р-ну Вн; впадає в П.Буг поблизу с.Ворошилівки Тиврівськ. р-ну Вн (МЕ 1968; КРУ, 58); Баранъ (Менде; Тверитинов,24,43; Машт., 35); Baran (SG, I, 101). Вона ж Жовтяк (див.). Пор. Баран - р. в с.Друцькому на Чернігівщині (ОКІМ); Баран - болото і торфовище в с.Глушиці на Ровенщині (ОКІМ); Baran - р. в басейні Вісли (Hydr.Wisły).

Походження гідроніма визначити важко. Очевидно, це переосмислена в дусі народної етимології назва іншомовного походження, тим більше що серед гідронімів на -ан Правобережної України не виявлено жодного достовірного слов"янського утворення (Трубачев, 208).

БАСАРА́БИХА - друга назва р.Червоної, яка, зливаючись з р. Вовнянкою, утворює р.Тьму, л.пр.П.Бугу.Зафіксована в с.Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1967); овраг Басарабиха (КПОДА, 115, I, 19, арк.16 зв.).

Можливо, від етноніма басараб "виходець з Бессарабії, молдаванин". Молдавани брали активну участь у заселенні Надбужжя. Гідронім може походити і від прізвища Басараб, яке фіксується в українському ономастиконі ХУШ-ХХ ст. Пор.Басараб - селянин (Нов., I, 25).

БАТІ́Г - I) п.(?) пр.П.Бугу; протікає в с.Четвертинівці Тростянецьк. р-ну Вн (МЕ 1971). Там же - уроч. Батіг, де 2 червня 1652 р. Богдан Хмельницький розбив польське військо, очолюване М.Калиновським. За переказами, с.Четвертинівка раніше звалося Батогом (Подол., 345). Пор.Батогъ - л.пр.Калюса, л.пр.Дністра (Машт., 26); Батогъ, або Шатавка - пр.Мукші в колишньому Кам"янецькому повіті[3]; Батыжекъ - л.пр.Мурашки, п.пр.Мурафи, л.пр. Дністра (Машт., 27) та ін.

---

[2] Див.: Скальковский А.А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. Одесса, 1848, с.53.

[3] Див.: Гульдман В.К. Памятники старины в Подолии. Каменец-Подольск, 1903, с.135.

Характерний для досліджуваної території (див.нижче) гідронім на позначення конфігурації русла, за семантикою пор. назви цього ж басейну Хомутка, Хомутня.

2) п.пр.Бужка, л.пр.П.Бугу. Впадає до Бужка в с.Миколаєві Хмельницьк.р-ну Хм (МЕ 1967); Батогъ (Подол, 874).

3) р., протікала в с.Парпурівцях Вінницьк.р-ну Вн (Батогъ- Подол., 227).

4) л.пр.П.Бугу; на ній смт Тростянець Вн (Батогъ - Менде; Тверитинов, 25).

БАТІЖОК - пр.Нападівки, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152; ОКІМ). Того ж походження, що й Батіг (див.).

БАТОЛИК - руч., протікав у с.Четвертинівці Тростянецьк. р-ну Вн (Батолыкъ - Гульдман, 361). Походить від тур. bataklik "болотиста місцевість",утворення з суфіксом -lik від batak "болото, багнисте місце, калюжа". Відсутність у назві приголосного *k* перед афіксальним *l* , можливо, пояснюється схильністю цього звука в турецькій мові до редукції[4]. В цьому самому селі зафіксовано гідронім Рудавка слов"янського походження з такою ж семантикою, пор.укр.географ.термін руда "заболочена низина, іржаве болото на березі", рудка "мокра заболочена низина, іржаве болото" (Марусенко, 248).

БАХМУТОВИЙ - руч., пр.Сільниці у с.Василівці колишнього Брацлавського повіту (Бахмутовый - КПОДА, 115, 2, 4, арк.37 зв.). Від прізвища Бахмут?

БЕЗГОЛОВНА - п.пр.Бугу (Гульдман, 35; Машт., 34). Вона ж Згарка (див.).

Прикметникове утворення з префіксом без- від номенклатурного слова голова "витік річки, початок яру" (Мурзаевы, 64).

БЕЗОДНЯ - 1) л.пр.Згару, п.пр.П.Бугу, в с.Кулизі Літинськ. р-ну Вн (МЕ 1972). Друга назва - Бугар (див.).

Від географ.терміна безодня "провалля; пучина, вир"[5], "глибока яма в річці; топке місце в болоті" (Черепанова);

2) руч. в нп Ставниці (Летичівськ. р-ну Хм), Пронилові і Флоріанівці, або Гуті Сахновській, колишнього Літинського повіту (КПОДА, 115, 2,2, арк.179,195;115 1,8,арк.156 зв.).

---

[4] Див.: Севортян Э.В. Фонетика турецкого литературного языка. М., 1955, с.85,89.

[5] Jurkowski M. Ukrainska terminologia hydrograficzna. Wrocław etc., 1971, s. 95.

БЕРДИЛІВКА – л.пр.Бужка, л.пр.П.Бугу. Протікає в с.Пащутинцях Красилівськ. р-ну Хм (МЕ 1967); Берделевка (Машт., 33).

Можливо, від антропоніма *Бердило, пор.прізвище Бердич з іншим суфіксальним оформленням, від якого походить назва міста Бердичів на Житомирщині (за деякими історичними даними, місто засноване в 30-х роках XУ ст. осадчим Бердичем – ТК ЦНБ)[6].

БЕРЕЖАНКА – одна із назв р.Бершадки, л.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу у верхів"ї (МЕ 1971; Подол., 155, 158, 161). Зафіксована на карті Боплана (Ляскорон. Боплан, 17). У П.Л.Маштакова – окрема річка, л.пр.Дохни, тоді як Бершадка – п.пр.Дохни (Машт.,36). Пор.Бережанка – л.пр.Гіроського Тікичу, п.пр.Тікичу, п.пр. Синюхи,л.пр. П.Бугу (ОКІМ); л.пр.Горині, п.пр.Прип"яті (Машт.Дн.,163); пр.Дністра в с.Руді Жидачівськ. р-ну Лв (ОКІМ).

За допомогою суфікса -янка від берег, проте не в загальноприйнятому значенні цього слова, оскільки береги має кожна річка, тому така ознака не могла спричинитися до виникнення географічної назви, основне завдання якої – відрізняти гідрооб"єкт від інших. В діалектах української мови апелятив берег має ряд вужчих значень, а саме "височина, пагорок; гора, схил гори; схил яру, долини; високий, стрімкий берег, провалля" (Марусенко, 216); "низина, низина біля річки; сухе місце на болоті; галявина лісу" (Черепанова). Очевидно, в одному з місцевих значень і було вжито цей географічний термін для творення розглядуваного гідроніма.

БЕРЕЗИ – стр. в с.Метанівці Теплицьк.р-ну Вн (ОКІМ).

У формі множини від назви дерева.

БЕРЕЗІВКА – 1) пр.Домахи (?), л.пр.П.Бугу (МЕ 1967). Очевидно, вона ж Березовка – р. в с.Шпичинцях Деражнянськ. р-ну Хм, зливається з ручаями Гончарихою і Домахою (Подол., 661).

Від береза із суфіксом -івка[7];

---

[6] О.С.Стрижак вважає, що в основі антропоніма Бердич, очевидно, тюркське ім"я Берда (див.: Стрижак О.С. Летичів чи "Лятичів"? – Мовознавство, 1971, № 2, с.74-75). Можливим є також зв"язок антропоніма з слов"янським географ.терміном *bьrdo "горб, гора".

[7] Характеристику гідронімів Правобережної України, оформлених цим формантом, а також цікаві спостереження щодо продуктивності його на різних східнослов"янських і західнослов"янських територіях див. у монографії О.М.Трубачова "Названия рек Правобережной Украины" (с.97-99).

2) р. в с.Серединці Бершадськ. р-ну Вн (МЕ, 1968); Березовка (Подол., 371).

БЕРЛАДИ́НКА, БЕРНАДИ́НКА – л.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967). Вона ж Бершадка (див.). На карті Менде 1825 р. Боршадки, після впадіння в неї зліва р.Должок отримує назву Бернадынка; Бернардынка, або Бершадка, – п.пр.П.Бугу (Тверитинов, 20,26); Bernadynka, Bernardynka, Bersadka – п.пр.П.Бугу з притокою Дохна (*SG*, I, 153); Бернардынка (Подол., 796, 800), Бернадынка (Подол., 808, 821), Бернардынка, або Савранка (Подол., 151, 802), Бернадинка (КПОДА, 115, I, 134, арк.18 зв.); Бережанка з варіантом Бернадынка – л.пр.Дохни (Машт., 36); Берладинка (К., 60).

В основі назви – бернардин "член католицького чернечого ордену" (пор.фіксації у Менде й Тверитинова Бернардынка). Бернардинці, які з"явились у Польщі та Литві в другій половині ХУ ст., мали багато монастирів по всій Україні. За семантикою пор.Кармелитка – руч. в с.Гаврилівцях Кам"янець-Подільськ. р-ну Хм (Подол., 447).

БЕРША́ДКА, БЕРША́ДА – л.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967). Вона ж Берладинка, Бернадинка, Бережанка (див.). В гирлі річки – м.Бершадь Вн.

За допомогою суфікса -ядь від апелятива берш, який фіксується в говорах російської мови із значенням "риба, схожа на окуня, Lucioperka volgenis" (Даль, I, 84)[8].

БИК – друга назва р.Дохни, п.пр.П.Бугу (Быкъ – Подол., 76). Пор. Быкъ – п.пр. Адрова, Дніпра (Машт. Дн., 34); п.пр.Судинки в басейні Сожу (Машт.Дн.,134); л.пр.Самари(Машт.Дн.,80). Останню назву О.М.Трубачов вважає слов"янським апелятивом у ролі гідроніма (Трубачев, 250), тоді як аналогічну назву в басейні нижнього Дністра відносить до тюркізмів, від тюрк.büjük "великий", оскільки доплив дністровського Бика має назву Буюканский (Трубачев, 194, 250).

Досліджувана назва басейну П.Бугу може походити від географ.терміна бик "скеля, великий камінь, що стирчить з берега у воду"; "скелястий берег, мис, кам"яний стрімчак; скелясті гори; камінь у воді тощо" (Даль, I, 149; Мурзаевы, 50). Щоправда, апелятив зафіксовано лише на території поширення російської мови.

---

[8] Детально про фіксації назви Бершадка у джерелах та її походження див.: Масенко Л.Т. До походження назви Бершадь. – В кн.: Мовознавчі студії, вип.2. К., 1976.

БИСТРИЙ - руч., пр.Веселки, Витегди, л.пр. Сниводи, л.пр. П.Бугу. Протікає в нп Рогинцях, Великому Остріжку Хмельницьк.р-ну Вн (ОКІМ). Назва за характером течії.

БІБКА - п.пр. П.Бугу (МЕ 1967); Бобка (Машт., 34; Гульдман, 35; Кпода, 115, 2,5, арк.29; 115, 2, 215, арк.13 зв.); Бибка (Тверитинов, 24; КПОДА, 115, 2,5,арк.34 зв.);в інших джерелах Бобрка (Подол., 232; КС, 1892, т.37, с.122). За свідченням Ц.Неймана, "справжньою (дуже давньою) назвою річки є Бобрка, а не Бобка" (Нейман. Рец., 159).

На річці - с.Бобрка колишнього Вінницького повіту (Подол., 232), у Боплана Boubreka (Лясскорон. Боплан, 18), очевидно, воно ж Bibków Majdan, або Bobryniecki Majdan (SG, I, 203), сучасне с.Майдан-Бобрик Літинськ. р-ну Вн.

Пор.Бобрка - л.пр. Дністра з однойменним містом на ній (ОКІМ), Bóbrka в басейні Вісли (Hydr. Wisły).

За допомогою суфікса -ьк-а від *bobr - "бобер". У минулих століттях цей звір був дуже розповсюджений на Поділлі, пор.свідчення Е.Айхвальда 1830 р.: "Останнім часом бобрів найбільше на Брацлавщині, де вони живуть одрубними колоніями і будують свої трьохповерхові хатки"[9].

Внаслідок занепаду редукованих у назві відбулися фонетичні зміни: випадіння сонорного і перехід о > і: Бобрька > Бібка, пор. аналогічне спрощення в групах приголосних в назвах Псков < Пльсковъ, Ксты < Крьсты[10].

БІЛИЗНА - р. на Вінниччині (Доленко, 86).

Назва знаходить аналогії в гідронімії Лівобережної Наддніпрянщини, пор. Бѣлизна - п.пр.Десни, л.пр. П.Бугу (Машт. Дн., 180); Бѣлизенка - л.пр. Пісочинки, п.пр.Десни (Машт. Дн.,182). З тим же суфіксальним оформленням гідроніи Чевизна (Чечевизна) в басейні Сейму (Машт. Дн., 217).

Зближення з прикметником білий, можливо, вторинне, пор. ще гідронім Бяизна - п.пр.Унечі, л.пр.Іпуті, л.пр.Сожу (Машт.Дн., 136).

---

[9] Цит. за працею: Храневич В.Минуле фавни Поділля. Вінниця, 1926, с.16.

[10] Див.: Черных П.Я. Историческая грамматика русского языка.- М., 1962, с.118; Ященко А.И. Топонимика как источник изучения исторической грамматики русского языка. - В кн.: Очерки по русскому языку и истории его развития. Л., 1969, с.59.

БІЛКА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (К., 59); Бѣлка (Машт.,35; Похилевич, 317); Białka, Białka (SG, I, 217, 187). На ній с.Білки Іллінецьк. р-ну Вн.

За допомогою суфікса -(ъ)к-а від прикметника білий. Дослідивши ареал гідронімів Білка, О.М.Трубачов прийшов до висновку, що територією найбільшого скупчення цих назв є Правобережжя Дніпра в середній течії (Прип"ять і Горинь з притоками, Тетерів, Рось і деякі сусідні річки), але окремі назви цього типу відомі й на інших територіях (в басейні Серету, Західного Бугу, в колишніх Новгородській, Псковській і Петербурзькій губерніях, в басейні Хопру і Тереку) (Трубачев, 107). Крім назв, наведених О.М.Трубачовим, можна ще вказати аналогічні гідроніми на території Закарпаття: потік Білка і село Білки на ньому, Лівобережної України: р.Білка в с.Боромлі на Сумщині (ОКІМ). Поширені вони і на західнослов"янських територіях, так, в басейні Вісли зафіксовано 28 випадків гідронімів Białka (див. Hydr.Wisły).

БІЛОСТОК - друга назва р.Жерді, п.пр.Десни, л.пр.П.Бугу, зафіксована в с.Калинівці, тепер райцентр Вн.

Занесена із західнослов"янської території, оскільки головне скупчення місцевих назв типу Białystok знаходиться на Мазовшу та Підляшші. Виходячи з того, що до слов"ян цю територію населяли балти, найімовірніше, балтійське плем"я ятвягів, А.П.Непокупний пов"язує поширення розглядуваного типу гідронімів на зазначеній західнослов"янській території з цими балтійськими племенами[11].

БЛОХІВКА - л. пр. П. Бугу, протікала в с.Воробіївці Немирівськ. р-ну Вн (Блоховка - КПОДА, 115, 2, 4, арк.89; 115, 1, 32, арк.49 зв.).

Походження назви від апелятива або антропоніма Блоха виключається, оскільки в такому разі гідронім мав би суфікс -инка, а не -івка. Виходячи з того, що на території сучасного Східного Поділля, як вважають деякі історики[12], знаходилась у минулому літописна Болохівська земля (у літописах також Болохово), можна припустити ймовірність зв"язку досліджуваного гідроніма з цією назвою. Неповноголосна форма Блохівка могла виникнути пізніше,

---

[11] Див.: Непокупний А.П. З мовної спадщини ятвягів. - Мовознавство, 1971, № 6, с.22-23.

[12] Див.: Дашкевич Н. Болоховская земля и ее значение в русской истории, с.19.

коли назва десемантизувалась під впливом згаданого вище апелятива. Пор. також зафіксовані П.П.Чучкою на Закарпатті неповноголосні форми етноніма волох - влах, благ, блах[13].

Слід зазначити, що в цьому самому районі протікала річка Городниця (див.), назва якої свідчить, імовірно, про наявність у минулому на цій території певного укріпленого пункту, яким могло бути й Болохово. Припущення, безперечно, залишається гіпотетичним і потребує підтвердження додатковими історичними та лінгвістичними фактами, оскільки й локалізація Болохівської землі на території південної Волині й північно-східного Поділля, здійснена М.Дашкевичем, дискутувалася в історичній літературі і не знайшла остаточного прийняття.

У зв"язку з назвою Болохово можна навести деякі антропонімічні дані. Так, антропонім Болоховець досить часто фіксується в козацьких реєстрах: Андрѣй Болоховець, Демко Болоховець, Логвинъ Болоховець, Іосько Болоховець, Климъ Болоховець, Ивашко Болоховець, Степан Болоховець, Васько Болоховець, Яковъ Болоховець[14]. Відомі й непохідні антропонімічні утворення: Степан Болохъ[15], Ѳомка Болахъ[16].

Цікаво, що Д.І.Яворницький фіксує в "Словнику української мови" прикметник болоховий і апелятив болоховник із значенням "запорожский козак, промышляющий ловлей зверей" (Яворн.Словн.,46)

БОБОШКА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152); Бубушка (Похилевич, 316); Бабушка - л.пр.Собу, помилк.(Машт., 36). Пор. Бобошка - ліс в с.Родниківці Олександрівськ. р-ну Кр (ОКІМ).

Очевидно, від прізвища Бобош, Бобошко. Прізвище Бобошко зафіксоване нами в с.Ятранівці Уманськ. р-ну Чрк. (МЕ 1970), прізвище Бабош - у смт Компаніївці Кр (МЕ 1970). Пор. також Бобошко Вдовиченко - запорожець (Зап.Од. о-ва, XIУ, 317).

---

[13] Див.: Чучка П.П. Закарпатські відетнонімні прізвища. - В кн.: Питання сучасної ономастики. К., 1976.

[14] Див.: Реестра всего войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 г. октября 16 дня и изданные по подлиннику О.М.Бодянским. М.,1875, с.285, 288, 290, 309, 337, 274.

[15] Там же, с.183.

[16] Див.: Лазаревский А.М. Малороссийские переписные книги 1666 г. К., 1900, с.52.

БОЧКА – руч. в с.Писарівці колишнього Вінницького повіту (Подол., 227). Пор. Бочечка – р. в колишньому Переяславському повіті (ОКІМ); Бочки – пр.рук. Дніпра (Машт. Дн., 88); Бочки – оз. в с.Покровському на Дніпропетровщині (ОКІМ).

Перенесення в гідронімію апелятива бочка. Не зовсім ясними є мотиви найменування. За семантикою пор. Бадя, Кадка.

БРА́ГА – п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Машт., 35; Подол., 269; Тверитинов, 12); Braha (SG, I, 348). На річці – м.Браїлів Жмеринськ. р-ну Вн. В цьому самому басейні – два похідні утворення Бражанка і Бражчак (див.нижче). Аналогічні назви відомі у Верхній Наддніпрянщині: Брагинка – п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 42); л.пр.Борухи, л.пр. Прип"яті (Машт.Дн., 160); Браженка – п.пр.Теребрівки, п.пр.Остра, л.пр.Сожу (Машт. Дн., 116). На інших територіях України подібні утворення не фіксуються.

Можливо, від брага "рід напою" (Гр., I, 91). Проте аналогії на поліській території і відсутність подібних назв у інших областях України свідчать про те, що найменування, можливо, належить до архаїчних гідронімічних утворень, спільних для Полісся і Східного Поділля. Пор. у зв"язку з цим гідронім Брожа в басейні Березини, імовірний балтизм (ТТ, 178).

БРАЖАНКА – п.пр. Удичу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152). Друга назва Теплик (див.). Етимологію див. Брага.

БРАЖЧАК – пр. П.Бугу в с.Дзвонисі Тиврівськ. р-ну Вн (Бражчакъ – 1798 р., КПОДА, 115, 1, 32, арк.54 зв; 115, 2, 4, арк. 142). Див. Брага.

БРАКИ́ – пр. Згару, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Підлісному Літинськ. р-ну Вн (МЕ 1968). Аналогічна назва відома на Чернігівщині: Брак – п.пр.Остра, л.пр.Десни (ОКІМ; Машт. Дн., 213). Там же зафіксовано відомий географічний термін брач "заболочена низина на місці висохлої річки", на Сумщині термін має значення "торф"яна яма" (Черепанова). Апелятив брач слід вважати варіантом з суфіксом -j- до незафіксованого *брак, пор. засвідчені подібні варіанти географічних термінів на цій же території: байрак – байрач, водостьок – водостьоч (Черепанова). Наявність назви Браки в нашому басейні свідчить про те, що апелятив брак існував і в подільських говірках.

БРАТОВИНСЬКА – р., п. (?) пр.П.Бугу. Протікала в районі смт Ладижина Тростянецьк. р-ну Вн. Зафіксована в документі ХУІ ст. (Bratowińska – Rulikowski, 309).

Наукова бібліотека
Національного університету

За допомогою суфікса -инськ(а) від прикметника братова, пор. у Верхній Наддніпрянщині Братова (Братовка) - п.пр.Вотрі, п.пр. Вопі, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 19), а також кілька гідронімів Братеница в басейні Ворскли (Машт. Дн., 74).

БРИТАВКА - п.пр. Савранки, п.пр.П.Бугу (Менде; Подол., 775), Brytawka - п.пр.Савранки (SG, X, 350); у П.Л.Маштакова Бритавка помилково вказана як друга назва Бершадки (Машт.,36). Там же с.Бритавка Чечельницьк.р-ну Вн. Пор. Bryt в басейні Вісли (Hydr. Wisły).

За Я.Розвадовським, назви з коренем Bryt- належать до архаїчного шару гідронімії. В основі її - і.-є. *bhrŭ-to-, *bhrŭ-tu, заховане в лат. de-frūtum, фрак. βρῦτος "пиво",д.-ісл. brodh "соус, підливка, суп", грецьк. φρέαρ "джерело" та ін. (Rozw., 20-21). Про архаїчність гідроніма свідчить і його суфіксальне оформлення. У назві виділяємо формант -авка, в якому -ка може бути результатом вторинного словотворчого оформлення назви. В такому разі гідронім входить до ареалу річкових назв Правобережної України з формантом -ава, який містить в собі цілий ряд давніх дослов"янських гідронімів (Трубачев, 49-60).

БРІД - 1) л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу (Бродъ - Машт., 34; Гульман, 39; Менде). Перенесення в гідронімію апелятива брід. За "Списками" П.Л.Маштакова в гідронімії Правобережної України - 11 випадків назви Брод (див. Трубачев, 183);

2) р. в с.Брідку Теплицьк. р-ну Вн (Бродъ - Подол., 322). Вона ж Самець (див.).

БРУСНИЧІВКА - р. в нп Зарванцях, Якушинцях Вінницьк. р-ну Вн (Брусничовка - 1800 р., КПОДА, 115, 2, 215, арк.4, 4 зв.; 115, 2,5, арк. 11-12).

За допомогою суфікса -івка від брусниця "рослина Vaccinium Vitis Idaea" (Гр., 1, 102).

БУБНІВКА - п.пр.П.Бугу в колишньому Проскурівському повіті (Бубновка - Гульдман, 336; Тверитинов, 23); Bębnówka (SG, XIII, 619). Друга назва - Вишанець (див.). На ній були нп Велика Бубнівка й Мала Бубнівка Проскурівського повіту (SG I, 164). Пор.Бубен - потік на Закарпатті[17], Бубновка - п.пр. Іпуті,л.пр.Сожу (Машт. Дн., 131).

---

[17] Петров А. Карпаторусские межевые названия. Praha, 1929, с.65.

Очевидно, від дієслова бубнити. За семантикою пор.Давінна, Дзвониха, Крикливка. Однак можливим є і відантропонімічне походження гідроніма, пор.Бубен "селянин", Бубенок, Bębenok "козак з полку Кривоноса" (Нов., I, 60) і апелятив бубун "той, хто не говорить, а "бубунить", тобто невиразно вимовляє слова" (Яворн. Словн., 53).

БУГ див.Південний Буг.

БУГА́Р - л. пр. Згару, п. пр. П. Бугу. Протікає в нп Літинці, Кулизі Літинськ. р-ну Вн. Впадає до р.Згару в смт Літині (МЕ 1971). Друга назва Безодня (див.); Бугр (Тверитинов, 24, прилож. 56); Бэгор, Бугор (КПОДА, 115, I, 8, арк. 4 зв.; 115, I, 8, арк. 155 зв.). Бугоръ - п.пр.П.Бугу або Згару, помилк. (Гульдман, 345); Бугоръ (Машт., 34); Бугор (К., 57). По річці - бол. Бугар (МЕ 1972), пор. уроч. Бугар в с.Літинці, "представляющее сплошное болото пространством в 200 десятин" (Подол., 580). В с.Літинці назва болота має інший наголос - Бугар (МЕ 1972). Пор.с.Багринівці Літинськ. р-ну Вн.

Оскільки серед місцевого населення назва відома лише у формі Бугар, зафіксований джерелами варіант Бугор слід вважати помилковим. Назва неясна. Можливо, від основи Буг (див. Південний Буг), проте проблематичним є характер кінцевого елемента гідроніма. Можна висловити припущення про суфіксальний характер його, пор. зафіксований в SG (X, 939) варіант гідроніма Сіб (Соб) нашого басейну - Sobar. Але ті поодинокі річкові назви інших районів України, що мають подібне закінчення, не дають достатніх підстав для трактування цього кінцевого елемента як суфіксального. Крім очевидних тюркізмів (Айдар, Кайнар, Ташбунар) сюди належать гідроніми Зубар в басейні Сожу (Машт. Дн., 125) і Буймаръ в басейні Тетерева (Машт. Дн., 45), які мають варіанти Зуберь і Буймеръ, що ставить під сумнів виділення тут кінцевого -ар, і неясне Усунар - р. в колишньому Городенському повіті (ОКІМ). Лише гідронім Сухар (л.пр.Тереблі, п.пр.Тиси - К., 18) можна пояснити як утворення від прикметника сухий з суфіксом -ар, проте ізольованість подібної назви в гідроніміконі України не дає підстав для якогось певного висновку.

БУДКІВКА - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Будковка - Машт., 35); Budkówka (SG, I, 440); варіанти: Будкевка "исторически неверная русская стандартизация живого укр. Будківка" (Трубачев, 92), Butkówka, Сыбокъ (Машт., 35).

Від д.-рус. імені *Budzkъ, зменшувального від імені з основою Bud-, пор.слов"янські імена Budigost, Budimir, Budislav, Budivoj, Budigoj, Budimil і демінутиви * Bud=jb, * Budzkъ [18]. Від цього давнього антропоніма походять назви сіл типу Будків, Будково, Будківці, польськ. Budkowo, Budki.

БУЖОК - л.пр. П.Бугу у верхній течії (МЕ 1967; К., 55); Божокъ, Bozek, Bożek, Бужокъ (Машт., 33); Божекъ, Бужекъ (Менде); Бужокъ, Божокъ (Гульдман, 38); Бужокъ (Тверитинов, 23); Bożek, Bużek, Bużok (SG, I, 344); Бужокъ (Подол., 347, 537 та ін.); Божокъ (КПОДА, 115, I, I, арк.5 зв; 115, I, 2, арк. 2 та ін.); Божекъ (КПОДА, 115, I, 131, арк. 14).

Демінутивне утворення від Буг/Бог. Для досліджуваного басейну характерним є творення назв приток від назви основної річки за допомогою демінутивного суфікса -ок, пор.Вовчок - п.пр.Вовка, Згарок - л.пр.Згару, Ровок - л.пр.Рову, Сибок - л.пр.Собу, Собок - п.пр.Собу.

БУЗИНОВА - пр.Десни, л.пр.П.Бугу; Бузиновая, Бузынова (Машт., 34); Buzynówka (SG, II, 9).

Прикметникове утворення від назви рослини бузина.

БУРЛАКОВА (Бурлачка) - р. в с.Гранові Гайсинськ. р-ну Вн (ОКІМ). В селі також став Бурлаків (ОКІМ).

Утворення від прізвища Бурлака, відомого на Вінниччині. Зафіксоване нами, зокрема, в с.Цибулівці Тростянецьк. р-ну Вн.

БУРТА - л.пр. П.Бугу, знаходилася в Тиврівському р-ні Вн (Менде).

Від географ. терміна бурта "вир"[19], зафіксованого в с.Порику Хмільницьк.р-ну Вн (ОКІМ). Пор. також бурта "невисока гірка, насип" (Марусенко, 219).

БУХЕНИКИ - п.пр. П.Бугу, протікала в с.Челінкові колишнього Вінницького повіту (КПОДА, 115, 2, 5, арк.115); Бухеничи (КПОДА, 115, 2, 215, арк.43 зв.); "ручья Бухенки", род. (КПОДА, 115, 2, 4, арк.86 зв.). Пор. с.Бохоники Вінницьк. р-ну Вн.

Можливо, належить до гнізда субстратних гідронімів Бахонка (у Верхній Наддніпрянщині), Bocheń, Bochnia, Bochny(у Польщі), Bohinjsko jezero, Bohinj (у Словенії), що мають переконливе пояснення з іллірійської або кельтських мов (див.Трубачев,249).

[18] Див.: Rospond S. Czy Buds jest pochodzenia słowiańskiego? - Studia slavica, 1966, t. 12, f. 1-4, s. 363.

[19] Желеховскій Е., Недільський С. Малоруско-німецький словар. Львів, 1886, с.51.

БУЧАК - п.пр.П.Бугу, протікає в Бершадськ. р-ні Вн (Горбачук, 151; Доленко, 84; Подол., 811). В уроч. р.Бучак до 1939 р. існував хутір Бучак (ОКІМ), там же - яр Бучаковий в с.Тростянчику Тростянецьк. р-ну Вн (МЕ 1971).

Перенесення в гідронімію номенклатурної назви бучак "велике каміння" зафіксовано в смт Літині Вн (ОКІМ), бучаки "те саме" в с.Кустівцях Хмільницьк. р-ну Вн (Марусенко, 219). В Бершадському районі існують також прізвища Бучак і Бучацький (МЕ 1967).

БУШИНКА - р., протікає в с.Малій Бушинці Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1968). Там же с.Велика Бушинка. На Вінниччині існує ще с.Буша Ямпільськ. р-ну Вн і с.Бушинка Тиврівськ. р-ну Вн.

Оскільки назва характерна для ойконімії, первинним слід вважати, очевидно, найменування села. Етимологія неясна. Можливим є зв"язок з топонімом Бухеники (див.).

ВАРИВОДКА - п.пр. П.Бугу, протікає в Хмільницьк.р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ); Вареводка (Подол., 655); Водоварка (КПОДА, 115, 1, 9, арк. 95 зв.).

Складний іменник з першим компонентом, похідним від дієслова варити і другим компонентом вод-/вода з суфіксом -к-а. Вказівка на характер течії.

ВАСИЛІВКА - р., пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу. На ній було с.Василівка колишнього Брацлавського повіту, пор. с.Василівка Тульчинськ. р-ну Вн. Зафіксована в документі XVI ст. (Wasilówka-Rulikowski, 308).

Первинним є ойконім, похідний від імені Василь.

ВЕЛИКА БАХЛАЙКА (Махлайка) - р., пр. Дохни, п.пр.П.Бугу. Протікає в нп Луговій, Усті Бершадськ. р-ну Вн (МЕ 1968).

Можливо, від антропоніма Баглай/Бахлай, пор. гідронім Баглаї досліджуваної території.

ВЕЛИКА РУДА - л. пр. П.Бугу (К., 56); Великая Руда (Машт.,34); Руда Великая (Тверитинов, 23); Wielka Rude (SG, IX,890).Протікає в Хмільницьк. р-ні Вн. Інші назви - Домаха. Ека. Пожарка (див.).

Гідронім є складеним утворенням від прикметника великий і номенклатурного слова руда "заболочена низина, іржаве болото на березі" (Марусенко, 248). Про географічні терміни руда і рудка в гідронімії досліджуваного басейну, а також географічне розташування їх див.Руда.

ВЕЛИКА СТІНКА - п.пр.Удичу, л.пр. П.Бугу (МЕ 1967); Велика Стинка (К., 60). Бере початок в р-ні нп Комарівки, Шевченківки,

Кам"янки Теплицьк. р-ну Вн; впадає в с.Росоша того самого р-ну.

Складений гідронім від великий і стінка "схил гори або крутий берег річки, що поріс лісом; гай по схилах гори над річкою" (Гр., IУ, 207).

ВЕРБИЧ - л.пр.Собу, л. пр. П.Бугу (МЕ 1968; Горбачук, 152; К., 59; Гульдман, 40; Подол., 289, 305); Вербичь (Машт., 36; Тверитинов, 25; КПОДА, 115, I, 134, арк.17 зв.; 115, 2,1,арк.105 зв.); Werbicz (SG, ХШ, 215). На річці знаходився нп Вербич, з ХІУ ст. м.Гранів - тепер с.Гранів Гайсинськ. р-ну Вн (ТК ЦНБ); там же - долина і ліс Вербич (МЕ 1968). Пор. Wierbicz Las південніше Росі на Бопланoвій карті України (Ляскорон. Боплан, 24); Wielki Werbycz (Werbycz), Mały Werbyczyk в басейні Вісли (Hydr. Wisły), Вербичівка - пр.Снову (ОКІМ).

Від верба < *вьрба за допомогою суфікса -ич. З цим же формантом - ще чотири гідроніми досліджуваної території: Думич (Думка), Кіблич, Тітлич, Удич. Характер гідронімічних утворень з суфіксом -ич свідчить про архаїчність цього форманта в гідронімії Східного Поділля. Слід зауважити, що архаїчне суфіксальне оформлення має і друга річкова назва, утворена від апелятива верба - Вербіжівка (див. нижче). Ця особливість виділяє Східне Поділля серед інших територій України, для яких, за даними матеріалів "Словника гідронімів України", характерними є "вербові" назви з суфіксами -івка, -ова, -ка та ін. (Вербівка, Вербова, Вербка, Вербовець, Вербівчик та ін.). Лише на території Чернігівщини зустрічаємо аналогічну нашій річкову назву Вербич (р. у с.Вербичі Ріпкинськ. р-ну), а також гідронім Вербча (з варіантом Вербичевка - Машт. Дн., 210), належний до групи архаїчних гідронімічних утворень на -чь (див.Смальча).

ВЕРБІЖІВКА - л.пр. П.Бугу (Вербижевка - Машт., 34); 1566 Wielbieżowka (ТК ЦНБ); 1753 Вербошовка (ТК ЦНБ); Бол.Вербожевка (Менде); Werbiżówka, Werbiozówka, або Stryżawka (SG, ХШ,216); Вербижевка,або Стрижавка (Гульдман, 39); як зазначає Ц.Нейман, варіант Стрижавка, вказаний у Гульдмана (а також в SG. - Д.М.), з помилковим: Стрижавка - окрема річка,п.пр.П.Бугу(Нейман.Рец.,160).

У назві крім суфікса -івка виділяється архаїчний суфікс -іж. За Ф.Міклошичем, український топонім Verbiż походить із Verbjež де суфікс -яж <*-ěžь [20]. Назви з цим суфіксом від *вьрба за-

---

20 Див.: Miklosich F. Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Heidelberg, 1927, S. 211.

фіксовані на території Західної України: с.Верб"яж на Закарпатті, с.Вербіж на Львівщині, Werbiż - два села в Чериківському й Рудецькому повітах, Werbież Niżny i Werbież Wyższy - села в Коломийському повіті (SG, XШ, 214-215). Пор. також с.Вербеж у Білорусії[21].

Можливо, до утворень розглядуваного словотворчого типу слід віднести окремі гідроніми басейну Дніпра - Любеж, Литиж, Нитяж, Трубеж[22], проте без етимологічного дослідження цих назв виділення в них суфіксального -іж (-еж, -иж, -яж) лишається проблематичним.

ВЕРХІВ - л.пр. П.Бугу, протікає в Калинівськ. р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ); Верхи (Подол., 261). Пор.Верховый - п.пр. Бистриці в басейні Дністра (Машт., 5); Верховецкий - л.пр. Ломниці в тому самому басейні (Машт., 5); Верховка - л.пр. Остра в басейні Дніпра (Машт. Дн., 117) та ін.

Можливо, походить від апелятива верх, який в українській географічній номенклатурі має значення "гора" і "вершина гори" (Марусенко, 219). Пор. також рос. верх "початок, верхів"я річки" і "яр, балка" (Толстой, 98), поширене в топонімії російських територій; наприклад на Курщині: рр.Верх Березовый Колодезь, Верх Ворожев, Верх Коровий та ін.[23] Сюди ж укр. вершина, вершок "витік річки, верхів"я річки", вершадь "те саме", вершідь "яр, що заріс кущами" (Толстой, 98-99); див.Верхова.

ВЕРХНІЙ - л.пр.Рову, п.пр.П.Бугу (Верхний - Тверитинов,24). Від прикметника верхній.

ВЕРХОВА - пр, Жерді, п.пр. Десни, л.пр. П.Бугу (Werchowa, Wierzchowa - SG,XШ, 221). Того ж походження, що й Верхів (див.).

ВЕСЕЛКА - пр.Витогди, л.пр. Сниводи, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 151). Пор. Веселка - л.пр. Ворскли (Машт. Дн., 74); Веселуха - п.пр. Прип"яті (Машт. Дн., 140); Весела - дві балки в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дн., 55, 68).

Перенесення у гідронімію апелятива веселка "райдуга".

ВИЛИ - п.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (Вилы - Машт., 34).

---

21 Див.: Жучкевич В.А. Тапанімічныя тыпы. - В кн.: Пытанні беларускай тапанімікі. Мінск, 1970, с.93-94.

22 Див.: Смолицкая Г.П. О значении гидронима Трубеж. - В кн.: IУ Республіканська ономастична конференція: Тези. К.,1969,с.94.

23 Ященко А.И. Гидронимический словарь Курской области. Автореф.дис....канд.филол.наук. - Л., 1964.

Назва за формою річища. За даними "Словника гідронімів України", аналогічні назви поширені в гідронімії України.

ВИТАВКА - пр.П.Бугу; протікала в с.Витаві Тиврськ.р-ну Вн (Витавка, Вітавка - КПОДА, 115, 2, 5, арк.111 зв.; 115, 2, 215, арк.54 зв.).

Пор. у Верхній Наддніпрянщині: Витава - п.пр.Іпуті, л.пр. Сожу (Машт. Дн., 133); Витава - р. в колишньому Климовицькому повіті Могилівської губернії (Машт. Дн., 228); можливо, сюди ж Вить - л.пр. Десни, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 204); Вить - л.пр. Прип"яті (Машт. Дн., 152); Віта - п.пр. Дніпра (Машт. Дн.,51); Віть - л.пр.Дніпра (Машт.Дн., 37); Віть - п.пр.Сева, л.пр. Неруси, л.пр.Десни (Машт. Дн., 197); Віть - п.пр.Сейма, л.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 215). Останні три назви В.М.Топоров та О.М.Трубачов відносять до неясних (ТТ, 180).

Назва належить, імовірно, до шару дослов"янської гідронімії досліджуваного району.

ВИТЕГДА - л.пр. Сниводи, л.пр. П.Бугу (ОКІМ); Витогда (Горбачук, 151).

Очевидно, занесення з території колишнього розселення фінно-угорських народів, пор.Вычегда - п.пр. Півн.Двіни, яку Д.Європеус виводив з фінно-угорських мов, від хант. уит-шагет із значенням "луг-рукав", тобто "лугова протока". Підставою для такої етимології, на думку вченого, є той факт, що в мові комі Вичегда зветься Ежвою, від *еж* "дерен, молода трава"[24]. Щодо відповідності т/ч в гідронімах Витегда /Вичегда пор.запозичений з фінно-угорських мов у російські говори півночі РРФСР апелятив кить "сніг, що заважає пересуванню (велика кількість снігу і т.д.)", який має звукові варіанти кидь, кид, кита, кидега, кича, кижа та ін.[25]

ВИТЕКЛА - л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Виткла (ОКІМ); Витхла (К., 56); Wytekła (SG, XIУ, 159); Витекла (КПОДА, 115, 2, 5, арк.46-47; 115, 2, 215, арк.21 зв., арк.23); Вытекла (Гульдман, 39; Машт., 34; Подол., 243, 633, 642; КПОДА, 115, 2, 5, арк. 44; 115, 2, 1, арк.94 зв); за В.Горбачуком, Виткла - пр. Витог-

---

[24] Европеус Д. Об угорском народе, обитавшем в средней и северной России, в Финляндии и в северной части Скандинавии до прибытия туда нынешних жителей. Спб., 1874, с.8.

[25] Матвеев А.К.Новые данные о финно-угорских заимствованиях в русских говорах Урала и Западной Сибири. - В кн.: Вопросы финно-угорского языкознания. М.; Л., 1962, с.131.

ди, л.пр.Сниводи (Горбачук, 151); у Тверитинова Вытекла - л.пр. Пшонки, л.пр. Сниводи (Тверитинов, 24). Згадується в документі 1614 р. "у верху руды Вытеклои пролегал Черный шлях" (ТК ЦНБ). у верхів"ях мала назву Самець, Samiec (Гульдман,39; Машт.,34; SG, XIУ, 159).

До походження цієї назви О.М.Трубачов зазначає: "Відверто віддієслівний слов"янський характер носять гідроніми Витекла (в бас. П.Бугу) і Висохла (п.пр.Білки, п.пр.Тетерева)" (Трубачев, 138). Висохла відома і на Вінниччині, в с.Каришкові Барського р-ну, належить до басейну Дністра (ОКІМ). Аналогічного утворення назва частини П.Бугу на території с.Журавного Літинськ. р-ну (в цьому ж р-ні протікає Витекла) Вн Переросла (ОКІМ).

Поодинокі випадки гідронімів віддієслівного утворення на -л відомі і на Лівобережжі, пор. зафіксовану ще в 1183 р. назву притоки Ворскли Мерло/Мерла (Стрижак. Полт.,49; Трубачев, 138).

На інших слов"янських землях пор.Рила - р. в Болгарії, яку В.Георгієв вважає давнім слов"янським утворенням на -ла від дієслова рыти[26]; р. і с.Несла в Болгарії, що також є віддієслівним прикметником на -ла[27] (пор.Несла - л.пр.Птичі в басейні Прип"яті, Машт. Дн., 151). Аналогічний тип творення імен поширений в чеській антропонімії[28].

ВИШАНЕЦЬ - п.пр.П.Бугу, протікала в колишньому Проскурівському повіті (Вишанець - Гульдман, 336; Тверитинов, 23); Wiszaniec(SG,XШ, 619). Вона ж Бубновка, Bębnowka (там же). Пор.Вишня - п.пр.Вишенки, л.пр.Дністра (Машт., 4); Вишница - п.пр.Тисьмениці, п.пр.Бистриці, п.пр.Дністра (Машт.,5); Вишева - л.пр.Жеревої, п.пр.Тетерева (Машт.Дн., 48); Вишенка - п.пр.Молохви, п.пр.Вехри, п.пр.Сожу (Машт.Дн., 111); топоніми Вишан, Вишанка в Болгарії[29].

За допомогою суфікса -ець від вишана, прикметникового утворення від вись "висота".

ВИШНІЙ МЛИН - п.пр. П.Бугу; впадає біля смт.Гнівань Тиврівськ. р-ну Вн (МЕ 1969).

Гідронім у формі словосполучення "прикметник + іменник" від вишній "верхній" і млин.

---

26 Див.: Георгиев В. Българска етимология и ономастика. София, 1960, с.58-69.

27 Див.: Симеонов Б. Произход на селищните названия от западно-софийския район (Сливнишко). - Български език,1971,1, с.54.

28 Див.: Beneš J. O českých příjmeních.Praha,1962,s.103,269-270, 277.

29 Див.:Български етимологичен речник, св.П.София, с.157.

ВИШНЯ – п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; К., 57); зафіксована в грамоті князя Свидригаила 1431 р. як кордон сіл Якушинець (тепер Вінницьк. р-ну) і Микулинець (ТК ЦНБ); Вишня (Гульдман, 36; Машт. 34; Менде; Подол., 210; Тверитинов, 24; КПОДА, 115, 2, 5, арк.8,9, 12; 115, 2,7,арк.35; 115, 2, 215, арк.3, 3 зв.); Вишня (КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.); Wiesznia (SG, XШ, 621). Як зазначає Ц.Нейман, у Гульдмана (за ним – у П.Л.Маштакова і в "Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета") помилково вказується як друга назва річки Віннички, насправді Віннички – окрема річка (Нейман. Рец.,159).

На річці знаходилося с.Вишня колишнього Вінницького повіту (Менде; SG, XШ, 621), яке тепер ввійшло до м.Вінниці.

Вишня – "верхня". Вказівка на характер місцевості. Вишня впадає до П.Бугу поблизу м.Вінниці, тобто саме на тій ділянці Надбужжя, де характер берегів П.Бугу і його доплывів міняється. На відміну від Верхнього Надбужжя, яке характеризується значною заболоченістю берегів, біля м.Вінниці береги П.Бугу і його притоки стають вищими і сухими, із значними виходами гранітних порід.

ВІЛЬХА – пр.Фоси, протікає в с.Торкові Тульчинськ. р-ну Вн (ОКІМ).

Лексико-семантичне утворення від назви дерева вільха. Подібний спосіб творення назв фіто-зоографічного семантичного ряду рідкий у топонімії. У досліджуваному районі аналогічного утворення лише гідронім Ясень (див.). Як правило, назви цього семантичного ряду утворюються афіксальним способом (див.Вільшанка).

ВІЛЬШАНКА – 1) л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (МЕ 1968; Горбачук, 151; К., 57); Ольшанка (Машт., 34); Olszanka (SG, УП, 502).

Походить від назви дерева вільха через прикметниковий етап. Аналогічні назви поширені на території басейну П.Бугу, як і на всіх слов"янських землях (див.Стрижак. Фіто-зоогр., 158);

2) пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152; ОКІМ);

3) л.пр.П.Бугу; протікала в с.Пиляві Тиврівськ. р-ну Вн; в смт Тиврові впадала до П.Бугу (Ольшанка – КПОДА, 115, 2, 5, арк.92; 115, 2, 215, арк.46 зв., 47);

4) пр.Ровця, п.пр. П.Бугу; протікала в нп Сьомаках, Лисянці Ємеринськ. р-ну Вн (Ольшанка – КПОДА, 115, 2, 5,арк.93 зв.,132 зв. 134 зв., 135 зв.; 115, 2, 215, арк.62 зв., 63);

5) л.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Усті Бершадськ. р-ну Вн (МЕ 1971);

6) пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу; зафіксована в документі ХУІ ст. (Olszanka - Rulikowski, 308);

7) р. у колишньому Летичівському повіті (Olszanka - SG,УП, 502).

ВІННИЧКА - л.пр.П.Бугу, впадає в Буг в м.Вінниці (МЕ 1968); Винница (Менде; КПОДА, 115, 2, 1, арк.93, 94 зв.; 115, 2, 5, арк.1 зв., 5 зв., 69 зв. та ін.); Винничка (Подол., 210, 218,227). Winniczka (SG,ХШ, 560); у В.К.Гульдмана і П.Л.Маштакова Вінничка помилково зазначена як друга назва Вишні - п.пр.П.Бугу (Гульдман, 35; Машт., 34; Подол., 210). Як вказує Ц.Нейман, Вінничка, або Вінниця (у автора в рос.написанні - Винничка, або Винница. - Л.М.) - окрема річка, лівий доплив П.Бугу, який починається біля с.Писарівки і впадає в м.Вінниці (Нейман, Рец., 159).

Гідронім походить від назви м.Вінниця, заснування якого відносять до часів литовського панування на Поділлі (ХІУ ст.).

ВІШКИ - р., л.пр.П.Бугу. Протікає в Немирівськ. р-ні Вн (ОКІМ; Горбачук, 151). Пор.Вишка - п.пр.Уборті, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 148); Виша - п.пр. Іпи, л.пр.Прип"яті (Машт. Дн.,152). Неясно.

ВОЛК - п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; К., 55); Волкъ (Ляскорон. Боплан, 11; Менде; Тверитинов, 23, 52; Подол., 497, 499, 504, 506 та ін.; КПОДА, 115, 2, 1, арк. 3, арк.75 зв.; 115, 2, 2, арк.1; 115, 1,1, арк.5 зв.; 115, 1, 2, арк.2, Машт., 33); Wołk, Wowk (SG, ХШ, 869). По річці - бол.Вовк (МЕ 1967). Всі джерела вказують на велику заболоченість річки. За даними на 1937 р. насиченість болотами басейну Вовка становить 890 га на 100 км, що вдвічі перевищує середню заболоченість північно-західних районів Надбужжя, яка є дуже значною[30].

Похідні назви: Вовчок - п.пр.Вовка; Заводк - с., передмістя м.Летичева (Подол., 499); Вищі Вовківці і Нижчі Вовківці (в минулому Нижчі Вовковинці) - нп Хмельницького р-ну, пор.також Вовковинці - смт Деражнянськ. р-ну Хм, засноване 1559 р. на уроч.Волковий (Подол., 503); Волковата - р. із ставком Волководко в с.Демидівці Жмеринськ. р-ну Вн, зафіксована в документі 1769 р.[31]

---

[30] Див.: Голубін Ю. Заболоченість басейну ріки П.Бугу. - Вісник метеорології та гідрології, 1937, № 2-3, с.28.

[31] Див.: Труды комитета для историко-статистического описания Подольской епархии, вып.4. Каменец-Подольский, 1889, с.320.

Зв"язок гідроніма з назвою звіра (див. Lehr-Spł.,189) залишається проблематичним, оскільки, як неодноразово зазначали дослідники слов"янської топонімії, річкові назви типу Бик, Бобер, Вовк, Жеребець, Кінь і под. суперечать ономасіологічним принципам гідронімії[32].

Зважаючи на природні особливості річки, можна припускати, що її назва виникла в результаті народно-етимологічного переосмислення географічного терміна волока, який на поліській території відомий у значеннях "низьке, заболочене, але прохідне влітку місце, що заросло вільхою; невелике трав"янисте болото в лісі, на низькому місці; низинний густий ліс та ін." (Толстой, 160-161). Див. гідроніми Волок, Волока.

ВОВНЯНКА - 1) зливаючись з р.Червоною, утворює р.Тьму - пр. П.Бугу (МЕ 1967). У Л.Похилевича (с.315) ця річка зветься Повстянкою. В с.Ситківцях Немирівськ.р-ну Вн її називають також Бажаниною (див.) Пор.Вовнянка - л.пр.Гнилого Тікичу, л.пр.Тікичу, п.пр. Синюхи, л.пр.П.Бугу (МЕ 1968; К., 63; Похилевич, 428); Вовнянка - пр.Псла (ОКІМ); Вовнянка - пр.Інгульця (ОКІМ); Вовня - пр.Дністра (Машт., 7); Вовна і Вовнянка - ріки на території колишнього Стародубського полку (ОКІМ) та ін.

Можливо, пов"язана з апелятивом вовна, на користь чого свідчить варіант Повстянка, пор. повсть "войлок", повстяний "войлочный" (Гр., Ш, 228). Проте лишаються труднощі семантичного характеру;

2) пр.Кібличу, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Горбачук,152)

ВОВЧОК - п.пр.Вовка, п.пр.П.Бугу (К., 56); Волчекъ (Гульдман, 34; Тверитинов, 23; Подол., 52, 564, 854); Волчокъ (Машт., 33; Менде). На річці смт Вовковинці Деражнянськ. р-ну Хм.

Демінутивне утворення від гідроніма Вовк.

ВОЙТОВИНА - п.пр.П.Бугу (К., 55; Машт., 33; Менде; Тверитинов, 35, 44, 47; КПОДА, 115, 1, 12, арк.62, 63, 64 зв., 65 зв.); Wojtowina (Машт., 33; SG, XIII, 770). На річці смт Війтівці Волочиськ. р-ну Хм. Пор.Войтівка - пр.Дністра (ОКІМ).

Утворення за допомогою суфікса -ин(а) від прикметника войтова, в основі якого війт "1) у старій Україні голова міської громади і голова колегії суддів у старому українському міському суді;

---

[32] Див.: Отин Е.С. К этимологии названий некоторых рек "анималистского" происхождения. - В кн.: Повідомлення Української ономастичної комісії, вип.2. К., 1967.

2) сільський староста, сільський старшина" (Гр., I, 236). Не виключено, що в основі гідроніма - похідний від наведеного апелятива антропонім, пор.прізвища Войт, Войтенко, Войтовый, Войтовець, Войтко (Нов., I, 105).

ВОЙТОВОЧКА - пр.Дохни, п.пр.П.Бугу (Подол., 803). За ЗG (ХШ, 770), Wojtoweczka - пр.Бернардинки, л.пр.Дохни. На ній с.Войтовка колишнього Ольгопільського повіту, про походження назви якого в "Трудах Подольского епархиального историко-статистического комитета" зазначено: "Село Войтовка одержало свою назву, за місцевим переказом, від першого поселенця його, війта, якому володар цієї землі у ХУШ ст. надав право заселяти землю мешканцями" (Подол., 803).

ВОЛОК - л.пр. Постолової, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Волокъ (Гульдман, 39; Машт., 34; Подол., 260).

Утворена лексико-семантичним способом від волок. Д.-рус. волокъ, волока мало значення "простір між судноплавними річками, через який судна переволокували" (Срезнев., I, 291). У поліських говорах української мови термін волока відомий із значеннями "низьке, заболочене, але прохідне влітку місце, що заросло вільхою; невелике трав"янисте болото в лісі, на низькому місці; низинний густий ліс та ін." (Толстой, 160-161; там же див. про термін волока, волок у говорах російської мови). На території Верхнього Надбужжя термін волока з таким значенням не зафіксований[33], однак той факт, що досліджуваний гідронім, а також гідроніми Волока і Заволока цього самого басейну (див.) знаходяться в низькій заболоченій місцевості, свідчить, очевидно, про те, що термін вжито у гідронімічній функції саме з таким первісним значенням, тим більше що в природно-географічному відношенні (зокрема, щодо низинності і великої заболоченості місцевості) райони Верхнього Надбужжя подібні до українського Полісся.

ВОЛОКА - I) руч. в с.Могилівці Жмеринськ. р-ну Вн.(ОКІМ). Пор.Волока - дві назви на досліджуваній території; Волока - л.пр. Неручі в басейні дніпровської Десни (Машт.Дн.,168); Волока - бол.

---

[33] У подільських говорах волока має значення, синонімічне апелятивам лан, грунт (див.: Бріцина О.І. З історії сільськогосподарської лексики Поділля на означення земельних угідь. - В кн.: Матеріали другої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Львів, 1968, с.213).

в с.Рудні-Повчанській на Житомирщині (ОКІМ); Волока - старе русло в с.Рудні-Миколаївській на Житомирщині (ОКІМ) та ін. Походження див. вище;

2) п.пр.П.Бугу (Тверитинов, 24).

ВОЛОСКІВ - п.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (Волосковъ - Тверитинов, 25). Пор.Волосовка - п.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт. Дн.,192); Волосовица - п.пр.Сейму, л.пр.Десни (Машт.Дн., 224); Wolosów - потік на Гуцульщині (Hrabec, 104).

Назва від особового імені Волос, Волоско (див.: Нов.1, 108, 109; Тупиков, 92, 93), відомого і на Поділлі.

ВОЛОЧКА - стр., протікає в районі с.Бохоників Вінницьк.р-ну Вн (Доленко, 86).

За допомогою суфікса *-ък(а) від волока.

ВОРОНКА - пр. П.Бугу, протікає в Немирівськ. р-ні Вн (МЕ 1967; Горбачук, 151; Подол., 184); Вороновица (Тверитинов, 25; КПОДА, 115, 1, 28, арк.8-9; 115, 1, 32, арк. 43 зв.; 115, 2, 1, арк.100 зв., 103; 115, 2, 4, арк.136, 139 зв.). На річці - смт Вороновиця Вінницьк. р-ну Вн.

Очевидно, первинною є назва села, утворена за допомогою суфікса -иця від Воронова, пор.фіксацію гідроніма у Тверитинова і в архівних документах - Вороновица. Форма Воронка з іншою суфіксацією виникла для відрізнення від контактного ойконіма. В основі найменування - ворон, ворона.Можливим є і відантропонімічне походження назви.

ВУДИ́ЛИХА - р., починається в р-ні с.Великої Вулиги Тиврівськ. р-ну Вн (МЕ 1972); Удилиха (Подол., 177, 180, 181). Вона ж Улижка (див.). Пор. зафіксовану в джерелі ХУІ ст. р.Удыль в басейні Обі: "А в Лозву из гор пала Удыль река, а не устье Удыла реки город Ловзинской" (КБЧ, 173).

В"ЯЗОВИЦЯ - п.пр. Собу, л.пр.П.Бугу; протікає в Іллінецьк. р-ні Вн (Горбачук, 152; ОКІМ); Вязовица (Похилевич, 312); Jazowice або Wiazowica (SG, Ш, 542). На ній с.В"язовиця Іллінецьк. р-ну Вн.

Походить від назви дерева в"яз через прикметниковий етап. Аналогічні назви поширені в гідроніміі України, пор.Вязовица, Вязовец (три випадки), Вязовая (два), Вязовый, Вязовка (три випадки), Вязовок, Вязовенька - в басейні Дніпра; Вязовая (дев"ять випадків), Вязовый (чотири) - в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дн., Машт. Дон).

В"ЯЗОВОК – пр.Кібличу, л.пр.П.Бугу (Вязовок – Тверитинов,25). утворена за допомогою суфікса -ок від прикметника в"язова, пор. В"язовиця.

ГАЛІЇВКА – пр.Тьми, пр. П.Бугу. Протікає в Теплицьк.р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ). Пор.Галійовий Ставок в с.Байківці на Дніпропетровщині (ОКІМ); Галіївка – с.на Житомирщині, Галеєўка – с.на Гомельщині[34].

Від прізвища, пор.сучасне українське прізвище Галій (Редько, 91).

ГАРАЧКА – р., л.пр. П.Бугу; протікає у Вінницьк. обл.(Горбачук, 151).

Із суфіксом -к(а) від прикметника гарячий. Запис гідроніма відбиває діалектну фонетичну особливість – тверду вимову м"якого р.

ГАТКА – л.пр.П.Бугу; протікає в с.Томашполі Хмільницьк.р-ну Вн (Подол., 642). Пор.Гатка – л.пр. Звіздаля, п.пр.Ужа, п.пр.Прип"яті (Машт.Дн., 157); л.пр.Ірпеня, п.пр.Дніпра (Машт. Дн.,50); л.пр.Псла, л.пр.Дніпра (ОКІМ).

Лексико-семантичним способом від апелятива гатка "гать, небольшая плотина" (Гр., I, 277).

ГАТЬ – р. в с.Великій Бубнівці колишнього Проскурівського повіту (Подол., 869).

Перенесення апелятива гать, пор.Гатка.

ГЛИБОКА – п.пр.Собу, л.пр. П.Бугу (Горбачук, 152).

За гідрографічними особливостями об"єкта.

ГЛИБОКИЙ ЯР – протока у с.Майдані-Сахнівському Летичівськ. р-ну Хм (Глубокий Яр – КПОДА, 115, I, 8, арк.159 зв.).

Складене утворення від прикметника глибокий і номенклатурного слова яр.

ГНИЛА – друга назва р.Савранки, п.пр.П.Бугу (Подол., 785). Як зазначено в тому самому джерелі, "Гнила колись була широкою мулистою річкою, але тепер пересохла і перетворилась на невеликий ручай. Ручай впадає у став, який являє собою велике торф"яне болото, що поросло осокою і очеретом" (Подол., 785).

Гідронім вказує на заболоченість річки.

ГНИЛЕЦЬ – л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу; протікає в с.Вишеньці Хмільницьк. р-ну Вн (МЕ 1967).

---

[34] Див.:Бірыла Э.К. Тапонімы Гомельшчыны з суфіксом -оўка (-аўка), -еўка. – В кн.: Пытанні беларускай тапанімікі. Мінск, 1970, с.101.

За допомогою суфікса -ець від прикметника гнилий.

ГНИЛИЙ ТАШЛИК - пр.Уличу, л.пр.П.Бугу; протікає в Бершадськ. р-ні Вн (ОКІМ); Гнилий Ташличок (МЕ 1967); Гнилой Ташлычок - в офіційних документах, а в народі - Кодима (Подол., 360); Гнилой Ташлык (Подол., 368).

Характерна для басейну Синюхи (л.пр.П.Бугу) і сусідніх басейнів Росі (п.пр.Дніпра) й Тясмину (п.пр.Дніпра) складена назва, до якої входять прикметник-означення й гідронім Ташлик. Тюркський за походженням гідронім Ташлик (відповідник слов"янської Кам"янки), десемантизований у слов"янському мовному середовищі, спричинився до появи цілого ряду складених назв, територія поширення яких обмежується вказаними вище басейнами[35].

ГНИЛОП"ЯТЬ - п.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу; впадає біля м.Піків Калинівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 2, 5, арк.39); Гнилопѣть (КПОДА, 115, 2, 215, арк.19); Hniłopiat - п.пр.Постолової, л.пр. П.Бугу (Машт.,34); Gniłopiata (SG, П, 639); Гнилые Пяты (Менде; Тверитинов, 24); Гнилые Паты (Машт., 34). Пор.Гнилопять - п.пр. Тетерева, л.пр.Дніпра (Машт.Дн., 43), за свідченням SG (Ш, 84), в давніх документах Piat з притокою Гнилопятка (Пяток) (Машт. Дн., 44).

Назву притоки Тетерева Я.Розвадовський відносив до давньої індоєвропейської гідроніміі і виводив її з і.-є. *pent- або *pnt- "шлях" (Rozw., 186-189).

У зв"язку з досліджуваними назвами привертає увагу свідчення дослідника топографії Поділля Ц.Неймана про те, що в давніх документах п"ятою (рос.пята) називалось місце, де сходилися кордони трьох "разных грунтов или имений", наприклад у документі 1570 р.: "... от этой речки Жерди граница наша прилуцкая и пята с Стрижовкою и Мизяковом" (Нейман, Стар.Брацл. 544); "23 апреля 1570 г. прибыли на место королевские коммиссары, которым было одновременно поручено важное дело разграничения киевского, подольского и брацлавского воеводств с понятыми и свидетелями, и отвели границу между отрижовскими и мизяковскими грунтами на всем их протяжении, от якушинецкой до прилуцкой "пяты" (Нейман,Стар.Брацл., 542).

---

35 Див.: Железняк І.М. Вивчення гідронімів у межах однієї семеми. - В кн.: Ономастика. К., 1966.

Зауваження Ц.Неймана щодо значення апелятива п"ята набирає особливої уваги у зв"язку з тлумаченням досліджуваних назв, коли взяти до уваги той факт, що на річці Гнилоп"яті (пр.Тетерева) свого часу сходилися кордони трьох губерній: Подільської, Волинської і Київської[36]. Поділ на губернії, очевидно, відбивав той розподіл земель сучасної Правобережної України на окремі області, який склався історично і сягав, можливо, ще давньоруського періоду. Зокрема, по цій же Гнилоп"яті проходив у XIII ст. північно-східний кордон Болохівської землі.

Можна висловити припущення, що й Гнилоп"ять нашого басейну виконувала роль межі в цей період, оскільки Постолова, басейну якої належить Гнилоп"ять, впадає до П.Бугу якраз у тому місці, де він повертає на південь, пор.наведене вище визначення кордонів Болохівської землі. Однак південно-східні кордони Болохівської землі точно не визначені, тому таке припущення залишається гіпотетичним.

Перша складова частина назви містить в собі вказівку на заболоченість гідрооб"єкта.

ГНІВАНЬ - л.пр.П.Бугу (Гнѣвань, Гневанка, Гнѣванка - КПОДА, 115, 2, 5, арк. 111, 113 зв., 115; 115, 2, 215, арк.54, 55); Гневань (Менде). На ній смт Гнівань Тиврівськ. р-ну Вн.Пор. Гнива - л.пр.Сожу, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 124).

Неясно.

ГОЛОВКОВА - р. в с.Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (ОКІМ; Подол., 339). Пор.бол. Головкова в с.Ружичеве Олександрівськ. р-ну Кр (МЕ 1968); бол.Головкова в басейні Інгульця (ОКІМ); бол.Головкова в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дон., 71) та ін.

Присвійне утворення з суфіксом -ов-а від прізвища Головко.

ГОНЧАРИХА - руч. в с.Шпичинцях Деражнянськ. р-ну Хм (Подол., 661).

Утворення за допомогою суфікса -иха від гончар, очевидно, через антропонім.

ГОРДІЄВА - р. в с.Рові Жмеринськ. р-ну Вн (МЕ 1968).

Присвійне утворення від імені Гордій, див.Гордіївка.

ГОРДІЇВКА - 1) пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Гордиевка - Похилевич, 309). Вона ж Широка Руда (див.). На ній с.Гордіївка Липовецьк. р-ну Вн.

---

36 Див.: Список населенных мест Киевской губернии. Спб., 1900, с.269.

Від назви села, в основі якої ім"я Гордій;

2) п.пр.П.Бугу (Гордиевка - Подол., 810); Gordyjówka (SG, XII, 504). Вона ж Тростянець, Нетека (див.). На ній - с.Гордіївка Тростянецьк. р-ну Вн.

ГОРІДОК - пр.П.Бугу. Протікає в колишньому Брацлавськ. р-ні, Вн (Горбачук, 151). Очевидно, ця річка, зафіксована в архівних документах як Городница - л.пр.П.Бугу, протікала в м.Немирові і на Городниці, Боблеві, Зарудинцях, Селевинцях, Ковалівці, Бугакові Немирськ. р-ну Вн (КПОДА, 151, 1, 32, арк.1 зв., 31, 36, 36 зв. та ін.; 115, 1, 134, арк.16; 115, 2, 1, арк.100 зв.,103; 115, 2, 4, арк.2, 14 зв. та ін.) Пор. Городниця - р. в с.Постолівці Гусятинськ. р-ну Тр (ОКІМ); Городница - л.пр.Синії, п.пр. Свислочі, п.пр.Березини (Машт. Дн., 101); Городня - часто в гідронімії Верхньої Наддніпрянщини (Машт. Дн.) та ін.

Очевидно, від д.-рус.городъ "укріплення, фортеця, місто" (Срезнев., 1, 555). За семантикою пор.Замчик - річку з такою назвою фіксує одне з джерел XIX ст. також у м.Немирові.

ГОРПИНКА - пр.Рову, п.пр.П.Бугу; протікає в м.Барі і селах Барськ. р-ну Вн (ОКІМ; Горбачук, 151).

Можливо, від жіночого імені Горпина.

ГОРЯТИЧ - руч. в с.Боцнівці (в документі - с.Боцніовци) колишнього Брацлавського повіту Подільської губернії (КПОДА, 115, 2, 2, арк.66).

Давні слов"янські форманти -ят (в даному випадку, очевидно, в антропонімічній функції) та -ич свідчать про її належність до шару архаїчної слов"янської гідронімії досліджуваної території.

ГРАБАРКА - 1) л.пр.П.Бугу, у верхній течії (Подол., 536,549). Вона ж Дзвониха, Звенюха, Зінчиця, Фоса (див.). Протікає в Летичівськ. р-ні Хм.Пор.Грабарка - л.пр.Збруча, л.пр.Дністра (К.,45); л.пр.Лісної, л.пр.Тетерева, п.пр.Дніпра (Машт. Дн.,43); л.пр.Серету, л.пр.Дністра (ОКІМ); п.пр.Углі, п.пр. Прип"яті, п.пр.Дніпра (Машт.Дн., 147) та ін.

Можливо, від назви дерева граб (суфікс -арка);

2) руч., протікав у с.Шпирках Барськ. р-ну Вн і в с.Іванівцях того самого р-ну впадав у р.Розсохувату (КПОДА, 115, 1, 8, арк.52 зв.).

ГРАНИЦІ - р.,протікає в Немирівськ. р-ні Вн (Доленко, 86). Як зазначає М.Т.Доленко, річка виконувала роль межі між землями сіл Стрільчинців і Миколаївки.

ГРЕБЕЛЬКА - пр.Домахи, л.пр.П.Бугу; протікала в с.Куманівцях Камільницьк. р-ну Вн (Подол., 654).

Перенесення на гідрооб"єкт назви річкової споруди (суфікс -ка).

ГУТЯНКА - п.пр.П.Бугу, впадає в м.Тиврові Вн (Подол., 284). Вона ж Черемошна. На ній с.Гута колишнього Вінницького повіту (Подол., 283).

Гідронім походить від назви села, утвореної від апелятива гута "скляний завод" (Гр., I, 344).

ДЕРКАЧКА - р. в с.Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (Подол.,339). Вона ж Свинарка (див.).

Із суфіксом -к-а від назви птаха. Можливим є і відантропонімічне походження назви.

ДЕСЕНКА (Десьонка, Десянка) - л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Десьонка (К., 57); Десенка (Машт., 34; Похилевич, 272).

Демінутивне утворення від назви основної річки Десна.

ДЕСНА (Деснянка, Десінка, Десенка) - л.пр.П.Бугу у верхній течії (МЕ 1967; Горбачук, 151; ОКІМ); 1552 у верхъ Десницы рѣчки (АЮЗР, УП, I, 608), пор. у Ц.Неймана: "Кобиленські маєтки займали майже весь обшир земель по системі річки Кобильної, лівого допливу Бугової Десни, або, як її у давнину називали, Десниці" (Нейман, Стар.Брацл., 108); ХУП ст. Десна (Ляскорон.Боплан,17); 1775 od Desny (АЮЗР, УІ, П, 178); 1786 nad Desną (АЮЗР, УІ,П, 327); XIX ст. Десна (Подол., 228, 247; Тверитинов, 17, 24, 53; Гульдман, 39; Машт., 34; КПОДА, 115, I, 28, арк.9-10; 115, 2,I, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.I зв., 17 та ін.; 115, 2, 215, арк.9); Desna, Desna Bohowa (SG, П, 9). Похідне утворення: Десенка (Десьонка, Десянка) - л.пр.Десни.

Пор. Десна - л.пр.Дніпра; Десна - п.пр.Расни, л.пр.В.Кострі, п.пр.Осьми, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 13); Десной (варіант Десна) - л.пр.Снопоті, л.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 175); Деснок - л.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт.Дн., 172); Десновка в басейні Сожу (Машт.Дн., 125); Деснова - р. на Полтавщині (Стрижак.Полт.,18); Деснянка - пр.Случі в Красилівськ. р-ні Хм (МЕ 1967). На інших слов"янських територіях: Desna - л.пр.Камениці в Чехословаччині, Desna - л.пр.Морави в Югославії (Lehr-Spł., 77) та ін.

Уперше тлумачення назви від слов.* desnъ "правий" обгрунтував О.О.Шахматов. Східні слов"яни, на його думку, йшли на Волинь і Наддніпрянщину з півдня, з гирла Дунаю, і саме тому ліві,

а не праві доплиги П.Бугу й Дніпра носять назву Десна, оскільки для племен, які піднімалися за цими річками вгору, проти течії, вони приходилися праворуч[37]. Ця етимологія підтримується в роботах М.Фасмера, Я.Розвадовського, Т.Лер-Сплавінського, О.І.Попова, О.І.Ященка та ін.[38]

Проте, як зазначає О.М.Трубачов, назва Десна зустрічається якраз там (Чехія, східне слов"янство), де апелятив *desna невідомий, оскільки первісне поширення його обмежується південнослов"янськими мовами (Трубачев, 147).

Традиційну етимологію піддав критиці ще О.І.Соболевський, виділяючи в назві Десна елемент сн(а) і зіставляючи її з такими гідронімами, як Сна (пр. Мсти), Снов (пр.дніпровської Десни), Снопоть (пр.дніпровської Десни), Снопород (п.пр.Сули) та ін., з одного боку, і Полосна, Шексна (Вологодська обл.) - з другого. Елемент сн-, за О.І.Соболевським, походить із *сьн і співвідноситься із скіфською назвою Дону Sina з гіпотетичним значенням "річка"[39]. Незважаючи на неприйнятність іранської етимології О.І.Соболевського, виділення в назві елемента сн- є, очевидно, правомірним. Цим же шляхом іде дослідник української гідронімії В.П.Петров, підкреслюючи, що Десна належить до групи гідронімів з елементом сн-, який виділяється у великій групі назв в районі дніпровської Десни: Снов, Снопоть, Сновид, Сноролка, Снагость, Сноберь, Снежать, Снова Польова, Снова Липинівська та ін.[40] Як зазначає В.А.Никонов, задовільної етимології гідронімів Десна не може бути до тих пір, поки не буде вивчений гідронімічний ареал -сна (Никонов, 120). Слід зазначити, що на території, де протікає Десна басейну П.Бугу, цей самий елемент (сн-) можна виділити в назвах: с.Сосонка Вінницьк. р-ну на р.Десні, р.Сосонка л.пр.Постолової (див.); Снивода - л.пр.П.Бугу, сусідня з Десною.

37 Див.:Шахматов А.А.Введение в курс истории русского языка: Исторический процесс образования русских племен и наречий. Пг., 1916, с.49.

38 Див.: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М.,1964, т.I, с.506; Rozwadowski J. Studia nad nazwami wód Slowiangkich. - Kraków, 1948; T.Lehr-Spławiński. O pochodzeniu i praojczyznie slowian.-Warszawa;Kraków,1946; Попов А.И. Географические названия: Введение в топонимику. М.; Л., 1965, с.38-39; Ященко А.И. Топонимика как источник изучения исторической грамматики русского языка. - В кн.: Очерки по русскому языку и истории его развития. Л., 1969, с.55,56.

39 Див.:Соболевский А.И.Как исследовать местные названия.- ИОРЯС,1919,т.23,кн.I,с.183; Соболевский А.И. Новые русско-скифские этюды. - ИОРЯС, 1926, т.31, с.9.

40 Див.:Петров В.П.Гідроніми України за античними джерелами. кн.:Українська діалектологія і ономастика.К.,1964,с.144,145.

Ще одна етимологія Десни – К.Мошинського з і.-є. * di-/*dei- "олищати" видається неприйнятною[41].

ДЗВІННА – п.пр.Тростянця, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Тростянчику Тростянецьк. р-ну Вн (МЕ 1971); Звинна (Подол., 811); там же уроч.Дзвонна.

Звукова характеристика гідрооб"єкта, пор.Дзвониха.

ДЗВОНИХА (Звенюха) – л.пр.П.Бугу; протікає в Летичівськ. р-ні Хм (МЕ 1967); Звониха (Гульдман, 38; Подол., 531, 536, 549; Машт., 33; КПОДА, 115, 2, 1, арк.75 зв.; 115, 2, 2, арк.210, 213, 217). Вона ж Фоса, Грабарка (див.).

Пор.Звинячь – п.пр.Серету, л.пр.Дністра (Машт., 22); Дзвинячь – л.пр.Бистриці Золотої, л.пр.Бистриці, л.пр.Дністра (Машт., 19); Дзвиняцкий – л.пр.Дністра (Машт., 23); Звиначный – л.пр.Бложевки, л.пр.Стрвяжу, л.пр.Дністра (Машт., 4); Звонка – л.пр.Неначі, л.пр.Прип"яті (Машт.Дн.,152); Звенячка – л.пр.Берези, л.пр. Свапи, п.пр.Сейму, л.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт.Дн., 221); на ній – с.Дзвониха Тиврівськ. р-ну Вн.

Звукова характеристика гідрооб"єкта, пор.Дзвінна.

ДІДІВКА – пр.Деони, л.пр.П.Бугу (Didówka – SG, II, 31).

За допомогою суфікса к-а від прикметника Дідова, присвійного утворення від дід.

ДОВГА – пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152); Dołh (SG,II, 104); "при ручье Долге, текущем через ручей Синарну в Соб" (Похилевич, 314).

Характеристика гідрооб"єкта за розмірами.

ДОВЖОК – л.пр.Бершадки, л.пр.Дохни,п.пр.П.Бугу (Должок – Менде).

Гідронім утворено за допомогою суфікса -ок від прикметника довгий. Пор.Довга.

ДОМАХА – л.пр.П.Бугу (Подол., 646, 654, 661, 664, 670; Гульдман, 38; КПОДА, 115, 1, 8, арк.116, 116 зв.; 115, 1, 8, арк.164 зв.); Domacha (Машт., 34; SG, IX, 890); Домоха (Тверитинов,23). Вона ж Велика Руда, Ека, Пожарка (див.). Протікає у Хмільницьк. р-ні Вн.

Гідроніми з основою Домах-, Домаш- поширені в басейні Середнього й Нижнього Дніпра, зустрічаються також у басейні Дону. По-

---

41 Див.: Moszyński K. Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego. – Wrocław; Kraków, 1957, s. 183.

ходять вони від апелятива домаха "річище, старуха, стариця, старик - старе русло"[42].

ДО́ХНА (До́хно) - п.пр.П.Бугу (МЕ 1967); "іти на До́хно, на До́хню", долина над річкою - Дохні (МЕ 1967). Бере початок біля с. Крикливця Крижопільськ. р-ну Вн. Протікає на території Тростянецьк., Чечельницьк. і Бершадськ. р-нів Вн.

У джерелах XIX ст. - Дохна (Гульдман, 37; Менде; Подол., 76, 151, 159, 778 та ін.: КПОДА, 115, 1, арк.5 зв.; 115, 1, 2, арк.2; 115, 1, 28, арк.7-8; 115, 1, 134, арк.18 зв.; 115, 2,1, арк.3; 115, 2, 1, арк. 100 зв., 110 зв., 113; Машт., 36). У Боплана Okena(Ляскорон. Боплан, 17); друга назва - Бык (Подол., 76, 781). Пор.Дохна в басейні Сіверського Дінця (ОКІМ).

О.І.Соболевський, виходячи з своєї теорії іраномовного походження багатьох гідронімів України, ставив цю назву в один ряд з гідронімами Охня (басейн Вісли), Ухонка (р. в Рязанській губернії), Дохновка (Чернігівська губернія), Хон та ін. і вважав ці назви похідними від кореня sen- (д.-інд. sano, д-бакт. hana "старий", лат. senex і т.д.)[43].

Навряд чи доцільно шукати іранської етимології для цього гідроніма, який є, очевидно, слов"янським за походженням, пор. д.-слов. *dъch=, *dъxnoti, з іншим ступенем чергування *duch/ *dych, звідки сучасне рос., укр.,болг. і с.-х.дух,словен. dûh, чеськ. duch, польськ., в.-луж., н.-луж. dych. У деяких слов"янських мовах, у тому числі в українських діалектах, відомі апелятиви від прасл. *duch на позначення болота,пор.поліське здуха "непрохідне болото",здуховина "багно,трясовина"(цей апелятив з близьким значенням - "топке місце на болоті" - зафіксовано також у Савранськ. р-ні на Одещині, тобто на території, сусідній з районом, де протікає Дохна), здыховина "трясовина", польськ. duchowina "вологий, багнистий грунт", укр. продуха "мокра балка між горбами", рос. півн. продушина "ями на болоті" та ін. (див.Толстой, 184-185)[44].

---

[42] Див.: Стрижак О.С. Назви річок Запоріжжя й Херсонщини. К., 1967, с.62-63.

[43] Див.: Соболевский А.И. Новые русско-скифские этюды. - ИОРЯС, 1926, т.31, с.12.

[44] Див.також: Куркина Л.В. Названия болот в словянских языках. - В кн.: Этимология 1967. М., 1969, с.135-136.

Ці терміни, на думку М.Толстого, пов"язані з уявленням про рухливе "дихаюче" болото (Толстой, 185). Слід зазначити, що Дохна має топке, замулене дно і заболочені береги.

Щодо варіанта Дохно пор. в українській апелятивній лексиці пахно (Гр., Ш, 103).

ДРАГАНКА – л.пр.Ровця, л.пр.Рову, п.пр.П.Бугу (КПОДА, 115, 2,5, арк.137 зв.; 115, 2, 215; арк.64); протікає в колишньому Вінницькому повіті; Draganka (SG, II, 138).

Із суфіксом -к-а від антропоніма, пор. Драган – селянин (Нов., I, 211).

ДУБРОВИНА – л.пр. Собу, л.пр. П.Бугу (Машт., 36); вона ж Устя (Машт., 36).

Найменування має прозору етимологію – утворене за допомогою суфікса -ин(а) від дуброва.

Але внаслідок наявності у досліджуваному регіоні великої кількості назв, що виявляють зв"язки з архаїчною європейською гідронімією, слід згадати групу давньоевропейських річкових назв, похідних від кельтського кореня *dubro- "вода"; Dobhar в Ірландії і Шотландії, топоніми з компонентом Dover у Англії, Doeveren у Нідерландах з первісного *Dubro-dunum, топонімічний тип *Verno-dubrum і *Verna-dubrum у Франції та ін. Щоправда, належність слов"янських і литовських назв з коренем dubr- до цієї групи європейських топонімів є сумнівною[45].

ДУГОЙДА – р., за архівними матеріалами, "протекала в дачах Тульчинского ключа", на ній були нп Сумівка й Цибулівка (очевидно, тепер с.Сумівка Бершадськ. р-ну Вн і с.Цибулівка Тростянецьк. р-ну Вн). Можливо, вона ж Тернавка, оскільки в деяких документах закреслено назву Дугойда і іншою рукою написано Тернавка (КПОДА, 115, 2, 4, арк.48 зв., 68; 115, I, 32, арк.27, 30).

Походження неясне. Подібне утворення зафіксоване в антропонімії, пор.Игнатъ Догойда – козак Брацлавського полку[46].

ДУМКА (Думки, Дунка) – л.пр.Рову, л.пр. П.Бугу (МЕ 1967); Думка (К., 57; Гульдман, 36; Машт., 35; Подол., 614, 617, 618,

---

[45] Див.: Krahe H. Unsere ältesten Flussnamen. Wiesbaden, 1964, s. 89-90.

[46] Реестра всего войска Запорожского после Зборовского договора с королем польским Яном Казимиром, составленные 1649 г. октября 16 дня и изданные по подлиннику О.М.Бодянским, с.179.

620, 626); Думна (Менде); Думичъ (Гульдман, 36; Машт., 35; Подол., 611, 614, 626); Домничъ (КПОДА, 115,1,8,арк.38 зв.,57 зв., 58 зв., 59 зв., 60); Домничь (КПОДА, 115, 1, 8, арк.164 зв.; 115, 2, 1, арк.81 зв.); Домниха (КПОДА, 115, 2, 1, арк. 81 зв.); уроч. Думич в с.Мартинівці Ємеринськ. р-ну Вн (МЕ 1967). Вона ж Ровець (Подол., 626).

Пор. річкові назви Думча - л.пр.Десни (дніпровської), Думанка (дві річки з такою назвою відомі - одна в басейні тієї ж Десни, друга - в басейні Сожу) і Дыма - л.пр.Дніпра, які В.М.Топоров і О.М.Трубачов, порівнюючи з д.-прус. Dumen, Dumine, лит. Dūma, Dūminas, латиськ. Dūmiņi, dūma "темний", вважають балтійськими за походженням (ТТ, 186). Пор.також с.-х. думача "глибока долина", думан "дуже глибока поперечна рівнина"[47], до якого О.М.Трубачов наводить також балтійську паралель - латиськ. duomis "печера, провалля"[48].

ДУНАЄЦЬ - пр. Телухні, п.пр.П.Бугу; протікала в с.Теси Літинськ. р-ну Вн (Дунаецъ - КПОДА, 115, 1, 8, арк.147). Пор. Дунаець - п.пр. Дніпра в м.Каневі Черкаськ.обл. (ОКІМ); Дунаець - п.пр. Есмані, п.пр. Клевені, п.пр.Сейму, л.пр. Десни (Машт. Дн., 226); п.пр. Повної, л.пр.Сейму, л.пр.Десни (Машт. Дн., 215); п.пр. Залозни, п.пр. Малого Вопця, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 28) та ін.

В.М.Топоров та О.М.Трубачов зазначають, що "ця назва широко відома на слов"янських територіях. Значне поширення цього гідроніма можна розглядати як вторинне перенесення назви відомої європейської річки Дунай" (ТТ, 224).

ЕКА - л.пр. П.Бугу (Гульдман, 38). Вона ж Велика Руда, Домаха, Пожарка (див.). Пор.Ежовка - пр.Домахи (Тверитинов, 23).

Можливо, того ж походження, що й Іква (див.).

ЖАБОКРИЧКА - 1) п.пр. Шпиківки, п.пр. П.Бугу (Żabokryczka - SG , XIV, 720). В гирлі річки - с.Жабокрич колишнього Брацлавського повіту (Żabokrycz - там же). Пор. Жабокрик - л.пр. Гнилоп"яті, п.пр. Тетерева (Машт. Дн., 44); Жабокрик - п.пр. Росі (Машт. Дн., 54); Жабокричка - п.пр.Случі (Машт.Дн., 164); бол. Жабокриківка в с.Зайцях колишнього Чернігівського повіту (ОКІМ); болотяна місцевість Жабокрикавка в с.Стольному Менськ. р-ну на

---

47 Schütz J. Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. Berlin, 1957, S. 40-41.

48 Див.: Трубачев О.Н. О составе праславянского словаря. - В кн.: Славянское языкознание. М., 1963, с.192.

чернігівщині (ОКІМ); с.Жабокрич Крижопільськ. р-ну Вн.; с.Жабокричка Чечельницьк. р-ну Вн.

За допомогою суфікса -к(а) від назви села Жабокрич (утворення з суфіксом -*jь* від жабокрик); пор. жабокряківка "болото, наповнене жабами" (Гр., I, 470). Опосередковано вказує на заболоченість місцевості; пор. опис с.Жабокрич Брацлавського повіту: "розташоване на схилі горбів, що прилягають до р.Кватки, яка утворює досить широку багнисту низину, вкриту очеретом і різними заростями" (Подол., 167). Про с.Слободо-Жабокрич колишнього Ольгопільського повіту також зазначено: "місцевість тут багниста, а тому й нездорова" (Подол., 821);

2) п.пр. П.Бугу (Менде).

ЖЕРДЬ - п.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; К., 57; Машт., 34; Менде; Подол., 255, 258; Гульдман, 39; Похилевич, 295; Тверитинов, 24; КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.21 зв., 31, 33); протікає на території Калинівськ.р-ну Вн; Żerdź (SG , XIУ, 777); 1570" от Дубровки Малишовая Колка до реки Жерди, на которой лозовый и березовый остров" (Нейман. Стар.Брацл.,544).

Пор.Жердь (варіанти Жерты, Жерт) - п.пр. Дніпра (Машт. Дн., 2); Жердянка (варіант Жердь) - п.пр. Березины (Машт. Дн., 103); Жердянка - п.пр.Жирака, п.пр.Горині (Машт.Дн.,161); Żerdz в басейні Вісли (Hydr. Wisły).

О.М.Трубачов висловлює сумнів щодо можливості зближення з відповідним апелятивом (Трубачев, 228). Наведені гідроніми басейну Дніпра В.М.Топоров та О.М. Трубачов пов"язують з балтійським матеріалом: *zer-, *žer- "блискати" або д.-прус. Girte, сюди ж лит. Girta-kalnis, жемайтськ. Гиртокольны, Гиртоголя... (ТТ, 188).

ЖЕСТЕЛИХА - руч., протікав в районі с.Паньківців колишнього Летичівського повіту і с.Пилявки колишнього Літинського повіту (тепер, очевидно, нп Паньківці і Пилявка Старосинявськ.р-ну Хм),

Можливо,балтійського походження, пор.литовський топонім Žarstelė 49.

---

49 Див.: Otrębski J. La formation des noms physiographiques en lithuanien. - Lingua Poznaniensis, 1949, I, p.216.

ЖИЛОЧКА – п.пр. Бужка, л.пр. П.Бугу (Машт., 33; Гульдман, 38; Подол., 550, 554); Желичка, Желочка (Подол., 550, 555, 557); Żyłeczka, Żyłówka (SG, XIУ, 892); Ворона (Подол., 557).

Пор.Жилка – п.пр. Случі, п.пр.Горині (Машт. Дн.,163);Жила – р. в с.Переволочній на Львівщині (ОКІМ); Жиловка – п.пр.Дима, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 6); Жиловець – п.пр. Білки, п.пр.Тетерева (Машт. Дн., 46) та ін.

Можливо, вказівка на дрібність гідрооб"єкта. Але пор. також жила "жила мінеральна, жила води підземна" (Гр., I, 484). В говорах Закарпаття жила "джерело"[50].

ЖМЕРИНСЬКОГО ДУМКА – пр.Рову, п.пр.П.Бугу; протікає в Барському р-ні Вн (Горбачук, 151).

Складене утворення, похідне від прізвища Жмеринський у формі родового відмінка і гідроніма Думка (див.).

ЖОВТА – п.пр. Згару, п.п. П.Бугу (Горбачук, 151; ОКІМ).

Характеризує гідрооб"єкт за кольором води, пор.Жовтівка, Жовтяк.

ЖОВТАВА – руч., пр.П.Бугу; протікав в р-ні м.Летичева Хм (Желтава – КПОДА, 115, 2, 1234, арк.4 зв., 5).

Як і попередній гідронім, вказує на колір води. Проте двозначним є характер суфіксального оформлення назви. Можливо, формант -ав(а), який виділяємо в назві, слід розглядати на апелятивному рівні. В такому разі назву виражено прикметником неповної якості. Але не виключено, що гідронім належить до групи слов"янських назв з топонімічним формантом -ава, таких, як укр.Тернава, Рудава, Бобрава, словацьк. Bebrava, Dobrava, Sinawa, с.-х.Млава, Тамнава та ін. (Трубачев, 53-54).

ЖОВТІВКА – п.пр.П.Бугу (Желтовка – Тверитинов,23).

Із суфіксом -івка від прикметника жовтий. Вказівка на колір води, пор.Жовта, Жовтава, Жовтяк.

ЖОВТЯК – п.пр.П.Бугу; протікає в Жмеринськ. р-ні Вн (МЕ 1967 Вона ж Баран (див.).

За допомогою суфікса -як від жовтий.

ЖОЛОБОК – п.пр.Рову в Барськ. р-ні Вн (Горбачук, 151). Пор. бол.Жолобокъ – п"ять випадків у басейні Сіверського Дінця (Машт. Дон); Жолобокъ – п.пр. Пожні, п.пр.Ворсклиці, п.пр.Ворскли (Машт. Дн., 74).

---

50 Див.: Дзендзелівський Й.О.Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (Лексика).Ч.2.Ужгород. 1960, карта № 121.

Від географічного терміна жоліб, жолоб "глибока і вузька долина (майже на всій території України); долина між двома горами або узгір"ями (вживається також на Вінниччині);долина потоку (Гуцульщина, Бойківщина); низовина (Київщина)" (Марусенко, 227).

ЖОРНІВКА - п.пр. Вовчка, п.пр.Вовка, п.пр.П.Бугу (Жорновка - Машт., 33; Менде; Тверитинов, 23, 63); Żarnówka (SG, XIУ,745).

Пор.Жерновка - п"ять випадків у басейні Дніпра; Жерновецъ - три випадки в тому самому басейні (Машт. Дн.).

Пор.апелятив жорно.

ЗАВОЛОКА - р.на Вінниччині,починається в м.Жмеринці (Доленко, 85).

Префіксальне утворення від терміна волока, див.Волок, Волока.

ЗАМЧИК - л.пр.П.Бугу; протікає в м.Немирові (Подол., 200).

Від замок. На Тернопільщині цей апелятив вживається також у значенні "височина" (Марусенко, 228).

ЗАРІЧОК - пр. Тьми, л.пр.П.Бугу (ОКІМ; Горбачук, 151). Пор. Зарічок - л.пр.Росі, п.пр.Дніпра (ОКІМ); п.рук.Вільшанки, п.пр. Нехаєва, п.пр.Дніпра (ОКІМ).

Від зарічок "рукав річки; заплавна низина біля річки" (Марусенко, 229).

ЗГАР - п.пр. П.Бугу (МЕ 1970; К., 56); Згарь (Машт., 34; Гульдман, 35; Подол., 249, 502, 508 та ін.; КПОДА, 115, 1, 1, арк.5 зв.; 115, 1, 2, арк. 2; 115, 1, 8, арк. 5 зв. та ін.; Тверитинов,53);Сгарь (Тверитинов,24);Царь (Гульдман,35;Машт.,34).Гідронім згадується в грамоті великих литовських князів 1431 р. (ТК ЦНБ);в документі 1446 р. "в рицї Згару"(ТК ЦНБ).На карті Боплана Zar (Ляскорон.Боплан,П,17);Згарь(КПОДА,115,1,7,арк.1;115,1, 8, арк.18 зв., 65, 67, 69); на р.Сгарь (КПОДА, 115, 1, 134, арк.17).

Річка має притоки із назвою Згарок і Згарка (див.). На ній с.Згар Деражнянськ. р-ну Хм, с.Згарок того самого р-ну, луг Згарище в с.Бруслинівці Літинськ.р-ну Вн (ОКІМ).

Пор.Згарь (Сухозгарь) - л.пр.Золотоноші, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 57); Згарь - л.пр.Кошелівки, л.пр.Черему, л.пр.Случі,п.пр. Горині, п.пр.Прип"яті (Машт.Дн.,167); Згар - потік в с.Кваси Рахівськ. р-ну (ОКІМ).

Від апелятива згар(ь), "гарь...выгоревший лес", первісно назва місцевості (Стрижак. Полт., 85-86). За семантикою пор.Поляна, Поляна.

ЗГАРКА – п.пр.Згару, п.пр.П.Бугу (Горбачук, 151); Згарок (К., 57); Згарокъ (Машт., 34); Zharek (SG, XIУ, 586). Вона ж Безголовна (див.).

Із суфіксом -к-а від Згар.

ЗГАРОК – л.пр.Згару, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; К., 57; Гульдман, 35; Машт., 34; Тверитинов, 56; Подол., 500, 504, 591 та ін.); 1546 Изгарекъ (ТК ЦНБ); Сгарокъ (Тверитинов, 24); Згарецъ (Машт. 34); Zharek (SG, XIУ, 586).

За допомогою суфікса -ок від Згар. Аналогічного утворення гідроніми Бужок, Вовчок, Ровок, Собок досліджуваної території.

ЗЕЛЕНА – л.пр.П.Бугу; протікає в Хмільницьк. р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ).

Субстантивований прикметник у гідронімічній функції. Характеристика гідрооб"єкта за кольором.

ЗІНЧИЦЯ – р., пр.Дзвонихи, л.пр.П.Бугу; протікає в Летичівськ р-ні Хм (МЕ 1967); Зинчица (Машт., 33).

Неясно.

ЗОБАРА – л.пр.Бужка, л.пр.П.Бугу (К., 55).

Можливо, неправильний запис укр.Забора, пор.географічний термін забора "на днепровских порогах гряда камней, перерезывающая русло поперек течения" (Марусенко, 227).

ІВАНЬКІВКА – п.пр.Собка, п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Иваньковка – Машт.,35). Пор. с.Іваньки Липовецьк.р-ну Вн.

Первинною слід вважати назву села відантропонімічного походження.

ІКАВКА – пр.Ікви, л.пр.П.Бугу (Ikawka – SG, Ш, 255).

За допомогою суфікса -(ъ)к-а від гідроніма Іква, точніше, його варіанта Ікава (див.).

ІКВА – л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; К., 56); 1546 Иква (ТК ЦНБ),у XIX ст.: Иква, Икава (Гульдман, 38; Подол., 668, 671, 677; Машт., 34); Ikwa, Ikawa (SG, Ш, 257); Иква (Подол., 673, 675, 679; КПОДА, 115, 1, 1, арк.5 зв.; 115,1,8,арк.117 зв., 164 зв.; 115, 1, 28, арк.9-10; 115, 1, 134, арк.18; 115, 2,1, арк.3,81 зв.); Ивка (Менде; Тверитинов, 48). Похідні гідроніми – Ікавка, Іковка (див.).

Існує ряд аналогічних утворень як на українській території, так і за її межами. Це Иква – п.пр.Стиру, п.пр.Прип"яті (Машт.Дн., 141); Иква – л.пр. Павлівки, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 52); Іква – пр.Дніпра в с.Воронькові Бориспільськ.р-ну на Київщині (ОКІМ);

Іква - л.пр.Карані на Полтавщині (Стрижак. Полт., 43); Ikwa - р. у Західній Угорщині (Rozw., 91); Ika - джерело в Істрії (Rozw., 91) та ін.

Цю групу назв, включаючи також гідроніми Ika (на Вітебщині), Ekawa (в Курляндії), Ikopoć (басейн Прип"яті), Ikažn (у Віленській губернії), Ikuž (басейн Дністра), Ik (басейн Ками), Ik (басейн Самари) та ін., Я.Розвадовський етимологізує з і.-є. *ei- "іти" з формантом -k- (Rozw., 90-93). Приймаючи таку етимологію, О.М.Трубачов, проте, вбачає в цих гідронімах Правобережної України не широкі споріднені зв"язки на єдиній індоєвропейській основі, як Я.Розвадовський, а занесення з іллірійсько-паннонської території (пор. Ikwa в Західній Угорщині та Ika в Істрії) (Трубачев, 64-65). Пор.Ека.

ІКОВКА - п.пр.Великої Руди, л.пр.П.Бугу (Иковка - Машт., 34; Менде; Тверитинов, 41); Ikówka (SG, III, 256).

Від гідроніма Іква з суфіксом -(ъ)к-а.

ІСКРЯНА - п.пр.Згару, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Балині Літинськ.р-ну Вн (Искрена - Подол., 591); 1789 Искрянка (ТК ЦНБ); Искринъ (КПОДА, 115, 1, 8, арк.10, 22 зв.). Очевидно, на ній с.Іскриня Літинськ. р-ну Вн.

Можливо, від искряний "искрящийся" (Гр., II, 194).

ІТРУГА - пр.Згару, п.пр.П.Бугу (Итруга - Машт., 34; Тверитинов, 24). За О.М.Трубачовим, імовірно, какографічний варіант поширеного гідроніма Струга (Трубачев, 78). Пор.також иструга "глухе віддалене озірце; стариця, ковбаня, болітце, яке заливає водою, рукав річки, покинуте русло, озірце в заплаві р.Ловать басейну оз.Ільмень" (Мурзаевы, 94).

ІЦЬКА - л.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (МЕ 1968); Ицка (Подол., 131, 134, 156, 164); "по течению небольшой реченки Ицкой" (Подол., 131). На ній с.Ицка колишнього Брацлавського повіту (Подол.,133), тепер с.Тарасівка Тульчинськ. р-ну Вн. За назвою річки частина с.Бубнівки називалась Іцькою (Ицка - Подол., 323).

Можливо, у формі родового відмінка від імені Іцько. Але пор. також караїм.іцкі "напій" (Радлов, 1, 1522); полов., чулим., бараб., тобол. іц "пити".

КАДКА - 1) л.пр.Воронки, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 151; ОКІМ).

Перенесення в гідронімію апелятива кадка. За семантикою пор. Бадя, Бочка;

2) пр.Батога, п.пр.П.Бугу; протікала в нп Хижинцях, Сокиринцях, Цвіжині Вінницьк. р-ну і Тростянці Тиврівськ.р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 32, арк.57 зв., 58; 115, 2, 4, арк.138; 115, 2, 5 арк.70, 71, 91; 115, 2, 215, арк.34 зв.).

КАЛИНКА - пр.Рову, п.пр.П.Бугу; протікає у Барськ. р-ні Вн (Горбачук, 151).

За допомогою суфікса -к(а) від назви дерева калина.

КАЛИТИНІВ - руч., протікав в р-ні нп Мітлинців і Носівців Гайсинськ. р-ну Вн (Калитиновъ - КПОДА, 115, 1, 19, арк.14 зв.).

Від антропоніма, пор.сучасне укр.прізвище Калитин (Редько, 119).

КАЛЬНИЧКА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1968); Кальника (К., 59); Кальника, Кальничка (Машт., 36); "при р.Кальнике" (Похилевич, 321), Кальничка (Похилевич, 315, 319); Kalniczka (SG,Ш,321). На річці - с.Кальник Іллінецьк. р-ну Вн; оз.Кальницьке в смт Дашеві.

Пор.численні топоніми в Закарпатті: Кальник, Кальничка, Калянка, Калянь, Калновец, Кальничок, Калний, Кальничка, Калов[51]; у басейні Вісли Kalne, Kalnica - три випадки (Hydr. Wisły).

За допомогою суфікса -ик(а) від кальний "брудний, нечистий".

Демінутивна форма Кальничка виникла, очевидно, внаслідок переосмислення гідроніма як похідного від назви населеного пункту Кальник. Пор.Кальнівка.

КАЛЬНІВКА - пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (Кальновка - Ляскорон. Боплан, 17).

Із суфіксом -івка від кальний.

КАМІННА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1968). Вона ж Скакунка (див.).

Від прикметника камінний. Пор.Кам"янка.

КАМУРОЇВКА - р., протікає в нп Зозулинцях, Воскодавинцях Ковятинськ. р-ну Вн (МЕ 1968).

Неясно.

КАМ"ЯНКА - 1) п.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (Тверитинов, 26); Kamionka (SG,Ш, 793). На ній - с.Кам"янки Теплицьк.р-ну Вн.

Із суфіксом -к-а від прикметника кам"яний;

2) л.пр.П.Бугу; протікає в с.Великій Бушинці Немирівськ. р-ну Вн (ОКІМ).

---

51 Див.:Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР:(Лексика). Т. 1. Ужгород, 1958, карта № 1[illegible].

КАНАВА - р., протікала в р-ні с.Бондурі Гайсинськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 19, арк.14 зв.; 115, 1, 21, арк.2).

Перенесення в гідронімію гідрографічного терміна канава "заглиблення в грунті невизначеної форми; вирите штучне заглиблення; западина круглої форми; долина потоку; долина між двома горами або підвищеннями; невеликий яр" (Марусенко, 230-231). Див.також Конава.

КІБЛИЧ (Кублич) - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Горбачук, 152; ОКІМ); в с.Кіблич Гайсинськ.р-ну річку називають Кубич (МЕ, 1971); 1609 od wierzchowin Kublickich (АЮЗР, УП, 1, 204); ХУП ст. Кибличъ (Ляскорон.Боплан, 17); XIX ст. Кибличъ (Гульдман, 40; Менде; Похилевич, 366); Кибличъ (Тверитинов, 25, 36, 70); Кабличь (Тверитинов, 53); Кубличъ (Подол., 290, 295, 297, 304 та ін.); Kublicz, Kiblicz (SG, IУ, 10, 832); Кибличь, Кобличь, Kiebicz (Машт., 36): Кублич (К., 69).

На річці с.Кіблич (в минулому Кублич, у джерелах також Кублій, Кубычи - див.Нов., П, 410) Гайсинськ.р-ну Вн; с-ще Кублич Теплицьк.р-ну Вн.

Пор.назву місцевості в Болгарії Къблич, яку І.Дуріданов виводить від спільнослов"янськ. *kъbelъ (болг.къбъл, кобел "відро, корито", с.-х. кабао "відро, діжка, чан, цебер", рос. кобед "міра для зернових, обід" та ін.)[52]

Можливо, за допомогою суфікса -ич (див.Вербич) від кобло "кущ комишу, який підіймається над усім, що оточує; звичайно це шматок відірваного під час повені пловучого комишу, що знову десь зупинився" (Гр., П, 259); коблы "великі бугри в прирусловій частині річкової заплави; підняття з вільхами на заболочених заплавах (Україна, Воронізька обл. та інші чорноземні райони)" (Мурзаевы, 110).

КІЛЬТЯВА - п.пр. Сільниці, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Кильтява, або Кильцовка (Подол., 126, 149, 156); Kilczówka (SG, IУ, 96); Кильцева (Менде); Кильчевка, Кильцовка (Гульдман, 36); Клятява, Клятава (Тверитинов, 25, 64); у П.Л.Маштакова Кильцовка як л.пр. Сільниці (Машт., 35); Килтава (КПОДА, 115, 1, 134, арк.17 зв., 19; 115, 2, 1, арк.100 зв.; 115, 2, 4, арк.60 зв.); Кильтява

---

[52] Дурицанов И. Топонимичните б-суфикси в южнославянските езици. - Български език, 1958, кн.4-5, с.352-353.

(КПОДА, 115, 1, 737; 115, 2, 4, арк.58, 59); Кѣлтява (КПОДА,115, 1, 32, арк.18, 19 зв.); як п.пр. П.Бугу, що впадає в смт Ладижині Троотянецьк. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 134, арк.17 зв.). Пор.Кільтінь - л.пр.Великої Висі, л.пр.Синюхи, л.пр.П.Бугу.

Неясно.

КОБИЛКА - п.пр.Згару, п.пр.П.Бугу (Кобылка - ТК ЦНБ).

Із суфіксом -к-а від кобила. Вказівка на минулу фауну цієї території. Аналогічного походження Кобильня (див.).

КОБИЛЬНЯ - л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (Кобыльня - Машт.,34; Тверитинов, 41; КПОДА, 115, 2, 1, арк.100 зв.); Кобыльна (Подол., 225, 228; КПОДА, 115, 2, 4, арк.134; 115, 2, 5, арк.73 зв.); Kobyla (SG, IУ, 217); Кобылка (Менде; Тверитинов, 24); 1612 р. "речки або руды одну Нетяги а другую Кобылою" (Нейман. Стар. Брацл., 110); "по течению обеих речек Большой и Малой Кобыльны" (там же, 111); "Речка Кобыльная течет с юга на север; она составляется из двух ручьев: Малой Кобыльной, вытекающей из источников выше д.Счастливой, брацлавского уезда, и Большой Кобыльной, начинающейся немного севернее с.Ободного" (Нейман, Стар.Брацл., 108); Кобила (КПОДА, 115, 2,5, арк.76, 76 зв., 77, 77 зв., 38); Кобыла (КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.); Кобилна (КПОДА, 115, 1, 32, арк.41 зв.; 115, 2, 4, арк. 121 зв.); Кобылна (КПОДА, 115,2, 5, арк.74 зв., 75).

На річці с.Кобильня Липовецьк. р-ну Вн.

Пор.Кобыльня - л.пр.Мерей, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 33); Кобылья - п.пр.Гуйви, п.пр.Тетерева, п.пр.Дніпра (Машт. Дн.,44); Кобыльна - л.пр.Мокрих Ялів, л.пр.Вовчої, л.пр.Самари (Машт.Дн., 81); в басейні Сіверського Дінця - бол.Кобыльная, бол.Кобыльня (Машт.Дон, 50, 65) та ін.

Того ж походження, що й Кобилка (див.). Цікаво, що пр.Кобильної також має "коняче прізвище" Хомутня (див.).

КОЗАРИХА - пр.Кільтяви, п.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (Козариха - Тверитинов, 25); протікає в смт Кирнасівці Тульчиньск. р-ну Вн (Подол., 154); Kozarycha (SG, IУ, 540); Козаринъ (КПОДА, 115, 1, 32, арк.18 зв., 19; 115, 2, 1, арк.100 зв.; 115, 2, 4, арк.57, 69 зв.); зафіксована в рукописному опису трактів кінця ХУП - початку ХУШ от. (Русов,78).

Можливо, від прізвища магнатів Козарів, які в минулому мали великі володіння на Поділлі (SG , X, 350): "На самій східній ок-

раїні побережжя, в Саврані, знаходимо старий, але раніше від інших зниклий рід князів Козарів"[53].

Від цього ж прізвища, імовірно, походить назва с. Kozarynci на Поділлі, яке згадується в грамоті 1450 р.[54], тепер, можливо, с.Козарівка Барськ.р-ну Вн.

На інших слов"янських територіях пор.оронім Kozara (Kozara Planina) і гідронім Kozarska reka в Югославії, які М.Павлович пов"язує з етнонімом kozary[55].

КОЗАЦЬКЕ - руч. в с.Літинці Літинськ. р-ну Вн (Козацкое - Подол., 580).

Прикметникове утворення від козак.

КОЛОМИЙСЬКИЙ - п.пр. П.Бугу (Коломийский - Тверитинов,23). Від діал. коломийе "заполненные водой глубокие выбоины дороги"[56].

КОЛОМІЙКА - руч., пр.Згару, або Згарка; протікав у с.Осолинці Літинськ. р-ну Вн (Коломїйка, Коломейка - КПОДА, 115, 1, 8, арк.72 зв., 140). Пор.Коломийка - л.пр.Бистриці, л.пр.Дністра (Машт., 26); л.пр.Пруту (ОКІМ).

Походження див.Коломийський.

КОЛЮХІВКА - руч., пр.П.Бугу; протікав у с.Колюхів колишнього Брацлавського повіту, тепер, очевидно, с.Колюхів Тиврівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 32, арк.54; 115, 2, 4, арк.142 зв.).

За допомогою суфікса -к-а від назви села.

КОНАВА - л.пр.Постолової, л.пр.П.Бугу (Машт., 34); Конова як л.пр.Сосенки, л.пр.Постолової, л.пр.П.Бугу (Тверитинов, 24); Konewa (SG, IУ, 323). Див.Канава.

КОНЦЕБА - п.пр.П.Бугу; протікає в Бершадськ. р-ні Вн (Горбачук, 151).

Можливо, від прізвища Концеба; пор.Концеба - с.Савранського р-ну Од, за переказами, було засноване козаками в ХУ-ХУІ ст. і одержало назву від прізвища їхнього ватажка Концеби (Подол.,58).

КОРЧМАН - л.пр.Вишні, п.пр.П.Бугу (Корчманъ - Машт., 34); Korczman (SG , IУ, 393); у Гульдмана (с.35) - Корчматъ, як зазначає Ц.Нейман, помилково (Нейман. Рец., 159).

---

53 Мельник К. На Днестровском "Побережьи". - Киевская старина, 1897, т.18, с.640.

54 Див.: Українські грамоти ХУ ст.К., 1965, с.28.

55 Див.: Pavlovic M. Onomastika illyrica. - Onomastica Jugoslavica, I. Ljubljana, 1969, s. 39.

56 Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови ХІУ-ХУ ст. К., 1958, с.39.

Неясно.

КОСАК – р. в с.Косаківці Липовецького р-ну Вн (Косакъ – Подол., 225).

Очевидно, від прізвища, пор.сучасне укр.прізвище Косак (Редько, 125). Як зазначено в SG (IУ, 438), давне прізвисько Kos (Kosa) і похідна форма Kossak дали початок топонімам типу Kosewo, Kossobudy, Kossaki та ін.

КОТОВИЙ – п.пр.Лисої Липи, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Котовои – Машт., 36).

Пор.Котовець – р.на Буковині, яку Ю.О.Карпенко пов"язує з котити[57]. Пор. також рос.кот,котец "преграждение в реке (при рыбной ловле) из тростника, прутьев и сети"[58], рос.коты "ловушка в устьях рек на рыбу" (Даль, П, 179).

КРАВЧИК – л.пр.П.Бугу; протікає на території Немирівськ. р-ну Вн (ОКІМ).

Можливо, від кравець шляхом суфіксації.

КРАСНЯНКА – п.пр.П.Бугу (К., 58; Машт., 35; Гульдман, 36; Подол., 177; Тверитинов, 25, 49); Красненка (Горбачук, 151, Доленко, 87); Краснянская (Менде); Krasnianka (SG, IУ, 629); ХУП ст. Krasnowky (Ляскорон. Боплан, 23). У витоках річки с.Красне Тиврівськ. р-ну Вн, в минулому – місто, відоме з лУ ст. (Гульдман, 36; SG, IУ, 629).

Від назви поселення. Аналогічні ойконіми поширені на Україні. Так,лише на Вінниччині відомо п"ять сіл із назвою Красне, в інших областях України – 44 нп Красне.

Від красний "прекрасний, красивий, хороший" (Гр., П, 300).

КРИВЕЦЬ – протока у с.Малому Майдані колишнього Літинськ. повіту (Кривецъ – КПОДА, 115, I, 8, арк.22).

Іменникове утворення з суфіксом -ець від прикметника кривий. Пор.Кривуля.

КРИВУЛЯ – л.пр.Десни,л.пр.П.Бугу (Горбачук, 151). Пор.Кривуля – п.пр.Боберки, л.пр.Дністра (Машт., 11); Кривуля – п.пр. Горині, л.пр.Стрия, п.пр.Дністра (Машт., 8); Krzywula в басейні Сяну (Rieger, 84).

---

[57] Карпенко Ю.О. До походження назв буковинських річок. – Вісті чернівецького відділу географічного товариства СРСР,вип. I. Чернівці, 1958, с.186.

[58] Маштаков П.Л. Материалы для областного водного словаря. Л., 1931, с.51.

За допомогою суфікса -уля від прикметника кривий, пор.апелятив кривуля "всякая кривая, ломаная, зигзагообразная линия или палочка" (Гр., П, 304). Характеристика гідрооб"єкта за формою річища.

КРИНИЦЯ В"ЯЗОВА - п.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу (К., 60).

Складений гідронім від апелятивів криниця і в"язова (< назва дерева в"яз).

КРІТ - р., протікає в с.Журавному Літинськ. р-ну Вн (ОКІМ). Пор.Крютка - п.пр.Семянки, л.пр.Остра, л.пр.Сожу (Машт. Дн.,117).

Неясно.

КРОПИВ"ЯНКА - пр.П.Бугу; протікає в нп Вищій Кропивні і Нижчій Кропивні Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1968); Кропивянка (Подол., 292, 293). Вона ж Тьма (див.).

Від ойконіма Кропивна, який є прикметниковим утворенням від кропива.

КРОЩИНА - л.пр. Бережанки (?), л.пр.Берлащинки, п.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Соколівці Крижопільськ. р-ну Вн,с.Стратіївці Чечельницьк. р-ну Вн (МЕ 1971; ОКІМ). Пор. Крощине - бол. в с.Вертіївці Ніжинськ. р-ну Чрн (ОКІМ).

Очевидно, присвійне утворення від прізвища; пор.Крошко-запорожець (Нов., І, 369); білор.Крошка (Бірыла, П, 219).

КУДАШЕВА - п.пр.П.Бугу; протікає в с.Шершні Тиврівськ.р-ну Вн (МЕ 1972); Кудашевка (Нейман, Рец., 159-160; Подол., 284); Кудашовка (КПОДА, 115, 2, 5, арк.99, 100; 115, 2, 215, арк.49); Kudaszówka (SG , IУ, 844). Пор.Кудашеве - село на Черкащині і Кудашівка - два села на Дніпропетровщині.

Від антропоніма Кудаш, пор.1539 р. Кудашъ - Новгородський поміщик та ін. (Тупиков, 213); відомий також в білоруському антропоніміконі (Бірыла, П, 226), очевидно, тюркський за походженням, пор. ім"я кримського мурзи Кудаш,зафіксоване в літописі під 1517 р. (Ук.ПСРЛ, І). Пор.також в українській діалектній лексиці кудаш "виконуючий обов"язки візника на весіллі (поширене на Буковині)" (Гр., П, 263).

КУДАШІВКА - л.пр.Барану, п.пр.П.Бугу (Кудашевка - Гульдман, 36; Менде; Машт., 35); за іншим джерелом - п.пр.Барану (Тверитинов, 24); Kudaszówka (SG, I, 101). Походження див.Кудашева.

КУДИНКА - л.пр.П.Бугу (К., 56; Машт., 33; Подол., 510, 512, 513, 516, 535); Куденка (Менде); Kudynka або Kudrynka (SG,IУ, 847); Кудринка (Тверитинов, 23, 42, 63). Вона ж Терехва (Подол.,

535), очевидно, помилково, оскільки за іншими джерелами це окрема річка Тирихва (див.). На річці - с.Кудинка Летичівськ. р-ну Хм, як вважають деякі історики (М.Дашкевич, Є.Сіцинський), в минулому - літописне болохівське м.Кудин (Подол., 510); пор.також "пустыня Кудинка" біля Летичева, яку придбала королева Бона в 1538 р. (ТК ЦНБ). Пор.Кудина - р. в колишньому Борзенському повіті (ОКІМ); яр Кудинов, бол.Кудинова в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дон., 69, 66), також нп Кудинівка і Кудинів Ліс на Черкащині і Кудинівці на Тернопільщині.

Очевидно, первинною є назва поселення відантропонімічного походження, пор.1444 панъ Кудинъ Дривиньский, 1552 Кудинъ - кременецький слуга, 1552 Найденъ Кудишка - Вінницький міщанин, 1582 Кудинъ - селянин та ін. (Тупиков, 213); сучасне українське прізвище Кудин, зафіксоване нами в с.Липняжці Добровеличківськ. р-ну Кр; Кудинович (Редько, 225); білор.Куда (Бірыла, П, 225).

КУЛИГА - л.пр.Згару, п.пр.П.Бугу (Менде; Тверитинов, 24). У грамоті 1431 р. Кулыга, в іншому місці Кулыка (ТК ЦНБ); Kuľyha (SG , XIV, 586). На ній с.Кулига Літинськ. р-ну Вн.

Пор.рос.кулига "лісова поляна, розчищена під рільництво; далека пустельна безлюдна місцевість, трущоба (північ РРФСР); лука на березі річки або озера з гарним травостоєм (центр РРФСР); чисте місце серед лісів, поляна, де гарні сіножаті й ниви; низинний берег, заплава на заворотах із сіножатями, городами, нивами; вигини звивистої рівнинної річки, крутий її заворот, мис, заводь, затока (північ РРФСР) та ін." (Мурзаевы, 123-124)[59]. Вважається запозиченням з фін. küla "село" (Фасмер,П, 410). Пор. Кулига - ріка в колишніх Орловській та В"ятській губерніях[60], часто в топонімії півночі європейської частини Росії[61].

За даними ономастичної картотеки Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні АН УРСР, на території України назви Кулига і похідні зустрічаються в басейні Сіверського Дінця, на Сумщині і в Донецькій обл., тобто на східних територіях, порубіжних з Росією,пор. яр Кулига - л.пр.Великого, л.пр.Липового Дінця, п.пр.Сіверського

---

[59] Див.також: Азарх Ю.С. Названия пахотных и сенокосных угодий в северорусских говорах. - Вопросы географии; 1970,сб.81. с.78-79.

[60] Див.: Vasmer M. Wörterbuch der russischen Gewässernamen. Bd 2, S. 601-602.

[61] Материалы сплошного топонимического обследования замкнутой микротерритории. Л., 1969, с.41.

Дінця (Машт. Дон., 42); яр Кулизский - л.пр.Криворотівки, п.пр.Уд, п.пр.Сіверського Дінця (Машт. Дон, 46); Кулига - луки в с.Новоселівці Слов"янськ. р-ну Дн (ОКІМ); Кулигіно - с.колишнього Охтирського повіту на Сумщині (ОКІМ).

У Надбужжя занесена, очевидно, з російської території або зі східних районів України.

КУ́НКА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Гульдман, 40; Менде; Подол., 295-296); Kunke (SG, IУ, 879); Куна (Тверитинов,25); у П.Л.Маштакова помилково як варіант гідроніма Скакунка (Машт., 35). Очевидно, вона ж Мітлюга (див.). На річці - с.Куна, відоме з ХУІ ст. (Rulikowski, 305-306), і с.Кунка Гайсинськ.р-ну Вн. Була ще Стара Куна, перейменована в Мар"янівку.

Вірогідно, первинною є назва поселення Куна, похідна від назви звіра куна, куниця, який ще до недавнього часу був дуже розповсюджений в лісах Поділля[62]. Пор.також прізвища Куна, Кунка (Тупиков, 216).

КУПНА́ - пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Купча (ОКІМ); Купа (Похилевич, 321). У верхів"ях її с.Купчинці Іллінецьк.р-ну Вн. Пор.Купне - бол. в с.Рудні-Вересні на Київщині (ОКІМ); оз. Купное - л.пр.Сіверського Дінця (Машт.Дон, 50): яр Купной - л.пр.Айдару, л.пр.Сіверського Дінця (Машт.Дон, 61).

Прикметникове утворення від купа, купина "зелень на кочке среди воды, а также и самая кочка" (Гр., П, 326) на Львівщині має також значення "невеликий насип землі", а в північно-східній частині Хмельницької обл. - "скелясті голі кряжі" (Марусенко,234).

КУСТОВЕЦЬКИЙ - пр.Веселки, пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу (ОКІМ); Кустовцы (Тверитинов, 24). Бере початок біля с.Кустівців Хмільницьк.р-ну Вн.

Від назви села.

КУТКІ́ВКА - п.пр.П.Бугу; протікає в Немирівськ.р-ні Вн (МЕ 1967); Кутковка (Подол., 138); Kutkówka (SG, IV, 956).

Можливо, від куток (суфікса -івка). Вказівка на характер русла.

ЛИ́ПІВКА - пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967). Вона ж Тиманівка (див.). На річці було с.Лип"янка (ОКІМ).

---

[62] Див.: Храневич В. Минуле фавни Поділля. Вінниця, 1926, с.18.

В основі - назва дерева липа. Вказівка на місцеву флору, пор.Липова. Зв"язок з ойконімом очевидний.

ЛИПОВА - пр.Пастушої, л.пр.П.Бугу; протікає в с.Качанівці Хмільницьк.р-ну Вн (МЕ 1967).

Прикметникове утворення від липа.

ЛИП"ЯТИНКА - пр.Витегди, л.пр. Сниводи, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 151).

Від антропоніма Лип"ята, пор.Лепатенко - гайдамака (Нов., I, 396).

ЛИСА ЛИПА - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Лысая Липа - Машт.,36).

Групу гідронімів Правобережної України на -па і серед них назви Липа проаналізував О.М.Трубачов (Трубачев, 152-155). В основному ареал Лип припадає на басейн верхнього Дністра, де відомі Гнилая Липа, Згнилая Липа і Золотая Липа. О.М.Трубачов пов"язує цю групу назв з гідронімом Лупа (л.пр.Ірпеня), який Т.Лер-Сплавінський разом з польськ. Łupia (пр.Бзури), Łupawa (впадає в Балтійське море), Łupia (пр.Рейну), Łupia (місцева назва в Калабрії), Lupitia (топонім в Апулії) відносив до венетського шару топонімії , з і.-є. * leup- / *loup- /*lup- "рвати,дерти". О.М.Трубачов вважає обидві назви (Лупа і Липа) іллірійськими за походженням: "Існування відповідників дніпровській назві Лупа насамперед в іллірійській Нижній Італії з її відомими ономастичними паннонсько-балканськими зв"язками дозволяє охарактеризувати Лупа як іллірійський елемент. Дністровські гідроніми в формі Липа могли б в такому випадку являти собою іллірійську ж еволюцію ŭ>і"(Трубачев, 155).Перший компонент цієї складеної назви Лиса є, очевидно, вказівкою на відсутність рослинності на берегах річки. Пор. в українській географічній номенклатурі лисаня, лисуха "гола гора, гора без рослинності" (Марусенко, 235-236), лисина "поляна в лісі" (Гр., II, 361), білор.лысіца, лысуха "поле, де нічого не росте"[63].

ЛОГІСЬКА - пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152).

Пор.логи, логовина "заглиблення на місці водоймища" (Марусенко, 235).

ЛОЗОВА - 1) п.пр.П.Бугу; протікає в Хмільницьк.р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ); Лозівська (там же); Лозовой (КПОДА, 115,1,8, арк.143; 115, 1, 9, арк.93, 93 зв., 95). На ній - с.Лозова.

---

[63] Лемцюгова В.П. Назвы зямельных участкаў як крыніца тапанімікі. - В кн.: Пытанні беларускай тапанімікі.Мінск,1970,с.81.

Прикметникове утворення від доза. Гідроніми, похідні від апелятива доза, поширені на всій території басейну П.Бугу, але якщо для верхньої частини Надбужжя характерними є прикметникові утворення на -ов-а - Лозова(всього три випадки, див.нижче),то в нижній частині басейну поширені виключно гідроніми з суфіксом -уватк-а - Лозуватка (всього шість випадків);

2) р. в с.Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1967);

3) пр.Куни, п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Тверитинов, 25).

ЛЮДАВКА - пр.Рову, п.пр.П.Бугу; впадала в смт Браїлові Жмеринськ. р-ну Вн; протікала в с.Людавці того самого р-ну (КПОДА, 115, 2, 5, арк.133; 155, 2, 215, арк.62).

Пор. у Верхній Наддніпрянщині: Людовня - п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 3); Людная - л.пр.Мереї, л.пр.Дніпра (Машт.Дн.,33); Людовка - п.пр.Смолки, л.пр.Случі, п.пр.Горині, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 166).

Назва етимологічно темна. Можливо, належить до давніх гідронімів Правобережної України з формантом -авка.

ЛЯЛЬКИ - пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967).

Очевидно, на ній уроч. і ліс Ляльки в с.Левківцях і смт Шпикові Тульчинськ. р-ну Вн (МЕ 1967).

Очевидно, у формі множини від прізвища Лялько, яке зафіксоване, наприклад, в с.Старосіллі Городищенськ. р-ну Чрк (ОКІМ); пор.також Ляля Иван - обиватель[64]; білор.Лялька, Ляля (Бірыла, II, 263); в топонімії: Ляльчине - бол. в с.Первомайському на Черкащині (ОКІМ); Ляличи - с.в колишньому Стародубському полку (ОКІМ).

МАЗУРСЬКИЙ - пр.Веселки, пр.Витегди, л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу (МЕ 1968). Бере початок з Мазурських лугів.

Від етноніма мазур "поляк з Мазурії" (Гр., II, 397), "поляк" - останнє значення зафіксоване нами в с.Цибулівцях Тростянецьк. р-ну Вн, там же існує прізвисько Мазур (МЕ 1971).

МАКУШИНКА - л.пр.П.Бугу; протікала в нп Великому Митнику, Малому Митнику, Качанівці, Семках Хмільницьк. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 8, арк.84, 84 зв., 85 та ін.; 115, 1,9,арк.130, 132, 145 зв.).

---

[64] Див.: Эварницкий Д.И. Источники для истории запорожских козаков. Владимир, 1903, с.2023.

Пор.Макушин - яр в басейні Сіверського Дінця (ОКІМ); Макухи - с.Зіньківськ. р-ну Пл; Макухине - с.Куп"янськ. р-ну Хр; Макухівка - с.Полтавськ. р-ну Пл; Макушиха - с.Варвинськ.р-ну Чрн.

Очевидно, від антропоніма Макуха, пор.макуха "увалень, неповоротливый человек, бесхарактерный человек, вялый" (Гр., П, 400).

МАЛИЙ БЕРЕГ - п.пр.Бужка, л.пр.П.Бугу (Карта "Окрестности Межибужья Подольской губернии", 1872 р.).

Складене утворення із прикметником-означенням малий і географічним терміном берег, про семантику якого див.Бережанка.

МАНИЛІВКА - пр.Бужка, л.пр.П.Бугу; впадає в с.Миколаєві Хмельницьк. р-ну Хм (МЕ 1967); Маниловка (Подол., 674). На ній с.Манилівка Хмельницьк.р-ну Хм.

Перенесення на річку назви села, яка походить від прізвища, пор.Манилюкъ - міщанин летичівський (Нов., І, 437), сучасне укр. прізвище Манило (Редько, 151).

МАТОСНА - так називається у верхів"ях р.Пастуша, л.пр.П.Бугу в Хмільницьк. р-ні Вн (Подол., 658).

Неясно. Пор.рос.матас "шут, скоморох" (Фасмер, П, 580).

МАЦОХА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу; впадає в м.Гайсині (АКЗР, УІ, П, 96, 114, 155, 497); Масоха (Тверитинов, 25); Моцоха (ТК ЦНБ).

Очевидно, від прізвища Мацоха, пор. з іншою суфіксацією Маценко, Мацко, Мацука, Мацюкъ, Мацохъ (Нов.,І, 446-447), сучасні укр. прізвища Мацъ, Мацюків, Мацько (Редько, 154).

МЕДВЕДІВКА - 1) л.пр. П.Бугу на Брацлавщині (Медведовка - Нейман. Стар.Брацл., 544); 1580 Медведка, по ній проходив кордон між землями сіл Стрижавки й Мізякова (ТК ЦНБ); 1755 Медвидка (ТК ЦНБ), Медведь - "по преданию, раньше - р.Медвежье пойло" (Подол., 240). На річці с.Медвідка Вінницьк. р-ну, в джерелах також Медведовка, Медведка (Нейман. Стар.Брацл., 544; Подол.,240).

Пор.Медведовка - л.пр.Збруча, л.пр.Дністра (Машт., 23);л.пр. Радчі, л.пр.Грезлі, л.пр.Ужа, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн.,158);п.пр. Трістця, п.пр.Жерева, л.пр.Ужа, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 157); л.пр.Трубежа, п.пр.Снову, п.пр.Десни, л.пр.Дніпра (ОКІМ) та ін.

Можливо, від медвідь/ведмідь. Але пор.рос.діал.медведка "овраг, который близко подходит к дороге"[65];

---

[65] Ященко А.И. Языковая принадлежность топонимии и микротопонимии Курской области. - В кн.: Топонимия Центральной России. М., 1974, с.99 (Вопросы географии. Сб.94).

2) р. в с.Ігнатівцях колишнього Летичівського повіту Подільської губернії (Медведовка - Подол., 537).

МЕДУНКА - р. в с.Качанівці Хмільницьк. р-ну Вн (МЕ 1967). Пор. Медунка - л.пр.Молочної, п.пр.Росі, п.пр.Дніпра (ОКІМ).

Можливо, від апелятива медунка "рослина; рід солодкої груші" (Гр., П, 415).

МИТНИЦЯ - пр.Кунки, п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Мытница - Тверитинов, 25). Пор.Мытница - п.рук.Дніпра в р-ні м.Черкаси (Машт.Дн., 57).

Лексико-семантичним способом від митниця "таможня" (Гр., П, 428).

МІЛЬЧАК - руч. в с.Краснопілці Гайсинськ. р-ну Вн (Мельчакъ - Гульдман, 360).

Із суфіксом -як від прикметника мілкий. За будовою пор.Жовтяк

МІТЛЮГА - п.пр.Собу, л.пр. П.Бугу (Горбачук, 152); Мітлуга (ОКІМ). На річці - с.Мітлинці Гайсиньск. р-ну Вн.

Очевидно, гідронім Мітлюга/Мітлуга і контактний ойконім Мітлинці генетично споріднені. Суфікс -инці в назві поселення вказує на відантропонімічне походження, пор.Метла - селянин, Метла Андрей - козацький хорунжий полковий Гадяцький (Нов., І, 453); Митлуша - селянин (Нов., І, 459), Митлюкъ - міщанин Летичівський (Нов., І, 460). Можливо, досліджуваний гідронім утворено від основи ойконіма за допомогою суфікса -юга (твердий варіант -уга).

МОКРИЙ - пр.Телухні, п.пр.П.Бугу; протікав в нп Лисогірці, Янівцях, Зиновинцях колишнього Літиньск.повіту Подільської губернії (Мокрый - КПОДА, 115, І, 8, арк.143 зв., 151, 153 зв.).

Від прикметника мокрий. Пор.Мокриця.

МОКРИЦЯ - л.пр.П.Бугу в Тиврівськ. р-ні Вн (Горбачук, 151; Доленко, 85). Бере початок з болотистої місцевості Мокриччина (Доленко, 85).

За допомогою суфікса -иця від прикметника мокрий.

МОРДАСІВ - р. в с.Борсуках колишнього Гайсинського повіту (Мордасовъ - Подол., 304). Пор.Мордоси - п.рук.Дніпра біля гирла Десни (Машт. Дн., 213); л.рук.Дніпра (Машт.Дн., 213).

Можливо, присвійне відантропонімічне утворення, пор.Мордасъ - селянин (Нов., І, 473), білор.прізвище Мардас (Бірыла, П, 275).

МОРОЗОВА РУДА - руч., л.пр.Сниводи, л.пр.Бугу; протікав у нп Сальниці, Уланові Хмільницьк. р-ну Вн (КПОДА, 115, І, 8,арк. 109 зв.; 115, І, 9, арк. 119; 115, 2, 631, арк.4, 10 зв., 11 зв., 12, 14).

Складене утворення від гідрографічного терміна руда, поширеного в гідронімії досліджуваної території (див.Руда), і присвійного прикметника, похідного від прізвища Мороз.

МОСКАЛІВКА – п.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (Москалевка – Тверитинов, 24; Машт., 34); 1755 w wierchu rzeczki Moskalowki (ТК ЦНБ); Маскаль (Менде); Маскалевка як пр.Жерді, п.пр.Десни (КПОДА, 115, 2, 5, арк.21 зв.); Moskalówka (SG,УІ, 705). Пор. с. Moskalówka колишнього Вінницького повіту (SG , УІ, 704).

Від етноніма москаль, можливо, через антропонім, пор.пояснення назви с.Москалівка колишнього Вінницького повіту на р.Рові:"За царювання Катерини П солдатам, що відслужили свій строк, давали земельні наділи; одному з таких солдатів дали грунт у нинішній Москалівці, а оскільки солдати в народі відомі під ім"ям москалів, то й поселення, утворене первісно з родини солдата, одержало назву Москалівки" (Подол., 276).

МОЧИХВІСТ – л.пр.П.Бугу (Мочихвость – Машт., 34; Менде; Тверитинов, 23); Moczychwost (SG, Ш, 257). Пор.Мочихвость в басейні Прип"яті (Машт. Дн., 156); Потік Moczychwost на Гуцульщині, за поясненням С.Грабця, "назва жартівлива, походить від того, що під час переправи через потік у коней мокли хвости" (Hrabec,78)[66].

МОЧУЛКА – п.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (Подол., 335); Малая Мачулка (Тверитинов, 26); на ній нп Велика Мочулка й Мала Мочулка Теплицьк. р-ну Вн.

За допомогою суфікса -к-а апелятива *мочула, який можна вважати, очевидно, номенклатурним словом, пор. з іншою вокалізацією мочило "наповнена водою яма, в якій мочать коноплю" (Гр., П, 450), також "місце в річці, де мочать коноплі", зафіксовано в с.Ярузі Кам"янець-Подільськ.р-ну Хм (ОКІМ). В гідронімії інших територій України відоме в тій же фонетичній формі, що й у досліджуваному басейні, пор.Мочуленка – р. в басейні Сейму (Машт. Дн., 225), Мочулище – бол. в с.Очкиному Сумськ.обл.(ОКІМ),Мочульне – р. в басейні Нижньої Десни[67]; в ойконімії: Мочулище, Мочулки, Мочулянка – нп в Ровенській обл.; Мочулинці – с. у Хмельницькій обл.; Мочульня – с. у Житомирській обл.

---

66 Див.також: Hrabec S. O nazwie miejscowej Zawichost i podobnych nazwach żartobliwych. – Język Polski,1946,m.26,N3,s.80-82.

67 Див.: Корепанова А.П. Словотворчі типи гідронімів басейну нижньої Десни. К., 1969, с.93.

МШАНЕЦЬ - п.пр. П.Бугу у верхній течії (МЕ 1967); Мшанецъ (Машт., 33; Тверитинов, 47); Mszaniec (Машт., 33). Пор. в басейні Дністра: Мшана, Мшанка, Мшанець (Машт., 15, 2); в басейні Вісли: Mszana (дві назви), Mszaniec, Mszanka (Hydr. Wisly), Мшанець - с.Старосинявськ. р-ну Хм.

Пор.рос. мшана, мшава "болото, що заросло мохом, мох на болотистій місцевості" (Даль, П, 1955), мшара "болото, заросле мохом" (Північ і Центр європейської частини СРСР) (Мурзаевы, 151). Гідронім опосередковано вказує на заболоченість місцевості.

НЕМЕНКА - 1) л.пр.Собу, л.пр. П.Бугу (Горбачук, 152; ОКІМ; МЕ 1967; Машт., 35; Похилевич, 314); Німинка (К., 59). На ній с.Неменка Іллінецьк. р-ну Вн.

Можливо, походить з балтійських мов, пор.Неман (лит. Nemunas) впадає в Балтійське море; Неманка (варіанти Немейка, Неменка, Акшинка, Угод) - л.пр.Сожу, яку В.М.Топоров і О.М.Трубачов вважають балтійською за походженням (ТТ, 198);

2) л.пр.Поганки, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Машт., 35).

НЕМИРІВСЬКА - р. в с.Свінциці колишнього Брацлавського повіту (Немировская - Подол., 205).

За допомогою суфікса -ськ від назви м.Немирова, недалеко від якого знаходилося с.Свінциця.

НЕТЕКА - п.пр. П.Бугу; впадає в с.Тростянчику Тростянецьк. р-ну Вн (МЕ 1971; Горбачук, 151; Подол.,152, 164, 804, 810). Вона ж Тростянець, Гордіївка (див.).

Очевидно, можна припускати існування *нетека як номенклатурного слова на позначення річки із стоячою водою, пор. в географічній термінології споріднену форму з суфіксом -j-: нетеч, нетеча, нетечина "стояча вода, болото" (Гр., П, 560) і три гідроніми Нетеча в басейні Дніпра (Трубачев, 174).

НЕТЯГИ - л.пр.Хомутної, л.пр.Кобильної, л.пр.Десни, л.пр. П.Бугу (Нейман. Стар.Брацл., 107, 108, 110; Нейман. Рец., 160); 1612 "речки або руды одну Нетяги, а другую Кобылою" (Нейман. Стар.Брацл., 110). Тут же уроч.Нетяги (АЮЗР, III, 3, 455; УП, I, 259). На річці були також хутори Нетяги, фіксуються в документі 1566 р. (Нейман. Стар.Брацл., 107, 540-541).

Первинною є, очевидно, назва хуторів - утворення в формі множини від нетяга "бобыль, бедняга" (Гр., П, 560). Пор. с.Нетяжине і с.Нетягівщина на Чернігівщині.

НЕТЬ - р. в с.Михайлівці Вороновицькій колишнього Брацлавського повіту ("при речке Нети" - Подол., 190).

Назва етимологічно темна. Можливо, належить до шару архаїчної дослов"янської гідронімії басейну. Пор.поширені гідроніми Netze, Nette, які Г.Крае етимологізує з і.-є. *nodi (д.-нд. nadi, nadyāh "річка"), що дало герм. *nati, netiōs, звідки н.-нім. Nette (сюди ж з апелятивної лексики с.-н.-нім. nette "вогкість, волога, мокрота") і в.-нім. Netze[68]. Ю.Покорний виводить назву Netze з і.-є кореня *snə-t- "текти, вологість"[69]. Щодо тлумачення гідроніма Неть нашої території залишаються труднощі фонетичного характеру.

НЕЧИПОРІВ - стр. в с.Побірці Теплицьк.р-ну Вн (МЕ 1967).

Із присвійним суфіксом -ів від імені Нечипір.

НИЖНІЙ РІВ - л.пр.Рову, п.пр.П.Бугу (Нижний Ровъ - Тверитинов, 24).

З прикметником нижній від гідроніма Рів. Вказує на положення по відношенню до основної річки.

ОВЕЧНА - р. в с.Дружному (стара назва Овечаче) Калинівськ. р-ну Вн (МЕ 1967).

Вірогідно, прикметникове утворення від вівця/овця. Можливо, первинною є назва села.

ОВЧА - р., протікала в р-ні с.Ометинців Немирівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 1, арк.17, зв.18; 115, 1, 21, арк.2).

Можливо, Овеча, пор.попередній гідронім. Проте не виключена належність цієї назви до групи давніх слов"янських гідронімів Правобережної України на -ча (див.Смальча). Пор.також Овича - один із записів гідронімів Свеча, л.пр.Хмари, л.пр. Сожу (Машт.Дн., 106); Овчеса - п.пр.Баси, л.пр.Проні, п.пр.Сожу (Машт.Дн.,121); Овчинка - п.пр.Ситни, п.пр.Царевича, п.пр.Вопі, п.пр.Дніпра (Машт.Дн., 23).

ОЛЕДЕРНЯ - пр. П.Бугу; протікає в с.Пирогівцях Хмельницьк. р-ну Хм (МЕ 1967). Пор.с-ще Голендри Калинівськ. р-ну Вн; уроч. Голендры біля с.Смілої колишнього Літиноського повіту (Подол.,640).

Очевидно, походить з польської мови, пор.польськ. Holender "голландець", Holenderski "голландський".

---

68 Див.: Krahe H. Unsere ältesten Flussnamen. Wiesbaden, 1964, S. 28.

69 Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, 1959, с.972. Етимології гідронімів Notte, Nette, Netze германських територій див.також у праці: Fischer R.E., Schlimpert G. Vorslawische Namen in Brandenburg. - Zeitschrift für Slawistik, 1971, Bd 16, N 5, S. 671-672.

ОЛЕКСАНДРІВСЬКИЙ ЛАН - руч.,протікав у с.Лозній Хмільницьк. р-ну Вн (Александровской ланъ - КПОДА, 115, I, 8, арк.159).

Складений гідрочім від апелятива лан і прикметника Олександрівський, похідного, очевидно, від зниклого ойконіма Олександрівка.

ОСА - п.пр.П.Бугу; протікає в нп Осіївці і Малій Кирліївці Бершадськ. р-ну Вн (МЕ 1971); Осіївка (К., 60); Овсієвка (КПОДА, 115, I, 28, арк.7,8); Овсѣевка (КПОДА, 115, 2, I, арк.110 зв.); Owsijówka - р. і с. (SG, УП, 783); Осиевка (Подол., 806, 808; Машт., 34; Тверитинов, 26) і нп Слободо-Осиевка і Старо-Осиевка на ній (Подол., 808, 809).

Як свідчать фіксації в джерелах, первинною формою назви села й річки є Овсієвка (Owsijówka), похідна від імені Овсій. Пізніше вона зазнала фонетичної зміни - випадіння звука в: Овсіївка > Осіївка, остання назва закріпилася за селом, а для назви річки виникла відмінна від контактного ойконіма усічена форма Оса. Цікавий випадок утворення нової форми гідроніма шляхом усічення старої назви, який можна пояснити тенденцією до усунення омонімії між контактними назвами різних класів.

ОСАДІЇВКА - л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (Осадиевка - Машт.,34); Осадчиева (Менде); Осадчиевка (Тверитинов, 24).

Очевидно, вихідною слід вважати форму Осадчиева, що походить від прізвища Осадчий (див.Тупиков, 292; Нов.,I, 517).

ОСВЕТИМСЬКА - р., пр.П.Бугу, протікала в колишній Подільській губернії; детальна локалізація відсутня (Осветимская - КПОДА, 115, I, I, арк.5 зв.; 115, I, 2, арк.2; 115, 2,I, арк.3).

Неясно.

ПАВНИЦЯ - п.пр.П.Бугу (Павница - Тверитинов, 23).

Неясно.

ПАЗЕВА - п.пр.П.Бугу; протікає в нп Уяринцях, Слідах Тиврівського р-ну Вн (Подол., 179).

Від жіночого імені Пазя, зменш. від Палажка (Гр., IУ, 558).

ПАЛАНКА - л.пр.П.Бугу, вище м.Немирова (Менде).

Пор. с.Паланка Томашпільськ. р-ну Вн.

Очевидно, первинною була назва якогось населеного пункту Паланка. Від паланка "невелике укріплення, обнесене частоколом; у запорожців: полкове укріплення, місце перебування полковника з іншими службовими особами, а також і округа полкова" (Гр.,Ш,88)

ПАНСЬКА ДОЛИНА – п.пр.Дохни, п.пр.П.Бугу (Панская Долина – Менде).Пор.Панська – балка в с.Трикратах Вознесенськ. р-ну Мк.

Складений гідронім від панський і номенклатурного слова долина. Вказує на приналежність в минулому панові.

ПАСТУ́ША – л.пр. П.Бугу в Хмільницьк. р-ні Вн (МЕ 1967; Горбачук, 151; ОКІМ; Подол., 605, 608, 648, 652, 658); Пастушка (Горбачук, 151). У верхів"ях Матосна (Подол., 658). За назвою річки частина м.Хмільника звалась Пастушою (Подол., 605).

Прикметникове утворення від пастух.

ПЕРИОРКА – п.пр.П.Бугу (К., 57); Периорка (Машт., 34); Переіорка (Менде); Pergówka (SG,УШ, 10, 15); 1580 "отъ урочища Периорокъ верхъ ставу Периорского" (ТК ЦНБ). На ній – с.Переорки Вінницьк.р-ну Вн.

Від переор "перепашка" (Гр., Ш, 129).

ПЕТРАШІВКА – руч., пр.Воронки, пр.П.Бугу; протікав у нп Байраківці, Дубовці Немирівськ. р-ну Вн (Петрашовка – КПОДА, 115, 1, 32, арк.43, 53 зв., 59; 115, 2, 4, арк. 127; Петрашевка – КПОДА, 115, 2, 4, арк.131).

Від антропоніма Петраш, пор.назви сіл Петрашівка – у Теплицьк., Тульчинськ. і Ямпільськ. р-нах Вн.

ПИТАЙ – л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу; впадає в с.Збаражі Козятинськ. р-ну Вн (ОКІМ); Пытай (Похилевич, 272); Pytaj (SG, 331).

Неясно.

ПІВДЕ́ННИЙ БУГ (у місцевій вимові Буг, Бог, рідко Біг) – впадає в Чорне море; у Геродота (IУ ст. до н.е.) "ὑπανις ; у Йордана (УІ ст. н.е.) Vagosola [70]; у Географа равенського (УП ст. н.е.) Bagossola [71]; у Костянтина Багрянородного Вогой [72]. У літописах Богъ зафіксовано під 1171, 1173 і 1185 рр.[73] За свідченням П.Л.Маштакова, на картах ХУ-ХУП ст. Bog, Boh, Bohus (Машт.,33). В актах ХУІ-ХУШ ст. Богъ, Бугъ, Boh, Buh.

Як найменування однієї з основних водних артерій України здавна привертає увагу дослідників. Існує чимало спроб етимоло-

---

[70] Див.: Йордан. О происхождении и деяниях гетов. М.,1960, с.135, 200.

[71] Шафарик П. Славянские древности. М.,1948,т.I,кн.2,с.370.

[72] Там же.

[73] Указатель к осьми томам полного собрания русских летописей. Т.2. Указатель географический. Спб., 1907, с.11, 18.

гічного тлумачення цього гідроніма, але єдиної загальноприйнятої етимології його немає. Найбільш вдалою, на нашу думку, залишається етимологія Я.Розвадовського, який виводив назву з герм. *baki- "потік, ручай"[74].

ПЛОСКА - п.пр.П.Бугу (К., 55); Плоская (Машт., 33; Гульдман, 34; Менде; Подол., 167, 847, 859, 862; Тверитинов, 23, 47); Płoska (SG,УШ, 316). Вона ж Скаронинка (Тверитинов, 23). У місці впадіння річки до П.Бугу знаходиться м.Хмельницький (стара назва Проскурів).

Назва характеризує річку за характером русла й берегів. Аналогічні найменування поширені в гідронімії України. Так, за "Списком" П.Л.Маштакова, в басейні Дніпра - дев"ять гідронімів Плоская, а також Плоская Осокоровка, Плоский, Плоское Болото; в басейні Дністра - Плоска і Плоский (Машт. Дн., 19, 13); як назва ярів поширена в басейні Сіверського Дінця (ОКІМ).

ПОВСТЯНКА - друга назва р.Вовнянки, л.пр.П.Бугу; протікала в нп Джуринцях, Вищій Кропивні, Нижчій Кропивні, смт Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 1, арк 16, 16 зв.; Похилевич, 315). Пор.Повстынька - л.пр.Березділки, п.пр.Талиці, п.пр.Оресси, п.пр.Птичі, л.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 151).

Зв"язок з повсть "войлок", повстяний "войлочный" (Гр., Ш, 228), зважаючи на семантику, сумнівний. Неясно.

ПОГАНКА - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Горбачук, 151; К., 59; Машт., 35; Похилевич, 306); Pohanka (SG , УШ, 513). Пор.Поганка - л.пр.Хомори, л.пр.Случі (Машт. Дн., 164); Поганка - л.пр. Сейму (Машт. Дн., 222);балка Поганая - п.пр.Калитви, л.пр.Сіверского Дінця (Машт. Дон., 69).

Із суфіксом -к-а від поганий. Характеристика гідрооб"єкта за якістю води.

ПОГОРІЛА - р. в колишньому Гайсинському повіті Подільської губернії (Погорела - КПОДА, 115, 2, 1, арк.105 зв.). Пор. с.Погоріла Теплицьк. р-ну Вн. В гідронімії інших територій: Погорелая - пр.Кивачихи, л.рук. Дніпра (Машт. Дн., 57); часто як назва балки в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дон); Погорелка - л.пр.Санка, п.пр.Ворсклиці, п.пр.Ворскли, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 74); п.пр. Чортівця, п.пр.Звіздаля, п.пр.Ужа, п.пр.Прип"яті (Машт.Дн.,157).

---

[74] Детальний розгляд цієї, а також інших етимологій назви П.Буг див.: Горпинич В.О., Лобода В.В., Масенко Л.Т. Власні назви і відтопонімні утворення Інгуло-Бузького межиріччя. - К., 1976.

Виникнення назви слід поставити у зв"язок з фактом пожежі у цій місцевості. Аналогічного походження гідронім Погорілий нашої території.

ПОГОРІЛИЙ - руч., пр.Телухні, п.пр.П.Бугу; протікав у нп Погорілій, Розсохуватій колишнього Літинського повіту Подільської губернії, останнє за сучасним адміністративно-територіальним поділом Летичівськ.р-ну Хм (Погорелый - КПОДА, 115, 1, 8, арк. 148 зв., 149).

Див. Погоріла.

ПОГРІБНИ - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (ОКІМ); протікає в Теплицькому р-ні Вн; Погребная (Подол., 339); Мокрая Погребная (Менде); Вона ж Сурка (див.). Пор.Погрібна - оз. в с.Кам"яному Лебединськ. р-ну См (ОКІМ); Погребница в басейні Прип"яті (Машт. Дн., 151); яр. Погребняк в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дн., 52).

Очевидно, назва вказує на підземний характер течії гідрооб"єкта. За семантикою пор.кілька гідронімів Підпільна (Підпільня) в басейні нижнього Дніпра: Подпильня - л.пр.Орелі, л.пр.Дніпра (Машт.Дн., 78); Подпильня (Подпальна) - п.пр.Дніпра (Машт.Дн., 89); Подпильная (Подпольная) - два п.рук. Дніпра (Машт.Дн.,86, 94); Подпильная (Подпильня) - л.пр.Самари, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 82).

ПОДОРОЖНА - п.пр.Бритавки, л.пр.Савранки, п.пр.П.Бугу; протікала в колишньому Ольгопільському повіті (Podorożna-SG,УШ, 463).

Префіксально-суфіксальне утворення від апелятива дорога. Очевидно, вздовж річки проходив шлях.

ПОЖАРКА - л.пр.П.Бугу (Горбачук, 151; МЕ 1967; К., 56; Подол., 646).Вона ж Велика Руда.Домаха.Ека(див.). Пор.Пожарна - л.пр. Бика, п.пр.Дністра (Машт., 29); Пожарка - л.пр.Вопі в басейні Дніпра (Машт. Дн., 6); Пожарница - п.пр.Великої в тому самому басейні (Машт. Дн., 6); бол.Пожарне в с.Ямному на Сумщині (ОКІМ).

Очевидно, містить в собі згадку про спустошення місцевості пожежею, пор.поліський географічний термін пожар "випалене місце в лісі", пожарище "місце, де колись була пожежа" (Толстой,198). З тією ж семантикою - гідроніми досліджуваної території Згар, Прогарна, Погоріла, Погорілий (див.).

ПОПІВ ЯРОК - п.пр.Кібличу, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (К.,59).

Гідронім у формі словосполучення. Вказує на приналежність якомусь попові (див.Попова, Попівка).

ПОПІВКА - р. в с.Клебані Тульчиньск. р-ну Вн (Поповка - Гульдман, 356). Див. Попів Ярок, Попова.

ПОПЛАВА - п.пр.П.Бугу на Брацлавщині (Нейман. Стар.Брацл., 543); 1570 "...через лес Дубовец до Поплава", "...до старого дорожища, которое пролегает возле руды Поплавской", "возле самой руды Поплавы" (там же, 543). Пор.Поплавка - л.пр.Березини (Машт. Дн., 99); Поплавы - п.пр.Гнилої, п.пр.Збруча, л.пр.Дністра (Машт., 24).

Пор.поліське поплав "заплавна лука, лука". Термін з тим же значенням поширений майже на всій території Білорусії, відомий у польській і кашубській мовах (Толстой, 171-172).

ПОПОВА - р. в с.Васютинцях Барськ. р-ну Вн (Подол.,612). Присвійний прикметник від піп.Див.Попів Ярок, Попівка.

ПОСТОЛОВА (Постолів) - л.пр.П.Бугу; протікає в Калинівськ. р-ні Вн (МЕ 1968); Постолів (Горбачук, 151); Постолова (К., 56); Постоловая (Гульдман, 39); Постолова, Постоловая, Пустолы, Pustoły (Машт., 34); Постолова (Подол., 252, 253); Постолъ (Подол., 152, 266); Postołowa, Pustoły, Pustułowa (SG, УП, 850; IX, 313); Пустолы, Пустоловка і місцевість по річці пустолы (Менде); можливо, у Тверитинова вона зазначена як Пустомы, або Верховка (Тверитинов, 24); Посталова (КПОДА, 115, 1, 8, арк.13, зв., 164 зв.; 115, 2, 5 арк. 1 зв., 57 зв., 61 зв., 62 зв.); Посталовка (КПОДА, 115, 2, 1, арк.81 зв.); Постолова (КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.; 115, 2,5, арк.31 зв., 32 зв., 33, 51, 52); Постылъ (КПОДА, 115, 1, 1, арк. 5 зв.; 115, 1, 2, арк.2, 3).

Пор.Постол - л. пр. Тетерева, п.пр.Дніпра (ОКІМ); Постилъ (варіант Пустилъ, Постолъ) - л.пр.Росі, п.пр.Дніпра (Машт., 55). Цю назву допливу Росі В.П.Петров, виходячи з варіанта Пустил як первісного і порівнюючи його з лит. Pustašile, Pustauninkas, Pust-ežeris, д.-прус. Pusteniken, Powsteniren, відносить до балтійських за походженням[75].

Однак у зв"язку з гідронімами Постолова, Постил можна вказати відомий в лексиці Закарпаття апелятив пастіль "пасовище,пасовисько", з яким К.Й.Галас пов"язує назви закарпатських сіл Пастілки, Бегіндяцька Пастіль, Костева Пастіль, Ростоцька Пастіль[76].

---

[75] Див.: Петров В.П. Балтика і славіка в гідронімії Надросся. - В кн.: Питання гідроніміки. К., 1971, с.16.

[76] Див.: Галас К.Й. Топоніміка Закарпатської області.Автореф. дис....канд.філол.наук. Ужгород, 1958, с.237.

Велика кількість земель, придатних до випасу худоби, є, очевидно, характерною особливістю басейну Постолової, оскільки він займає перше місце серед річок басейну П.Бугу за кількістю боліт. Так, за даними на 1937 р., по цій річці, довжина якої становить 38 км, нараховувалося 107 боліт[77]. Як відомо, болота часто використовуються населенням для випасу худоби. Пор.зафіксовану на карті Менде 1825 р. назву Пустоли не лише стосовно річки, а й стосовно місцевості її басейну. В с.Радівці Калинівськ.р-ну Вн зафіксована назва сільського пасовища Постоловщина (ОКІМ). Отже, в основі назви можна вбачати, очевидно, апелятив пастіль "пасовища". Зміна а > о відбулась, можливо, внаслідок зближення гідроніма з назвою взуття постіл, постоли.

ПОТІК - р., протікала в с.Рижавці Жмеринськ. р-ну Вн (Потокъ - Подол., 278). Там же - с.Потоки.

Перенесення в гідронімію географічного терміна потік.

ПОТУШ - л.пр.П.Бугу; впадала до П.Бугу біля с.Потуш колишнього Брацлавського повіту Подільської губернії (АЮЗР, УІ, І, 22). Пор.Поташъ - пр.Мошурового, п.пр.Гірського Тікичу, п.пр.Тікичу, п.пр.Синюхи, л.пр.П.Бугу (Машт., 38).

Вказівка на виробництво поташу. Фонетичні особливості гідроніма свідчать про можливість впливу польської мови.

ПОХА - п.пр.П.Бугу; впадає до П.Бугу між рр.Краснянкою і Пуцавкою. Пор.Поховка - л.пр.Горохолиної, л.пр.Бистриці Чорної, п.пр.Бистриці, п.пр.Дністра (Машт., 18).

Неясно.

ПРОГАРНА - р. в с.Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (Подол.,339). З тією же семантикою, що й Згар, Пожарка (див.).

ПРОПАДЦЯ - р. в с.Малій Мочулці Теплицьк. р-ну Вн (МЕ 1967).

Дієприкметникове утворення від пропадати.

ПУЦАВКА - п.пр. П.Бугу; впадає в смт Брацлаві Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1967); 1552 на устьи рѣчки Пуцовки (АЮЗР, УП, П,19); 1792 przez rzekę Pucowką, za rzekę Pucowką, od rzeki Pucowki, na Pucowce (АЮЗР, У, І, 530, 532, 533); Пуцывка (Гульдман, 354); Пацовка (Подол., 123); Пусовка (Тверитинов, 25); Pacówka (SG, УП, 810); Путовка (Доленко, 85); Пуцовка (КПОДА, 115, І, 32, арк.21, 35; 115, 2, 1, арк.99 зв.; 115, 2, 4, арк.5, 20 зв.); Путковка (КПОДА, 115, І, 32, арк.8).

Походження назви визначити важко через велику кількість варіантів. Якщо виходити з давнішої фіксації - Пуцовка, можна при-

[77] Див.:Голубін Ю.Заболоченість басейну ріки П.Буг.-Вісник метеорології та гідрології, 1937, № 2-3, с.27-29.

пустити відантропонімічне походження назви, пор.Пуцокъ - селянин, Пуцяты - гайдамаки, Пуцяты - дворяни (Нов., I, 586).

До варіанта Пацовка пор.Пацы (Пацъ) - дворяни (Нов., I,536), рід Пацiв існував і на Поділлі[78], Пацохъ - селянин, Пацевичь - міщанин кам"янецький (Нов., I, 563), а також сучасні укр.прізвища Пацай, Пацій (Редько, I77).

ПШОНКА - р., протікала в нп Великому Остріжку, Малому Остріжку, Вишеньці, Слободі-Кустовецькій Хмільницьк. р-ну Вн (КПОДА, II5, 2, I, арк.94 зв.; II5, 2, 5, арк.44, 45, зв., 49; II5, 2,215, арк.2I зв., 22, 24 зв.).

Зв"язок з апелятивом пшоно вторинний. Етимологія гідроніма неясна.

РАДУХА - пр.Згару, п.пр.П.Бугу; протікала в с.Майдані Стасевому колишнього Літинського повіту (КПОДА, II5, 8, арк.69, I64 зв.). Пор. Раденька (Раденка) - п.пр.Уші, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., I58); Радинка - л.пр.Должанки, п.пр.Уси, л.пр.Вороници, л.пр. Іпуті, л.пр.Сожу (Машт.Дн., I30); л.пр.Десни, л.пр.Дніпра (Машт. Дн., I74); п.пр.Ковиленки, л.пр.Болви, л.пр.Десни (Машт.Дн.,I90); Радица - л.пр.Болви, л.пр. Десни (Машт. Дн., I90); Rada, Radewica, Radawka, Radzica в басейні Сяну (Rieger, I34), Radeča, Radiša, Radna у Словенії[79] та ін.

Можливо, від і.-є.*rodhos "течія"[80].

РАХНІНКА - п.пр.Кібличу, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ I97I; Подол., 3I6). На ній с.Рахнівка Гайсинськ. р-ну Вн. Пор.також села на Вінниччині: Рахни, Рахни-Лісові, Рахни-Польові; на Хмельниччині: Рахнівка.

РІВ - п.пр.П.Бугу (МЕ I967); Рів (К., 57); I530 Ровъ (АЮЗР, УП, П, I6, I8); I60I "ажъ до рѣки Рову" (АЮЗР, УШ, У, I99); у Боплана Row (Ляскорон. Боплан, П); Ровъ (Гульдман, 35; Машт. 35; Подол., 269, 273, 275, 276 та ін.; Тверитинов, 24, 53); Row (SG , IX, 8I4). У верхній течії - Ровка (Машт., 35). На річці - м.Бар (в минулому Рів), с.Рів Жмеринськ. р-ну Вн; с.Межирів того самого району, яке знаходиться між р.Ровом і її притокою Ровцем, від чого і утворилася назва (за будовою пор. Меджибіж - місто в місці злиття Бужка з П.Бугом). Пор.Ровъ - п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., I46); Ровъ - п.пр.Вітави, п.пр.Іпуті, л.пр.Сожу (Машт. Дн., I33); Ро-

78 Див.: Яворовский Н. История гражданской и церковной жизни Подолии. - Каменец-Подольский, I912.

79 Див.: Bezlaj F. Slovenska vodne imena, II. Ljubljana,1961, s.134, 136.

80 Там же, с.I35.

вокъ - п.пр. Сожу (Машт. Дн., 122); Rów в басейні Сяну (Rieger, 140).

В.П.Петров вважає досліджуваний гідронім, як і назви Рава (басейн Вісли), Равка (пр.Бзури) з містом на ній Рава, балтійським за походженням - від лит.rovs "вода після водопілля", латиськ. rāwa "стояча іржава вода, калюжа, болото", rāws "болотяний", rāwene "болото, трясовина"[81]. Проте етимологія з балтійських мов навряд чи є прийнятною для гідроніма досліджуваної території.Назва, імовірно, слов"янського походження, пор.апелятив рів/ров,який в українській географічній номенклатурі має значення "рів (на всій території України); яр (на Львівщині, Тернопільщині й Хмельниччині); невеликий яр (на Львівщині й Тернопільщині); глибока й вузька долина (на Кіровоградщині)" (Марусенко, 246).

РОВЕЦЬ - п.пр. П.Бугу (Горбачук, 151; К., 57); назва зафіксована в грамоті великих литовських князів 1431 р. (ТК ЦНБ); 1546 Ровецъ (АЮЗР, УП, П, 225); Ровецъ (Машт., 35; Менде; Гульдман,35; Подол., 214, 222, 586, 620, 624, 614, 577; Тверитинов, 24). Він же Думич, Думка (Подол., 620). На річці знаходилося с.Ровець колишнього Вінницького повіту (Менде; SG, IX, 815). Поруч - гідронім Рів з притокою Ровок.

За допомогою суфікса -ець від гідроніма Рів.

РОВЗИК - р. в с.Янівцях колишнього Літинського повіту (Ровзыкъ - Подол., 665), вона ж Тиква (див.).

Неясно. Пор.Ровза - ім"я угорського походження на Закарпатті[82]

РОВОК - л.пр.Рову, п.пр.П.Бугу (К., 57); Ровокъ (Гульдман, 36; Менде; Подол., 525; Тверитинов, 53); Ровецъ (Машт., 35).

За допомогою суфікса -ок від назви основної річки Рів. За будовою пор.Бужок, Вовчок, Згарок, Собок.

РОГІЗКА - л.пр.Савранки, п.пр.П.Бугу (Рогизка - Менде); Рогузка (Подол., 770, 779); Rohuzka (SG, IX, 698). На ній - с.Рогізка Чечельницьк. р-ну Вн.

Від назви рослини рогіз,характерної для прирічкової флори України.Пор.гідроніми на Полтавщині Рогізка,Рогозянка(Стрижак.Фіто-зоогр.,159-160).У діалектах цю рослину називають також комишем (там же,с.160),пор.свідчення про рослинність в гирлі річки: "Оль-

---

[81] Петров В.П. Гідроніми України за античними джерелами. - В кн.: Українська діалектологія і ономастика. К., 1964,с.142

[82] Див.: Чучка П.П. Антропонимия Закарпатья. Автореф.дис.... докт.филол.наук. К., 1970, с.12.

гополь...расположен на низменности по течению заросшей камышами р.Савранки, разливающейся здесь в большой пруд, при впадении в нее речки Рогузки" (Подол., 770).

РОЗСОХУВАТА - I) п.пр.Собу, л.пр. П.Бугу (Россоховата - Машт., 35); Rosochowata (Машт., 35; SG , IX, 762); Россоховатой (Тверитинов, 33). Впадає під смт Іллінцями Вн. Вона ж Собок (див.).

Від розсоха/росоха "розвилка, розвилина, місце, де будь-що роздвоюється" (Гр., IУ, 58)[83];

2) р., протікала в с.Іванівцях Барськ.р-ну Вн (Росоховатая - КПОДА, II5, I, 8, арк.5I, 5I зв., 52 зв.);

3) пр.Сороки, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Росоховата - Тверитинов, 25).

РОС - руч., протікав у с.Слобідці Комарівській колишнього Літинського повіту Подільської губернії (КПОДА, II5, I,8,арк.54 зв.).

Назва належить до гнізда гідроніма Рось (варіанти Рѣсь, Русь, Урсь, Royss, Росса та ін., див.Машт. Дн., 53-54). Походження неясне (пор.Трубачев, 237).

РУДА́ - I) л.пр. П.Бугу в Хмільницьк р-ні Вн (Горбачук,I5I); Руда (Тверитинов, 25).

Лексико-семантичним способом від географічного терміна руда "заболочена низина (зафіксовано у Вінницькій, Житомирській і Хмельницькій обл.); іржаве болото на березі" (Марусенко, 248). Раніше на території сучасної Вінниччини цей апелятив вживався, очевидно, і в значенні "річка" або "болотяна річка", пор.випадки синонімічного вживання слів руда і річка в документі I6I2 р.: "речки албо руды одну Нетяги, а другую Кобылою..." (Нейман, Стар.Брацл.,II0); у цій самій праці - від автора: "Свынаровы лозы - руда, болотистый ручеек, левый приток Хомутной" (там же, 540 - 54I); пор.також I6I4 р. "у верху руды Вытеклои" (ТК ЦНБ), остання відома як річка (див.); I597 р. "od uyścia Fastówki y Jatrani rudkami" (АЮЗР, УП, I, I88). Назва характерна для досліджуваної території, де зафіксовано сім гідронімів Руда і чотири складених гідроніми з компонентом Руда (Велика Руда, Чорна Руда, Широка Руда, Яр Уласова Руда). Спорідненою з розглядуваними річковими назвами є й група гідронімів Рудка (чотири випадки), які по відношенню до гідронімів Руда є похідними утвореннями, але не на топонімічному, а на апелятивному рівні, оскільки в говорах української мови, в тому числі

---

83 Див.:Карпенко Ю.О. Рошош (Роша), Рошешний, Росошани Чернівецької області та споріднені топоніми України. - В кн.: Питання топоніміки та ономастики. К., I962, с.72-79.

подільських, поширено апелятив рудка "іржаве болото, болото" (Гр., IУ, 85), "мокра заболочена низина (на Чернігівщині)" (Марусенко, 248). Слід зазначити, що ареали двох розглядуваних груп гідронімів на території Східного Поділля не збігаються. Якщо річкові назви Руда поширені переважно у північних районах Вінниччини (найбільше їх у Калинівськ. й Хмільницьк.р-нах), то Рудки характерні для південніших районів (по одній в Немирівськ. й Тиврівськ. р-нах і два в Теплицьк. р-ні);

2) л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу; протікає в с.Іванові Калинівськ. р-ну Вн (МЕ 1967); Ruda (SG, IX, 890).

3) пр.Сниводи, протікає в нп Антонополі, Шепіївці Калинівського р-ну Вн (Ruda - SG, IX, 890);

4) п.пр.Постолової, л.пр.П.Бугу; протікає в нп Нападівці, Радівці, Софіївці Калинівськ.р-ну Вн (Ruda - SG, IX, 890);

5) п.пр.Витекли, л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу; протікає в нп Клітенці, Кропивній, Ступнику, Великому Остріжку Хмільницьк.р-ну Вн (Ruda - SG, IX, 890);

6) пр.Вишні, п.пр.П.Бугу; протікала в с.Шереметці колишнього Вінницького повіту (КПОДА, II5, 2, 5, арк.9 зв.; II5, 2, 2I5, арк.3 зв.);

7) друга назва р.Тернави, пр.Вовка, п.пр.П.Бугу (КПОДА, II5, 2, I234, арк.6 зв., 7, 7 зв.).

РУДАВКА - руч. в с.Четвертинівці Тростянецьк. р-ну Вн (Гульдман, 36I).

Від руда (див.вище). Характерно, що в цьому самому селі відомий і гідронім тюркського походження з подібною семантикою (див. Батолик). Пор. також польськ. rudawa "іржаве болото" (Толстой, I89) і гідроніми в басейні Сяну Rudawa, Rudawiec Wielki, Rudawka, Rudawy Potok (Rieger, 141-142).

РУДКА - I) л.пр.П.Бугу; протікає в нп Пиляві, Сутисках Тиврівськ. р-ну Вн (ОКІМ; Подол., 227). Див.Руда;

2) л.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (Менде);

3) р., починається в смт Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн і в с.Косановому Гайсинськ. р-ну впадає в ставок (МЕ I970);

4) р. в с.Малій Мочулці Теплицьк. р-ну Вн (ОКІМ).

САЛЬНИЧКА - л.пр. Сниводи, л.пр.П.Бугу (МЕ I967; Горбачук, I5I); Сальницька (К., 56); Сальницкая (Машт., 34); Сальница (Менде); Сальничка (Подол., 636, 643); руч.Сальницкий (Тверитинов, 24); Salniczka, Salnica, Salniche (SG, X, 217).

На річці - с.Сальниця (в народі також Салиха) Хмільницьк. р-ну Вн; с.Салиха, "салиские люди" і "салиский грунт" згадуються в грамоті князя Свидригайла 1431 р. (ТК ЦНБ); в документі 1570 р. уроч.Сальникъ (Нейман, Стар.Брацл., 544).

Пор.Сална (Салница) - р. в половецькому степу, де в 1112 р. руське військо розбило половців (Укр.ПСРЛ); р.Салница (КБЧ,159); р.Salna і оз.Salno в басейні Вісли (Hydr. Wisły); с.Велика Салиха Красилівськ. р-ну Хм; р.Салиха - п.пр.Росі (Машт.Дн., 55).

Назву Салиха (басейн Росі) В.П.Петров вважає балтійською за походженням, від латиськ. sola "село", д.-прус. salus "дощовий потік"[84]. Проте Г.Крае апелятиви й відповідні гідроніми з коренем sal-розглядає на широкому порівняльному тлі, залучаючи до д.-прус. salus також іллір. sal "море", лат. salum "море, течія" і численні гідроніми Sala в Тюрінгії, Фракії і Паннонії, Salia в Галлії та Іспанії, Salon в Долмації та ін. (Krahe , 50-51).

САМЕЦЬ - 1) п.пр. П.Бугу у верхній течії (К., 55); Самець (Машт., 33; Менде; Тверитинов, 23, 52; Подол., 853); Samiec (SG , X, 250). Аналогічні гідроніми поширені у Верхньому й Середньому Надбужжі, всього нами зафіксовано вісім випадків (див.нижче). Гідроніми Самець відомі й на інших територіях України, зокрема в сусідніх басейнах доплившів Дніпра - три назви в басейні Росі (Машт. Дн., 54, 55), одна в басейні Тетерева (Машт. Дн., 44), одна в басейні Горині (Машт. Дн., 161), також Самець - струмок в с.Нагорянах Ровенськ. обл. (ОКІМ), Самець - струмок в с.Городку колишнього Бердичівського повіту (Похилевич, 259); П.Л.Маштаков засвідчує три гідроніми Самець в басейні Дністра: п.пр.Збруча, л.пр.Дністра, п.пр.Серли, л.пр.Серету, л.пр.Дністра і п.пр. Млинського, п.пр.Дністра (Машт., 21, 23).

Аналогічні гідроніми, але у формі жіночого роду, поширені на території Польщі, пор. Samica - шість випадків в басейні Вісли (див.Hydr. Wisły); Samica - 25 випадків в басейні Варти[85]; як

---

[84] Петров В.П. Історична географія та проблема слов"янського етногенезу на матеріалах гідронімії. - В кн.: Історичні джерела та їх використання.К.,1966,вип.2,с.70. У праці "Етногенез слов"ян" (К., 1972) В.П.Петров відносить гідронім Салиха до назв подвійного етномовного походження періоду спільної балто-слов"янської мовнотериторіальної приналежності.

[85] Див.: Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E. Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty. Wrocław etc.,1975, s. 140-141.

зазначають Я.Рігер і Е.Вольнич-Павловська, польські гідроніми походять від географічного терміна samica" головне русло річки". Поширення назв Самець на території України свідчить про те, що цей географічний термін у формі чоловічого роду існував і в діалектах української мови;

2) п.пр. В"язовиці, п.пр.Собка, п.пр.Собу, л.пр. П.Бугу (Самець - Машт., 35); Samiec (SG, X, 250);

3) п.пр. Витекли, л.пр.Сниводи, л.пр.П.Бугу; протікає в нп Смілій, Петриківцях, Чепелях Хмільницьк. р-ну Вн (Samiec-SG, X, 250); Самець (Подол., 634);

4) л.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу; протікає в нп Крищинцях, Тарасівці, Холодівці Тульчинськ. р-ну Вн (Самець - Подол., 133); Самокъ (Тверитинов, 25); Самка (Менде).

5) р. в нп Брідку, Великій Мочулці Теплицьк. р-ну Вн (Самецъ - Подол., 322; Гульдман, 360). Вона ж Брід (див.).

6) р. в м.Тальному Чрк (МЕ 1968).

7) р. в с.Рижавці Жмеринськ. р-ну Вн ("при р.Самкѣ" - Подол., 278).

САМЕЦЬ-РІЧКА - р. в с.Саморічці колишнього Гайсинського повіту, очевидно, тепер с.Семирічка Гайсинськ. р-ну Вн (Самецъ-рѣчка - Подол., 303).

Див. Самець.

САМОРІЧКА - р. в с.Серединці Бершадськ. р-ну Вн (Саморѣчка - Подол., 371). Див.Самець.

САТОРІЧКА - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (К., 59); Саторичка (Машт., 36). Вона ж Синарна (див.).

Можливо, какографічний варіант гідроніма Саморічка, оскільки на лівому березі Собу знаходилося с.Саморічка колишнього Гайсинського повіту, тепер, очевидно, с.Семирічка Гайсинськ. р-ну Вн, в якому деякі джерела фіксують Самець-річку (див.).

СВАРИЧІВКА - р., протікала в с.Бондурівці колишнього Брацлавського повіту, тепер, очевидно, с.Бондурівка Немирівськ. р-ну Вн (Сваричовка, Сварычевка - КПОДА, 115, 2, 4, арк.110; 115, 1, 32, арк.40 зв.; 115, 1, 19, арк.19)

Пор. с.Сваричівка Ічнянськ. р-ну Чрн. і с.Сваричів Рожнятівськ. р-ну Ів.-Фр.; Свара - п.пр.Іпуті, л.пр.Сожу (Машт. Дн., 131), яку В.М.Топоров і О.М.Трубачов вважають можливим балтизмом (ТТ, 206).

СВИНАРКА – 1) р. в с.Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (Гульдман, 350; Подол., 339). Вона ж Деркачка (Подол., 339). Пор.Свинарка – л.пр.Вільшанки в басейні Дніпра (Машт. Дн., 57); Свинарка – л.пр. Ірпеня, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 49); Свинарка – п.пр. Бешки, пр. Інгульця, п.пр.Дніпра (ОКІМ).

Аналогічну назву п.пр.Черемошу на Буковині Ю.О.Карпенко пояснює як утворення з суфіксом -арка від свиня[86];

2) л.пр. Собу, л.пр. П.Бугу; впадає біля с.Парії́вки Іллінецьк. р-ну Вн (Świniarka-SG, XI, 703).

СВЯЧЕНА – р. в с.Янівцях колишнього Літинського повіту (Подол., 665). Пор.Свячена – р. в с.Сокиринцях на Чернігівщині; Свячене – оз. в с.Малій Перещепиній на Полтавщині; Свячене – оз. в с.Шульгівці на Дніпропетровщині; оз. в с.Великій Багачці на Полтавщині (ОКІМ). Вона ж Случ (див.).

Очевидно, назва річки, освяченої попом.

СЕМЕНКА – л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу; впадає у Десну нижче с.Сосонки (тепер Вінницького р-ну); зафіксована в документі 1755 р., "издавна считалась границею между грунтами с.Стадницы Стрижавского ключа и грунтами с.Сосонки" (ОКІМ).

Зближення з ім"ям Семен слід вважати вторинним. Назва виявляє зв"язок з гідронімом Верхньої Наддніпрянщини Семь (Сьмь, вторинна сучасна форма Сейм), тим більш імовірний, що Семь, як і наша Семенка, є лівим допливом річки із назвою Десна. Таке надзвичайно цікаве повторення у Верхньому Надбужжі гідронімів Верхньої Наддніпрянщини можна доповнити ще одним не менш важливим фактом. Як ми зазначали вище, Семенка впадає у Десну біля с.Сосонки, тоді як недалеко від місця злиття Сейму (давнє Сьмь) з Десною знаходиться смт Сосниця. Повторення трьох назв у однаковій географічній ситуації є, безперечно, невипадковим і свідчить про давній зв"язок цих територій. В одному з ономастичних досліджень висловлювалася думка про можливість виникнення деяких подільсько-верхньодніпровських топонімічних паралелей внаслідок того, що Поділля було проміжним районом на шляху великих племінних переселень з Нижньої Наддунайщини у верхнє і середнє Наддніпрянське Лівобережжя[87]. В

[86] Див.: Карпенко Ю.О. Особливості гідронімічного словотвору. – В кн.: Українська діалектологія і ономастика, с.189.

[87] Див.: Стрижак О.С. Сіверяни. – Мовознавство, 1973, № 1, с.71.

такому разі шлях перенесення назв йшов із південного заходу на схід, отже, з Поділля на Наддніпрянщину. Проте в розглядуваному випадку перенесення топонімів відбувалося, на нашу думку, у зворотному напрямі - з Лівобережної Наддніпрянщини на Поділля, оскільки розміри відповідних гідрооб"єктів дніпровського басейну є незрівнянно більшими і, крім того, форма гідроніма Семенка нашої території свідчить про його вторинність по відношенню до гідроніма Семь Верхньої Наддніпрянщини. Можна навести ще деякі гідронімічні факти басейну Верхнього Дніпра, які свідчать про можливий взаємозв"язок гідронімів з основою Сосн - (що є, очевидно, переосмисленнями за асоціацією з назвою дерева архаїчних назв з елементом Сне-/Сно-, див.Сосонка) і гідронімів з основою Семь. Так, в басейні Сожу зафіксована Сосенка - п.пр.Верхівки, л.пр.Остра, л.пр. Сожу (Машт., 117) і поруч з нею - Сѣмянка - л.пр.Остра (Машт. Дн., 117). Оскільки В.М.Топоров і О.М.Трубачов припускають можливість генетичної спорідненості гідронімів Семь і Сев басейну Десни, можна вказати також гідронім Сосница (варіант Сосна), яка є лівою притокою Севу (Машт. Дн., 198). Від гідронімічної основи Семь (Сѣмь) утворено ще одну річкову назву досліджуваного басейну - Семецъ (див.нижче). Стосовно походження гідроніма Сѣмь (сучасне Сейм, бас.Дніпра) В.М.Топоров і О.М.Трубачов відзначають вагання у визначенні характеру кореневого голосного. Вони припускають можливість іранського походження назви - з авест. syāma, д.-інд. syāma "темний" (там же, 226).

СЕМЕЦЬ - л.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (Семецъ - Машт., 36).

Пор. Семь,Сьмъ, - первісна назва Сейму, л.пр.Десни, л.пр. Дніпра, див.Семенка.

СИБОК - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Сыбокъ - Машт., 35); Sobek (SG,X, 939). Вона ж Будківка (див.).

Демінутивне утворення від гідроніма Сіб (див.).

СИДОРИНСЬКИЙ - руч., л.пр. Макушинки, л.пр.П.Бугу; протікав у с.Великому Митнику Хмільницьк. р-ну Вн, хут.Сидориха колишнього Літинського повіту (Сидоринский - КПОДА, 115, 1, 8,арк.76 зв 115, 1, 9 арк.132 зв.; Сидоринской - КПОДА, 115, 1, 9,арк.145 зв.; Сидорский - КПОДА, 115, 1, 8, арк.84; 115, 1, 9, арк.132).

Прикметникове утворення з суфіксом -инський від назви хутора.

СИНАРНА (СИНАРКА, СІНАРНА) - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (ОКІМ, Горбачук, 152); Синарна (Машт., 36; Похилевич, 314); Sinarna

(SG,X, 615). Друга назва - Саторичка (Машт., 36). На річці - с.Сінарна Іллінецьк. р-ну Вн.

Неясно.

СІБ (СОБ) - л.пр.П.Бугу (МЕ 1970; Горбачук, 151); ХУП ст. Sup (Ляскорон.Боплан, 17, 23); у рукописному опису трактів кінця ХУП - початку ХУШ ст. Субь (Русов, 78); 1755 od Sobu rzeki (АЮЗР УІ, П, 97); 1782 za Sobem (АЮЗР, УІ, П, 246); 1792 za Sobem (АЮЗР, УІ, П, 428); у джерелах XIX ст. Собь (Подол., 289); Собъ (Похилевич, 302, 323, 300); Собь (Гульдман, 40); Sob', Sobia або Sobar (SG, X, 939); Собъ, Собь, Sob, Sup (Машт., 35).

Притоки Собу - Собок, Сибок (див.).

Важко визначити, чи пов"язана назва генетично з такими гідронімами, як Соболь, Соболиця в басейні Дністра (Машт., 12); Суба - п.пр.Тясмина, п.пр.Дніпра; Субот - п.пр.Кам"янки, л.пр.Росі, п.пр. Дніпра[88].

Етимологія гідроніма не визначена.

СІЛЬНИЦЯ - п.пр.П.Бугу; протікає в Тульчинськ. р-ні Вн (МЕ 1967; Горбачук, 151; ОКІМ); ХУІ ст. nad Siilną (Rulikowski, 303); XIX ст. Сильница (Подол., 134, 153, 156 та ін.; КПОДА, 115, 1, 28, арк.8, 9; 115, 1, 32, арк.30; 115, 1, 134, арк 16; 115, 2, 1, арк. 100 зв., 108 зв.; 115, 2, 4, арк.28 та ін.); Сельница (Гульдман, 36; Менде; Тверитинов, 25, 69; Машт., 35; КПОДА, 115, 1, 2, арк.2; 115, 2, 1, арк.3; 115, 2, 4, арк.78 зв.); Силница (КПОДА, 115, 1, 32, арк.19 зв., 20, 22 зв., 23, 30; 115, 2, 4, арк.64, 65 зв., 66 зв.); Селница (КПОДА, 115, 1, 32, арк.15, 15 зв., 16, 16 зв.; 115, 2, 4 арк. 64); Sielnica(SG,X, 535). У верхів"ях річки було с.Сільниця Шпиківськ. р-ну Вн (УРСР 1946).

Неясно.

СІРЧИСТ - л.пр. Сільниці, п.пр.П.Бугу (Серчистъ - Гульдман, 36; Машт., 35).

Назву виражено короткою формою прикметника сірчистий. Очевидно, вказівка на певні мінеральні домішки у воді.

СКАКУНКА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1970; Горбачук, 151; К., 59); Скакунки (Похилевич, 301); Skakunka (SG, X, 636). У П.Л.Маштакова Скакунка помилково вказана як варіант Кунки (Машт., 35). Друга назва - Камінна (див.).

---

88 Етимологію двох останніх назв див.: Железняк І.М. До етимології гідронімів Суба і Субот. - Мовознавство, 1973, № 1,с.77-82.

За допомогою суфікса -унка від дієслова скакати. Характеризує річку за особливостями течії. Семантику гідроніма опосередковано підтверджує друга назва річки Камінна.

СКАРОНИНКА - друга назва р.Плоскої, п.пр.П.Бугу (Тверитинов, 23).

Неясно.

СКИБІНЬ - л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (К., 59); Скибинь, Скибена, Скиба, Ковбань (Машт., 36); Скиба (Нов., П, 733, 734); Скиба (Похилевич, 320, 321); Skiba, Skibia (SG, X, 668). На річці було с.Скибин колишнього Липовецького повіту (Нов., П, 733).

Із суфіксом -інь від скиба "ломоть; пласт земли при пахании" (Гр., IУ, 133).

СКРИТА - л.пр.Шури, п.пр.П.Бугу (Горбачук, 151; ОКІМ); Скрытая (Подол., 142). На ній с.Скрицьке Немирівськ. р-ну Вн.

Від прикметника скритий.

СЛУЧ - руч. в с.Янівцях колишнього Літинського повіту (Подол., 665). Друга назва - Свячена: "...омываемой ручьями Ровзык или Тыква и Свячена или Случ, соединяющимися в конце села в одну речку Телухню, протекающую через с.Тессы и впадающую у м.Ново-Константинова в Буг " (Подол., 665).

Очевидно, перенесення з басейну Верхнього Дніпра, пор.Случ - три випадки в басейні Прип"яті і один в басейні Сожу (Машт. Дн., 144, 145, 163-169, 170, 137). Зокрема, недалеко на північ від району Надбужжя, де зафіксовано гідронім, протікає великий правий доплив Горині Случ (етимології назви див.: ТТ, 208; Никонов,380).

СМАЛЬЧА - пр.Бужка, л.пр.П.Бугу. Назва зафіксована в картотеці з джерела 1546 р.: "Там, где впадала Смальча в Божок, граница между Межибожским поветом и Кузминской волостью составляла середину р.Божка и шла серединой р.Смальчы вверх до дороги из Пилевцев до Межибожа, затем шла этой дорогой до Колодца, стоявшего тогда посередине с.Пилевцы и до р.Иквы" (ТК ЦНБ).

Гідронім цікавий тим, що поповнює групу архаїчних слов"янських річкових назв на -ча, виділену в гідронімії Правобережної України О.М. Трубачовим (див.: Трубачев, 173, 270, 271). До них належать: Глумча - л.пр.Уборті, п.пр.Прип"яті; Слепча - л.пр.Уборті; Рубча в басейні Горині; Мирча /Мурча в басейні Тетерева; Тупча в басейні Росі. О.М.Трубачов пояснює назви як утворення за допомогою форманта -ja від слів із суфіксом -ьць (Рубча < рубец + ja, Глумча < глумец + ja тощо) (Трубачев, 173). Всі вони знаходяться на терито-

рії Середньої Правобережної Наддніпрянщини південніше Прип"яті. Смальча продовжує цей ареал у Верхньому Надбужжі, гідронімічна система якого має ряд рис, спільних з гідронімічною системою українського Полісся, зокрема характеризується наявністю значної групи архаїчних утворень, більшість яких знаходить відповідники в гідронімії Правобережного й Лівобережного Полісся, пор. Гнилоп"ять, Десна, Іква, Семенка, Случ, Снивода, Сосонка.

СНИВОДА - л.пр.П.Бугу у верхній течії (МЕ 1967; К., 56;Машт., 34; Гульдман, 39; Тверитинов, 24, 53; Подол., 236, 237,244 та ін.); Sniwoda (SGX, 936); в подільській люстрації XVI ст. Sinowoda: "pustinia Ulanow przy slakie tatarskiem nad potokiem Sinowoda" (АКЗР, УП, П, 163). Можливо, ця річка згадується в історичному документі під 1546 р. як Сневотовка - річка, через яку у напрямку до Ходоровського лісу тягся кордон між Подільським воєводством і Київщиною (ТК ЦНБ).

Належить до групи гідронімів України та інших східнослов"янських територій з компонентом сн-, яку виділив ще О.І.Соболевський[89]. До цієї самої групи належать, очевидно, сусідні із Сниводою гідроніми Десна і Сосонка нашого басейну (див.). Цілий ряд назв з елементом сн- відомі насамперед у гідронімії Верхньої Наддніпрянщини: Сновидъ (варіант Сновитъ) в басейні Сожу (Машт. Дн., 115); Сновъ (Сновь), Снова, Липинова Снова, Полевая Снова, Сновский в басейні Десни (Машт. Дн., 207-211, 216); у тому самому басейні - Снопоть, Снѣжеть (Снѣжать) (Машт. Дн., 174, 190-191), у басейні Сожу - Снеберь (Машт. Дн., 131). З інших територій можна навести Сновида (за SG , варіант Sniwoda) - п.пр.Збруча, л.пр. Дністра (Машт., 23); Снопород - п.пр.Сули на Полтавщині; Сноведь у басейні Оки (ОКІМ) та ін.

Походження цієї групи назв залишається невизначеним.

СОБОК - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Собокъ - Машт., 35); Собик (К., 59); Сибакъ, Собикъ, Россоховата, Rosochowata (Машт., 35); Собокъ (Похилевич, 310); Собикъ, Сибокъ (Подол., 190); Rosochowata або Mały Sonik, остання форма є, очевидно, результатом описки (SG , IX, 762).

Демінутивне утворення від назви основної річки Сіб/Соб.

---

89 Див.: Соболевский А.И. Как исследовать местные названия.- ИОРЯС, 1919, т.23, кн.I, с.183; Соболевский А.И. Новые русско-скифские этюды. - ИОРЯС, 1926, т.31, с.9.

СОВІТАНКА – п.пр.Кропив"янки, п.пр.П.Бугу; розмежовувала колишні Гайсинський та Липовецький повіти (Sowitanka - SG,IУ, 696; X, 100).

Неясно.

СОКОМАРІВКА – р. в с.Середині Бершадськ. р-ну Вн (МЕ 1967).

Неясно. Пор.Сакмара – п.пр.Уралу. Одна з останніх спроб встановити етимологію Сакмари (з тюрк.саржарама "швидкий, стрімкий") належить Б.А.Моісееву[90]. В.А.Никонов вбачає можливість зв"язку з гідронімом Самара (Никонов, 364). Пор.також в білоруському антропоніміконі прізвище Сакмар (Бірыла, П, 361).

СОЛОНИЙ ЯР – р.біля с.Сокільців Гайсинськ.р-ну Вн (Доленко, 84).

Складений гідронім, похідний від солоний і номенклатурного слова яр.

СОНЯ – п.пр.П.Бугу (Нейман. Стар.Брацл., 540). Згадується в акті розмежування Вінницьких земель від Стрижавських 1650 р., який Ц.Нейман наводить у російському перекладі: "...Лесом великим от верховьев речки Сони до устья,где вливается в Бог по левую сторону стрижовский,по правую грунт мещанский,по ту сторону Богу речки от устья Вельбежовки этой речкой Вельбежовкой вверх до дороги, которая идет из Петничан мимо Круглец по левую руку стрижовский, а по правую мещанский" (Нейман. Стар.Брацл., 540).

Можливо, давня назва дослов"янського походження, що належить до гнізда гідроніма Сян, польськ. San – п.пр.Вісли. Сюди ж – Sanica, Sanna, Sona (Sonia) також в басейні Віоли; Sana в басейні Драви (Боснія); Sann в басейні Сави (південна Штірія); San- р. в Курляндії; Sana – впадає в Адріатичне море в Умбрії та ін. Ці гідроніми відносять до архаїчних індоєвропейських назв, в основі яких і.-є. *sna: sēn(a): sōn(a)(Rozwadowski, 189-195; Lehr-Spławinski, 62, 71-72;Трубачев, 202, 203)[91]; Пор.Суниця.

СОРОКА – л.пр.Собу, п.пр.П.Бугу (К., 59; Машт., 36; Гульдман, 40; Похилевич, 322; Подол., 288, 317; Тверитинов, 25, 45; КПОДА, 115, 2, 1, арк.105 зв.); Soroka (SG, XI, 82); ХУП ст. Сорока (Ляскорон. Боплан, 17); бере початок біля с.Великої Сева-

---

[90] Див.: Моисеев Б.А. Тюркские названия Оренбургской области. – В кн.: Питання гідроніміки, с.180.

[91] Див.: Stieber Z. Polska i ruska nazwa Sanu. – JP,XXI, 1936, 172-174; Стрижак О.С. Сян чи "Сан"? – Мовознавство,1969,№2, с.74-78.

стянівки Христинівськ. р-ну Чрк; впадає вище с.Китайгорода Іллінецьк. р-ну Вн. На річці знаходиться с.Городок того самого району; стара назва села - Сорока (ТК ЦНБ), пор.с.Сорока цього ж району.

Неясно. Аналогію з назвою птаха слід вважати результатом семантичного переосмислення гідроніма.

СОРОКОДУБ - руч., пр.П.Бугу; протікав у с.Сорокодубах Немирівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 32, арк.31 зв.; 115, 2, 4,арк. 21 зв.).

Утворення з числівником сорок у першій частині. Можливо, первинною є назва села.

СОСОНКА - р. в м.Пикові Вінницького повіту (тепер с.Пиків Калинівськ.р-ну Вн) (ТК ЦНБ). Очевидно, вона ж зафіксована у Тверитинова як Сосенка - л.пр. Пустоми або Верхівки, л.пр. П.Бугу (Тверитинов, 24). Пор.Сосонка - село Вінницького р-ну на р.Десні.

І гідронім, і ойконім, які знаходяться в сусідніх районах, можна розглядати як переосмислені за асоціацією з назвою дерева сосна архаїчні, можливо, неслов"янські назви з елементом сн-, виділеним у цілій групі назв східнослов"янських територій О.І.Соболевським.

Як ми вже зазначали у зв"язку з гідронімом Семенка, ойконім Сосонка разом з двома гідронімами Десною і Семенкою є цікавим повторенням у Верхньому Надбужжі трьох назв Верхньої Наддніпрянщини з аналогічним географічним розміщенням. Цей факт, будучи надзвичайно цікавим сам по собі, підтверджує, крім того, правомірність віднесення ойконіма і гідроніма Сосонка нашого басейну до групи архаїчних назв з елементом сн-, до яких належать у Східному Поділлі також гідроніми Снивода і Десна (див.).

Можна вказати ще ряд аналогічних досліджуваній "соснових" назв Верхньої Наддніпрянщини. У статті Семенка ми наводили приклади з гідронімії басейну Верхнього Дніпра, які свідчать про можливість взаємопов"язаності назв з основою Сосн- і Сем-. У зв"язку з розглядуваною назвою слід звернути увагу також на те, що Сосенка басейну Сожу (Машт. Дн., 117) впадає до Верхівки, а за Тверитиновим, наша Сосенка теж є притокою Верхівки (друга назва Пустоми, можливо, йдеться про Постолову - л.пр.П.Бугу в Калинівськ. р-ні; пор.також Верхів - л.пр.П.Бугу в тому самому районі). З території Верхньої Наддніпрянщини можна ще вказати гідроніми Сосна - п.пр.Мраю, л.пр.Березини (Машт. Дн., 96); Сосница - рукав Берези-

ни (Машт. Дн., 103); Сосенка - р. в колишньому Духовщинському повіті (Машт. Дн., 227); Сосница - пр.Сещі, п.пр.Десни (Машт. Дн., 179).

СТАВИСЬКА - л.пр.П.Бугу, протікає в Немирівськ. р-ні Вн (Горбачук, 151); Ставище (Машт., 34); Stewiszcze (SG, XI, 296).

У формі множини від стависько (ставище) "місце, де раніше був став" зафіксовано на Вінниччині; на Тернопільщині цей апелятив відомий також із значеннями "низина, низина біля річки" (Марусенко, 250).

СТАНІСЛАВКА - пр.П.Бугу; протікає в с.Вовчку Немирівськ.р-ну Вн (МЕ 1967).

Від імені Станіслав.

СТИЛА - п.пр.Бершадки, п.пр.П.Бугу (Стыла - Тверитинов,26).

Від стилий "охололий". Характеристика гідрооб"єкта за температурою води.

СТОРОЖ - руч., пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу; протікав у с.Кобилівці колишнього Брацлавського повіту (КПОДА, 115, 1, 32, арк.16 зв.; 115, 2, 4, арк.66 зв.).

Можливо, гідронім виконував функцію якогось рубежу, пор. в архівному документі 1802 р.: "а повыше сего места (на Дністрі.- Л.М.), недалеко от порога есть подводный камень, служащий для плывущих маяком, на который они всегда устремляют плавание, дабы управ итти воротами к Молдавскому берегу, почему и называют его сторожем" (КПОДА, 115, 2, 1, арк.37).

Проте не виключено, що засвідчена у архівних джерелах форма Сторож - вторинна і виникла в результаті переосмислення за аналогією до відповідного апелятива. Вірогідно, належить до гнізда давніх гідронімів української території з компонентом стр- (див.Стрижавка).

СТРИЖАВКА - п.пр.П.Бугу (Нейман, Рец., 160; КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.1 зв., 14 зв., 15 зв., 16 зв., 25). У В.К.Гульдмана, а за ним у П.Л.Маштакова - як друга назва р.Вербіжівки, л.пр.П.Бугу (Гульдман, 39; Машт., 34); аналогічно в SG (ХУШ, 216): Werbiżówka, Werbiczówka, Stryżawka. На ній с.Стрижавка Вінницьк. р-ну Вн.

Пор.Стриж - л.пр.Турії, л.пр.Снову, п.пр.Десни (Машт.Дн., 210); Стрижовка - л.пр.Хрипачівки, п.пр.Жереву, л.пр.Уші, п.пр. Прип"яті (Машт. Дн., 157); Стрижнь - п.пр.Здвижу, л.пр.Тетерева, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 48); Стрижень - пр.Коропця, л.пр.Десни

(Машт. Дн., 206); Стриженка - п.пр.Десни (Машт. Дн., 211); Стрижня - п.пр.Беседі, л.пр.Сожу (Машт. Дн., 127) та ін.

Очевидно, належить до групи архаїчних назв з компонентом стр-, в основі яких і.-є. *sreu= "текти" (Трубачев, 155-158).

СТРУ́ГА - струмок в с.Кусиківцях Літинськ. р-ну Вн (ОКІМ). Перенесення в гідронімію апелятива струга "ручай, струя", поширеного в українських діалектах і в усіх західнослов"янських мовах (див.Толстой, 194-196). Слід навести також значення цього апелятива, зафіксоване М.Толстим у Західному Поліссі, - "невелика течія на болоті", у білоруському Східному Поліссі - стружка "старе русло річки" (там же, 194), оскільки гідронімічна система Верхнього Надбужжя, де зафіксовано досліджуваний гідронім, виразно тяжіє до гідронімічної системи Полісся.

СТУДЕНЕЦЬ - р.біля с.Шолудьків Немирівськ. р-ну Вн (Доленко, 84).

Апелятив студенець "криниця" у гідронімічній функції. У формі студенець фіксується в українських пам"ятках з ХУ ст., у формі студниця, студница - з ХУІ ст.[92] На досліджуваній території зафіксовано ще два гідроніми Студениця (див.нижче). Всі три назви вживаються в сусідніх районах Середнього Надбужжя. На інших територіях басейну П.Бугу гідроніми з аналогічною семантикою походять від апелятивів криниця, колодязь.

СТУДЕНИЦЯ - 1) л.пр.Рову, п.пр.П.Бугу (Студеница - Менде; Тверитинов, 24).

Перенесення в гідронімію апелятива студениця "криниця" (Гр., IУ, 221). Див. Студенець;

2) л.пр.П.Бугу (Студеница - Менде). На річці с.Студениця Тиврівськ. р-ну Вн.

СТУПНИК - р.,протікала в с.Лукашівці Літинськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 1, 8, арк.21 зв.). Пор. с.Ступник Хмільницьк. р-ну Вн.

Пор. ступник "сукновальня; ветряная мельница" (Гр., IУ, 223).

СУНИЦЯ - пр.П.Бугу; в колишньому Вінницькому повіті (Суница - Нейман. Рец., 160).

Зв"язок із назвою ягоди суниці слід вважати, очевидно, вторинним переосмисленням назви. Можливо, того ж походження, що й Соня (див.).

---

92 Див.: Дзендзелівський Й.О. Українсько-західнослов"янські лексичні паралелі. К., 1969, с.128.

СУРА – л.пр.П.Бугу; протікає в нп Метанівці, Завадівці, Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (МЕ 1970; ОКІМ); Сура (Тверитинов, 25; Подол., 334); Сурка, або Погребная (Подол., 339, Гульдман, 359). Очевидно, вона ж зафіксована в документі ХУІ ст. як Сурица: "do rzeczki Suryci i drugiej Bratowińskiej, która bez Ładyżyn nie daleko Bohu, do Jamnego przechodzi" (Rułikowski, 309).

Пор.Сура (Мокра Сура) – п.пр.Дніпра в нижній течії з притокою Комишувата Сура. Цей гідронім О.М.Трубачов ставить у зв"язок з мадоавест. sūra "Loch, lacuna", яке зустрічається в тексті також як назва озера або ставу, отже, вважає іранізмом в гідронімії Нижньої Наддніпрянщини (Трубачев, 138-139).

СУХА ТЬМА – л.пр.П.Бугу; протікає в нп Побірці, Петрашівці Теплицьк. р-ну Вн (Сухая Тьма – Подол., 336, 337). Друга назва – Самець (Подол., 337). В цьому ж районі протікає р.Тьма (див.).

У формі словосполучення від прикметника сухий і гідроніма Тьма.

ТАРАНІВКА – пр.Собу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Горбачук, 152); Тарановка (Машт., 35).

Від прізвища пор.Таран (Тупиков, 387), білор.Таран (Бірыла, П, 409); сучасне українське прізвище Таран зафіксоване нами в с.Торканівці Тростянецьк. р-ну Вн.

ТЕЛУХНЯ – п.пр.П.Бугу, протікає в с.Тесах Літинськ.р-ну Вн, впадає біля с.Новокостянтинова Летичівськ.р-ну Хм (Подол., 665).

Неясно.

ТЕПЛИК (Тепличка) – п.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Тепличка (Горбачук, 152); Тепликъ, Teplik (Машт., 36); Тепличикъ (Гульдман, 359); Тепличка (Тверитинов, 26); Tepliczka (SG, XII, 299). Друга назва Бражанка (Горбачук, 152). На річці – смт Теплик.

За допомогою суфікса -ик від прикметника теплий. Пізніше нашарування суфікса -(ъ)к-а внаслідок переосмислення гідроніма як похідного від назви поселення Теплик. Характеристика річки за температурою води, пор.апелятиви теплина "місце, де вода взимку не замерзає" (Гр., IУ, 255), тепличина "велике джерело, що заливає заглибину і заростає" (с.Мала Мочулка Теплицьк. р-ну Вн; МЕ 1967).

ТЕРНАВА – пр.Вовка, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Подол., 497, 507); Тарнава (Гульдман, П, 448); Тарнова (Нов., П, 429). У місці злиття Тернави з Вовком знаходиться смт Летичів.

Прикметникове утворення від назви рослини: тернина, діал.терн,

терновник та ін. Пор.Тернівка. Зафіксований деякими джерелами варіант Тарнава є полонізованою формою гідроніма.

ТЕРНІВКА – л.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (К., 60); Терновка, Ternówka (Машт., 36).

Від назви рослини. Див.Тернава.

ТЕСІВКА – п.пр. П.Бугу (К., 56); Тесовка (Машт., 33; Подол., 58, 662); Тессовка (Гульдман, 35); Тесновка (Тверитинов, 23); Tesowka (SG, XII, 318). На ній – с.Теси Літинськ. р-ну Вн.

За допомогою суфікса -івка від назви села Теси.

ТИКВА – руч. в с.Янівцях колишнього Літинського повіту (Тыква – Подол., 665). Друга назва Ровзик (див.).

Пор. Тыква – л.пр.Стиру в басейні Прип"яті, відносно якої О.М.Трубачов припускає можливість зв"язку з гідронімом Тікич. Тоді Тыква із *Тиква внаслідок втрати розрізнення і та ы в українській мові (Трубачев, 62-63). Проте не виключеним є генетичний зв"язок назви Тыква з гідронімом Іква, оскільки і в досліджуваному басейні П.Бугу і на Волині, в басейні Стиру, гідроніми Іква і Тиква знаходяться поруч. На інших територіях України найменування Тиква не відоме.

ТИМАНІВКА – пр.Сільниці (?), п.пр.П.Бугу (МЕ 1967); Тимановка (Подол., 154). Вона ж Липівка (див.), Козарыха (Подол., 154). На річці – с.Тиманівка Тульчинськ. р-ну Вн.

Можливо, відантропонімічного походження. Пор.білор.прізвища Тыман, Тыманюк (Бірыла, П, 419). В такому разі первинною слід вважати назву села.

ТИРИХВА – л.пр.П.Бугу (Тырыхва – Машт., 33; Гульдман,38); Tyrychwa (SG, XII, 721); Терехва, або Кудинка (Подол., 535).

Вважається давньою назвою германського походження, де другий компонент – з герм. ahwa "вода, річка"[93].

ТІТЛИЧ – руч., протікав у с.Гришках Деражнянськ. р-ну Хм (Титличь – КПОДА, 115, 1, 8, арк.56 зв.).

Можливо, назва належить до субстратної гідронімії досліджуваної території, пор.Титва – л.пр.Снову, п.пр.Десни, Титча – л.пр. Сейму, л.пр.Десни, лит. Tytuva – пр.Дубіси (ТТ, 210). Цікаву іллірійську паралель до литовського гідроніма наводить Г.Крае: Titus – р. в Іллірії з нп Tituli (Krahe,110).

---

93 Taszycki W. Dozychczasowy stan badan nad pobytem druzyn germanskich na ziemiach polskich w świetle toponomastyki. – Przegląd Zachodni, 7, z. 5/6.

ТРОСТЯНЕЦЬ – п.пр.П.Бугу (К., 59; Горбачук, 151); зафіксована у Боплана (Ляскорон.Боплан, 17); Тростянець (Гульдман, 36; Машт., 36; Тверитинов, 25; Подол., 148, 152, 160 та ін.; КПОДА, 115, 1, 12, арк.19, 19 зв., 70, 78 зв.; 115, 1, 28, арк. 7,8); Тростянка (Менде); Troscianiec (SG, ХП, 504). Вона ж Нетека. Гордіївка (див.). На ній смт Тростянець – райцентр Вн, с.Тростянчик Тростянецьк. р-ну Вн.

Із суфіксом -ець від тростяний, в основі трость "очерет".Аналогічні назви поширені на території України (див.Стрижак. Фіто-зоогр., 161).

ТУЛЬЧИНКА – п.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (МЕ 1967; Горбачук, 151; К., 58; Гульдман, 36; Машт., 35; Подол., 130; Тверитинов, 25); Tulczynka (SG,ХП, 613). В гирлі річки м.Тульчин (стара назва Нестервар).

Гідронім утворено від назви м.Тульчин, про походження якого В.А.Никонов зазначає: "Не виключений зв"язок з тюрк. телке "лисиця", але ймовірніше з особового імені, виражаючи приналежність" (Никонов, 428); пор.прізвище Толча, зафіксоване на Брацлавщині в рукописному опису трактів кінця ХУП – початку ХУШ ст.: "В Браславле ныне полковник и обер штор лейтенант Толча, а с ним польских жолнеров 100 человек" (Русов, 78). Можливо, антропонім романського походження, пор.румунські антропоніми Tulca, Tulczin, Tulcea[94] і м.Тульча на Дунаї в Румунії.

ТУРІЯ – п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Turya – SG,ХП, 652). Пор.Турія – п.пр.Великої Висі, л.пр.Синюхи (К., 62); Турия – три випадки в басейні Прип"яті (Машт. Дн., 139, 152); Турия – р. в колишньому Чигиринському повіті (Похилевич, 712, 713); Турия – кілька гідронімів у Болгарії, топоніми Tuř, Turna, Tursko, Turowec, Turowice у Чехії, Tur, Turza, Turownica, Tursk, Tursko у Польщі та ін.[95]

Вірогідно, утворення від тур. Гідронім зберігає згадку про колишню фауну цих земель.

ТЯЖИЛІВ – р., впадала до П.Бугу в районі м.Вінниці. На ній було с.Тяжилів колишнього Вінницького повіту (Тяжиловъ – КПОДА, 115, 2, 7, № 35).

---

[94] Див.: Constantinescu N. Dicţionar onomastic romînesc. Bucureşti, 1963, s. 393.

[95] Заимов Й. Български речни имена. – Български език, 1959, кн. 4-5, с.367-368.

Від антропоніма Тяжило?

ТЬМА – 1) л.пр.П.Бугу; протікає в нп Вищій Кропивні і Нижчій Кропивні Немирівськ. р-ну Вн (МЕ 1967; ОКІМ). Вона ж Кропив"янка (див.); Тма (Тверитинов, 26).

Пор.Тьма – л.пр.Бойні, п.пр.Судості, л.пр.Десни (Машт.Дн., 202); Тьма – л.пр.Волги вище м.Калініна (ОКІМ).

Можливо, тюркського походження, пор.тюрк.тьма, тма, тума "джерело з повільною течією, яке утворює невелике водоймище (калюжу), часто поросле луговою рослинністю (південно-західний Казахстан); джерело, яке утворює ручай (східний і південно-східний Казахстан); запруджений гірський ручай, з якого виводять воду для зрошення (Сир-Дар"інський Каратау)" (Конкашпаев, 38); "джерело, що виходить (пустиня Бетпак-Дала)" (Мурзаевы, 225, 226);

2) л.пр.П.Бугу; протікає в Теплицьк. р-ні Вн (Горбачук, 151; ОКІМ; МЕ 1968). Див.вище.

УДИЛИХА – р. в с.Великій Вулизі Тиврівськ. р-ну Вн (Удылиха-Подол., 177, 180, 181). Вона ж Улижка (див.). Пор.зафіксовану р.Удиль в басейні Обі: "А в Лозву из гор пала Удыль река, а на устье Удыла реки город Ловзинской" (КБЧ, 173).

Неясно. Можливо, належить до групи гідронімів на Уд- (див. Удич).

УЛИЖКА – р. в нп Великій і Малій Вулизі Тиврівськ. р-ну Вн (Подол., 180); Ułyzka – п.пр.Краснянки, п.пр.П.Бугу (SG, XII, 797). Вона ж Удилиха (див.).

За допомогою суфікса -ьк-а від назви села.

УДИЧ – 1) л.пр.П.Бугу (МЕ 1967; ОКІМ; К., 60); 1609 do rzeki Udyczy, a dołem tej rzeki Udyczy az do uyscia w Boh (АЮЗР, УП, I, 204); Удыцкое устье Черное (АЮЗР, УІ, I, 23); татарський шлях Удицкий (АЮЗР, УП, I, 204); ХУП ст. Udiz, Udicz (Ляскорон. Боплан, 17, 23); Удичь (Машт., 36; Тверитинов, 26); Удичъ (Гульдман, 40; Похилевич, 366); Udycz, або Hadycz (SG, XII, 746); Удич (Подол., 351-358). На річці с.Удич Теплицьк. р-ну Вн.

Утворення із суфіксом -ич від основи Уд-. Пор.Уди – п.пр.Сіверського Дінця, Удай – п.пр.Сули, Удава – л.пр.Пола. Ці гідроніми дослідники вважають іранськими за походженням – від авест. аоба "джерело", д.-інд. udan"хвиля", "вода", odman "потік, хвилі, приплив" (Rozw., 276, 278; Стрижак, Полт., 66-67; Трубачев,52, 80, 178).

Форма Hadycz, зафіксована в SG , відображає, очевидно, діа-

лектну особливість подільських говірок - приставне г (пор.місцеву вимову назви м.Умань - Гумань) із переходом у > а внаслідок переосмислення у зв"язку із словом гад;

2) л.пр.Удичу, л.пр.П.Бугу (К., 60).

УСТЯ (у місцевій вимові також Вуся) - 1) л.пр.П.Бугу, протікає в Немирівськ. р-ні Вн (Горбачук, 151). На досліджуваній території ще два гідроніми Устя (див.нижче). Пор.Устье - п.пр.Гатки, л.пр.Ірпеня, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 162); Устье - л.пр.Горині, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 162); Устье - п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 34) та ін.

Лексико-семантичним способом від апелятива устя "устье реки" (Гр., IУ, 360);

2)п.пр.П.Бугу; протікає у Вінницьк. р-ні Вн (Горбачук,151);

3) л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Машт., 36). Вона ж Дубровина (див.).

ФЕДЬКІВКА - руч. в с.Клебані Тульчинськ. р-ну Вн (Федьковка - Гульдман, 356).

Від імені Федько.

ФОСА - 1) л.пр.П.Бугу у верхній течії (МЕ 1967; Машт., 33; Гульдман, 38). Вона ж Дзвониха, Грабарка (див.).

Від апелятива фоса "рів, яма" (Гр., IУ, 378), "невеликий рів, викопаний для стікання води з озера" (Одещина; Марусенко, 253); "витік водної артерії" (с.Залужне Літинськ. р-ну Вн), "відгороджена греблею невелика частина мілководдя, придатна для купання" (с.Мирони Балтськ. р-ну Од; ОКІМ). Фонетичний варіант терміна хвоса має також значення "русло річки" (Марусенко, 253); "невеличка водна артерія, що впадає у велику річку; невеликий рукав річки" (с.Кам"яний Брід Лисянськ. р-ну на Черкащині; ОКІМ);

2) пр.П.Бугу; протікає в с.Гавришівці Вінницьк.р-ну Вн (МЕ 1967);

3) р. в с.Торкові Тульчиньск. р-ну Вн (ОКІМ);

4) пр.Згарка, л.пр.Згару, п.пр.П.Бугу; протікає в нп Дяківцях, Кусиківцях, Івчі Літинськ. р-ну Вн (Фоса, Хвоса - МЕ 1967).

ХВОСА - пр.П.Бугу; впадає біля м.Хмільника Вн (МЕ 1970). Див.вище.

ХОВПИК - руч., пр. П.Бугу; протікав у районі м.Хмільника Вн (КПОДА, 115, 2, 1376, арк.45).

Можливо, тепер гідрооб"єкт відомий під назвою Хом"як (Хом"ячок), оскільки цей гідронім зафіксовано в нп Порику і Томашполі, сусідніх з м.Хмільник.

Неясно.

ХОЛОДНА ВОДА - руч. в с.Орлівці Теплицьк. р-пу Вн (Холодная Вода - Подол., 335).

Характеристика гідрооб"єкта за температурою води.

ХОМУТКА - л.пр.П.Бугу; протікає у Вінницьк. р-ні (Горбачук, 151); Хамутный (КПОДА, 115, 2, 5, арк.73; 115, 2, 215, арк.36-37); Хамутной (КПОДА, 115, 2, 5, арк.75); Хамутній (КПОДА, 115, 2, 5, арк.68 зв.); Хамутный (КПОДА, 115, 2, 5, арк.74 зв.); Хомутній (КПОДА, 115, 2, 5, арк.68).

Пор.Хомутець - п.пр.Берези, л.пр.Десни (Машт. Дн., 207); Хомутець - л.пр.Дніпра (Машт. Дн., 49); Хомутець - п.пр.Хоролу, п.пр.Псла (Машт. Дн., 71); балка Хомутова в басейні Сіверського Дінця (Машт. Дон., 60); Хомутовка - л.пр.Великої Присмари, л.пр. Десни (Машт. Дн., 173) та ін.

Від хомут із суфіксом -к-а. Характеристика річки за конфігурацією русла. За семантикою пор.Батіг, Батіжок, Шабельна.

ХОМУТНЯ - л.пр.Кобильної, л.пр.Десни, л.пр.П.Бугу (Машт., 34); Хомутка (Подол., 226); 1566 "wniz Swinierzowemi Łozami ta ruda az do Chomutnej" (ТК ЦНБ); Хомутна (АЮЗР, УП, 1, 259); Хомутная (Нейман.Рец., 160; Нейман. Стар.Брацл., 108); Хмутна,Багдая (Менде).

Від хомут із суфіксом -ня, пор.Хомутка. Разом із назвою річки, в яку впадає, - Кобильною утворює своєрідну пару гідронімів з "конячою" семантикою.

ХОМ"ЯК (Хом"ячок) - л.пр.П.Бугу; протікає в нп Томашполі і Порику Хмільницьк. р-ну Вн (МЕ 1970).

Можливо,переосмислення у зв"язку з назвою тварини гідроніма Ховпик (див.), який фіксується в архівних документах у цьому самому районі. Але пор.також гідроніми Верхньої Наддніпрянщини Хомяк - п.пр.Сапелки, л.пр.Хоропуті, л.пр.Іпуті, л.пр.Сожу (Машт. Дн., 137) і Хмяк - л.пр.Сейму в Путивльськ. р-ні См (Машт. Дн., 225; ОКІМ).

ЦИКЛА - пр.Кібличу, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Цикла - Тверитинов, 25).

Гідронім знаходить відповідник в географічній номенклатурі Полісся, пор. цекл"іца (Толстой, 193), цякліца "невелика течія на болоті, яка з"являється при спаді води"[96].

---

[96] Яшкін І.Я.Беларускія геаграфічныя назвы.Мінск,1971,с.202.

ЧАПЛЯ - л.пр.П.Бугу; протікає в нп Парпурівцях і Майдан-Чапельському Вінницьк. р-ну Вн (Подол., 227, 230; Нейман. Рец., 160). Пор.Чапля - п.пр.Віліі, п.пр.Тетерева, п.пр.Дніпра (Машт. Дн., 45); Чапля - с.Летичівськ. р-ну Хм.

Нехарактерне для топонімів безафіксне утворення від назви птаха.

ЧЕРВОНА - р.,зливаючись з р.Вовнянкою, утворює р.Тьму,л.пр. П.Бугу (МЕ 1967); Червоная (Похилевич, 317). Друга назва - Басарабиха (див.). В с.Юрківцях Немирівськ. р-ну Вн, де протікає річка, є яр із назвою Червоний. За словами місцевих жителів, там добувають червону глину.

Назва характеризує гідрооб"єкт за кольором грунту берегів.

ЧЕРЕМУШКА - п.пр.П.Бугу; протікає в нп Майдані, Курниках, Василівці, Шостаківці, Зарванці, Гуті-Шершнівській Тиврівськ. р-ну Вн (МЕ 1972); Черемошна (Подол., 283, 284; Тверитинов, 24; Нейман. Рец., 160); Черемошка (КПОДА, 115, 2, 215, арк.48 зв., 49; 115, 2, 5, арк.97); Черемошня (КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.1 зв.); Черемошонка (КПОДА, 115, 2, 5, арк.98, 100). Друга назва Гутянка.

Пор.Черемош - п.пр.Пруту (ОКІМ); Черемошна - пр.Тетерева (ОКІМ);Черемошна в басейні Прип"яті (Машт. Дн., 142); Черемошенка в басейні дніпровської Десни (Машт. Дн., 221) та ін.

Утворення від назви дерева черемха.

ЧОРНА РУДА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Черная Руда - Машт., 35).

Гідронім утворено словосполученням номенклатурного слова руда "заболочена низина, іржаве болото на березі" (Марусенко,248) з прикметником чорний, пор.численні в досліджуваному басейні гідроніми Руда, Рудка, а також складені утворення Велика Руда, Широка Руда, Яр Уласова Руда.

ЧОРНИШЕВА - р.в Соболівці Теплицьк. р-ну Вн (Чернышова - Подол., 33).

Від прізвища Чорниш.

ШАБЕЛЬНА - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Машт., 36); Szabelna (SG, XI, 753). На ній с.Шабельня Іллінецьк. р-ну Вн. Пор. Шабельная, Мокрая Шабельная і Сухая Шабельная - п.пр.Дніпра в пониззі (Машт. Дн., 88).

Прикметникове утворення від шабля, характеризує річку за конфігурацією русла.

ШАМОТИНА – п.пр.Сільниці, п.пр.П.Бугу (Машт., 35; Подол., 150).

Від прізвища, пор.сучасне укр.прізвище Шамота; білор. Шамота (Бірыла, П, 465).

ШАРАВЕРІВКА – пр.Кальника, п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Шараверовка – Машт., 36). Можливо, на ній був хутір Шереверы колишнього Липовецького повіту (ОКІМ). Пор.Шереверівка – лука в с.Білці на Сумщині (ОКІМ).

Очевидно, відантропонімічного походження, пор.прізвище Шаравара – селянин (Нов., І, 790), білор. Шаравар (Бірыла, П, 467).

ШАРАПАН – р. в с.Цибулівці Тростянецьк. р-ну Вн (Подол., 164). Пор.Шарапанівка – с.Крижопільськ. р-ну Вн.

Назва, імовірно, тюркського походження, пор.тур., крим.-татар.шарап "вино, напій" (Радлов, IУ, 951), к.-калп., каз.шарап "те саме", вважається запозиченням з арабської мови[97]. Утворення на -ан, -ань характерні для гідронімії тюркського походження (див. : Трубачев, 207, 231).

ШЕВЧИХА – л.пр.П.Бугу; протікає в Хмільницьк. р-ні Вн (Горбачук, 151).

Із суфіксом -иха від швець, очевидно, через антропонім.

ШЕПЕВКА – п.пр.П.Бугу; впадала до П.Бугу в смт Тиврові Вн (КПОДА, 115, 2, І, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.І зв.; 115, 2, 215, арк.47 зв.), Шепіевка (КПОДА, 115, 2, 5, арк.94 зв.). Пор. с.Шепіївка Калинівськ. р-ну Вн.

Неясно.

ШИРОКА РУДА – п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Горбачук, 152; К.,59; ОКІМ); Широкая Руда (Машт., 35); Szerokoruda (SG , XI, 904); впадає під с.Гордіївкою Липовецьк. р-ну Вн.

Складене утворення від номенклатурного слова руда і прикметника широкий, пор.Руда, Велика Руда, Чорна Руда, Яр Уласова Руда.

ШМИГІВКА – пр.Згару, п.пр.П.Бугу; впадає в смт Літині Вн (Шмиговка – КПОДА, 115, І, 8, арк.165; 115, 2, І, арк.80 зв.); Шмыгавка (КПОДА, 115, 2, 7, № 17).

Очевидно, від прізвища, пор.сучасне укр.прізвище Шмига (Редько, 242).

ШПИКІВКА – п.пр.П.Бугу (К., 58); Шпиковка (Гульдман, 36; Машт., 35; Подол., 128; КПОДА, 115, І, 716; 115, І, 134, арк.16);

---

97 Див.:Источники формирования тюркских языков Средней Азии и Южной Сибири. Фрунзе,1966, с.241.

Szpikówka (SG, XII, 29). На ній смт Шпиків і с.Шпиківка Тульчинськ. р-ну Вн.

За допомогою суфікса -к-а від ойконіма Шпиків.

ШУМАШ - п.пр.П.Бугу; протікала в м.Жмеринці, нп Сідаві, Потоках, Рижавці Жмеринськ. р-ну і Ворошилівці Тиврівськ. р-ну Вн (КПОДА, 115, 2, 1, арк.94 зв.; 115, 2, 5, арк.1 зв., 102 зв., 104 зв., 105, 106, 123, 124 зв., 126; 115, 2, 215, арк.51, 52, 58, 59, 59 зв.).

Від дієслова шуміти? Проте неясним є словотворче оформлення гідроніма. З аналогічною кінцевою частиною відомі лише поодинокі річкові назви на території України: Неваш - л.пр.Случі, п.пр. Горині, п.пр.Прип"яті (Машт. Дн., 168); Любаш - р. в с.Запрудках колишнього Радомисльського повіту Київської губернії (ОКІМ).

ШУРА - п.пр.П.Бугу; бере початок біля с.Шури Немирівськ.р-ну Вн (Горбачук, 151; ОКІМ).

Первинною є назва села, похідна від апелятива шура "сарай", "навес" (Гр., IУ, 519).

ЮРКІВСЬКИЙ - руч., л.пр. П.Бугу; протікав в с.Юрківці Немирівськ. р-ну Вн (Юрковский - КПОДА, 115, 2, 5, арк.87; 115, 2, 215, арк.44; Юрковка - КПОДА, 115, 2, 5, арк.115).

Прикметникове утворення від назви села.

ЯЗОВЕЦЬ - п.пр.П.Бугу (К., 58); Язовець (Гульдман, 36; Машт., 35; КПОДА, 115, 1, 32, арк.30; 115, 2, 4, арк.19); Язовка (КПОДА, 115, 1, 32, арк.31; 115, 2, 4, арк.20, 21); Jazowica (SG, III,542); протікає в нп Гриненках, Скрицькому, Щурі Немирівськ.р-ну Вн.

За допомогою суфікса -ець від прикметника язовий, в основі якого - апелятив язь "рыба: Leuciscus idus " (Гр., IУ, 537) або яз "запруда речки для ловли рыбы" (Гр., IУ, 536).

ЯР УЛАСОВА РУДА - л.пр.Постолової, л.пр.П.Бугу (К., 56).

Гідронім виражено сполученням трьох слів - номенклатурного слова яр, присвійного прикметника, утвореного від імені Улас, і номенклатурного слова руда (див.Руда).

ЯРМОЛИНЦІ - п.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Ярмолинцы - Менде); Ярмолинка (Тверитинов, 25, 49). На ній с.Ярмолинці Гайсинськ.р-ну Вн.

Від назви села, утвореного за допомогою суфікса -инці від особового імені Ярмола.

ЯРУВАТКА - п.пр.Сороки, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Яроватка - Машт., 36), пор.Ярова - балка в с.Думенках Хмільницьк. р-ну Вн (ОКІМ); Яровица - п.пр.Стиру (Нов., II, 927); яр Яроватий - п.пр. Красної, л.пр.Сіверського Дінця (Машт. Дон., 57).

Від номенклатурного слова яр, через прикметникову форму *яруватий.

ЯСЕНЬ – п.пр.Тростянця, п.пр.П.Бугу; протікає в с.Тростянчику Тростянецьк. р-ну Вн (МЕ 1971; Подол., 811).

Перенесення в гідронімію назви дерева, пор.гідронім Вільха досліджуваної території.

ЯСЬКОВА – п.пр.Поганки, л.пр.Собу, л.пр.П.Бугу (Машт.,35); Jaśkowa (SG , Ш, 486;513).

Від імені Яцько, зменшувального від Яків (Гр., IУ, 563).

РІЧКОВІ НАЗВИ КРАЮ У ЇХ ЗВ"ЯЗКАХ З ГІДРОНІМІЄЮ ІНШИХ ТЕРИТОРІЙ

Основу гідроніміі Східного Поділля становлять слов"янські за походженням річкові назви, серед яких виділяємо ряд давніх утворень (Гнилоп"ять, Горятич, Дохна, Думка/Думич, Случ, Смальча та ін.).

Наявність значної за обсягом групи архаїчних назв як слов"янського, так і неслов"янського походження є характерною рисою гідроніміі досліджуваного району. До шару давніх дослов"янських найменувань Східного Поділля належать гідроніми Бритавка, Буг, Десна, Іква, Лиса Липа, Тирихва.

Слід зазначити, що Я.Розвадовський та О.Трубачов по-різному підходять до трактування виділених ними архаїчних гідронімів східнослов"янських територій, в тому числі гідронімів басейну П.Бугу. Я.Розвадовський, досліджуючи давні річкові назви східнослов"янських земель та їх зв"язки з гідронімами інших европейських територій, у більшості випадків вважає ці назви спорідненими на єдиній індоевропейській основі, і саме так пояснює він назви Бритавка, Іква нашого району. О.М.Трубачов трактує гідроніми Правобережної України, що виявляють зв"язки з гідронімією інших европейських земель, переважно як перенесення з відповідних територій і пов"язує їх з певним індоєвропейським етносом. У такий спосіб дослідник поділяє давню гідронімію Правобережної України на іллірійську за походженням (до цієї групи, за О.М.Трубачовим, належать гідроніми Іква, Лиса Липа Східного Поділля), фракійську, германську (з басейну П.Бугу Тирихва) та ін.

У результаті виявлення нового гідронімічного матеріалу список архаїчних річкових назв Східного Поділля можна поповнити такими гідронімами, як Витава, Ека, Людавка, Семенка, Семець, Соня, Сосонка, Сура, Тиква.

Дослідження давніх річкових назв Східного Поділля та тлі гідроніміі України показало, що абсолютна більшість їх має паралелі

в північних районах України, причому не лише в сусідніх районах правобережної Середньої Наддніпрянщини, а й у більш віддалених районах Лівобережжя.

Особливо цікавими є випадки комплексного повторення назв: Десна, Семенка, Сосонка нашої території і Десна, Семь, Сосниця з аналогічним географічним розташуванням у Лівобережній Наддніпрянщині; Іква і Тиква Східного Поділля та аналогічні дві назви сусідніх річок на території Волині, в басейні Стиру. Комплексність повторювання в гідроніміконі Верхнього Надбужжя наведених назв свідчить про ймовірність перенесення їх при міграціях населення, причому у першому випадку шлях перенесення йшов, очевидно, з Лівобережної Наддніпрянщини на Поділля, оскільки відповідні гідрооб"єкти басейну Дніпра є незрівнянно більшими за річки з аналогічними назвами в басейні П.Бугу.

Список подільсько-поліських гідронімічних паралелей[1] можна продовжити такими назвами, як:

Білизна - р.на Вінниччині і Білизна - п.пр.Десни на Чернігівщині;

Брага - п.пр.Рову, Бражанка - п.пр. Удичу, Бражчак - пр. П.Бугу і гідроніми Брагинка, Браженка у Верхній Наддніпрянщині;

Браки - пр.Згару, п.пр.П.Бугу і Брак - п.пр.Остра, л.пр. Десни;

Витавка - р. в с.Витаві Тиврівськ. р-ну Вн і Витава - п.пр. Іпуті, л.пр.Сожу;

Вішки - л.пр.П.Бугу в Немирівськ.р-ні Вн і Вішка - п.пр.Уборті, п.пр.Прип"яті;

Гнівань - л.пр.П.Бугу в Тиврівськ. р-ні Вн і Гніва - л.пр. Сожу;

Думка (Думич) - л.пр.Рову, л.пр.П.Бугу і Думча, Думанка басейну дніпровської Десни та Думанка в басейні Сожу;

Жердь - п.пр.Десни, л.пр.П.Бугу і Жердь - п.пр.Верхнього Дніпра та п.пр.Березини;

Людавка - пр.Рову в Жмеринськ. р-ні Вн і Людовня, Людна, Людівка у Верхній Наддніпрянщині;

Повстянка - р. в смт Ситківцях Немирівськ. р-ну Вн і Повстинька - л.пр.Берездівки в басейні Прип"яті;

Постолова - л.пр. П.Бугу в Калинівськ. р-ні Вн і Постіл - в басейні Росі і Тетерева;

[1] Слід зауважити, що ми брали до уваги лише ті паралелі,які на інших територіях України не фіксуються.

Сваричівка - р. в колишньому Брацлавському повіті і Свара - п.пр.Іпуті, л.пр.Сожу;

Соня - п.пр.П.Бугу в колишньому Вінницькому повіті і Сонинка - р. у Верхній Наддніпрянщині;

Телухня - п.пр.П.Бугу в Літинськ. р-ні Вн і Телуша в басейні Березини;

Хом"як - л.пр.П.Бугу в Хмільницьк. р-ні Вн і Хом"як - п.пр. Сапелки, л.пр.Хоропуті, л.пр.Іпуті, л.пр.Сожу та Хмяк - л.пр.Сейму на Сумщині.

Наведені гідронімічні паралелі є свідченням тісних контактів у минулому Східного Поділля й Правобережного та Лівобережного Полісся. Частина поліського-східноподільських паралелей пояснюється, очевидно, належністю обох територій до земель давнього слов"янського заселення і незалежним виникненням на цих територіях аналогічних гідронімічних утворень. Ряд же інших паралелей можна вважати свідченням того, що Верхня Наддніпрянщина була тією територією, за рахунок якої періодично здійснювалося дозаселення Східного Поділля, яке внаслідок свого окраїнного географічного положення часто спустошувалось набігами кочовиків.

Окремі давні гідроніми неслов"янського походження знаходять відповідники на інших територіях. Так, назва Сура нашого басейну продовжує ареал гідронімів Сура Нижньої Наддніпрянщини (Мокра Сура, Комишувата Сура і Суха Сура) іранського походження.

Кілька іншомовних найменувань Східного Поділля належать до тюркізмів (Бакша, Батолик, Шарапан, можливо, Іцька, Тьма). Зазначені назви знаходяться в південних районах Поділля; у Верхньому Надбужжі гідроніми тюркського походження відсутні.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СХІДНОПОДІЛЬСЬКОЇ ГІДРОНІМІЇ

Гідронімії досліджуваної території властиві ті самі лексико-семантичні типи, що й українській і слов"янській гідронімії взагалі. В ній можна виділити насамперед дві великі групи утворень - відапелятивних і відономастичних, що в свою чергу розподіляються в семантичному плані на ряд груп, які наводимо нижче.

I. Відапелятивні гідроніми.

1. Назви, які характеризують особливості води:

а) за кольором: Білизна, Білка, Жовта, Жовтівка, Жовтяк, Зелена, Іскрянка, Червона, Чорна Руда;

б) за динамікою: Бистрий, Бурта, Баривоцка, Веселка, Скакунка;

в) за температурою: Стила, Холодна Вода;

г) за смаком: Поганка, Сільниця, Солоний Яр;

д) за звучністю: Бубнівка, Дзвониха, Звинна;

е) містять в собі вказівку на воду, течію, рідину, напій тощо: Брага, Бражанка, Бражчак, Витекла, Питай.

2. Назви, які характеризують водойму:

а) за типом: Стависька, Струга, Фоса, Хвоса;

б) за формою: Бакай, Батіг, Батіжок, Безголовна, Жилочка, Жолобок, Кривуля, Розсохувата, Хомутня, Шабельна;

в) за розмірами: Глибока, Довга, Мільчак, Плоска, Широка Руда;

г) за ступенем обводнення: Мокриця, Суха Тьма;

д) за заболоченістю: Гнилець, Гнилоп"ять, Дохна, Жабокричка, Кальничка, Кальнівка, Руда, Рудавка, Рудка.

3. Назви, які характеризують навколишню місцевість:

а) за топографічними особливостями: Бик, Бучак, Велика Стінка, Верхів, Верхній, Вишанець, Вишня, Згар, Кам"янка, Камінна, Кіблич, Кулига, Купна, Лиса Липа, Пожарка, Прогарна;

б) за особливостями тваринного світу: Бібка, Кобильня, Медведівка, Свинарка, Турія, Чапля.

4. Назви, які відбивають соціальні явища:

а) матеріальну культуру: Вишній Млин, Гатка, Гать, Гребелька, Гутянка, Жорнівка, Замчик, Митниця, Шура;

б) соціальну характеристику людей: Матосна, Козацьке, Панська Долина, Пастуша, Попів Ярок, Попівка.

П. Відономастичні утворення.

Відономастичні гідроніми досліджуваного району можна розподілити на групи:

1) від антропонімів: Байдалів Яр, Бердилівка, Бобошка, Будківка, Бурлакова, Волосків, Галіївка, Голянка, Горділівка, Горпинка, Козариха, Кудашівка, Ляльки, Станіславка, Таранівка, Федьківка, Чорнишева, Шамотина, Шевчиха, Яськова;

2) від етнонімів: Басарабиха, Мазурський, Москалівка;

3) від ойконімів: Баглаї, Вінничка, Войтовочка, Краснянка, Нетяги, Оса, Паланка, Улижка, Ярмолинці;

4) від гідронімів: Бужок, Вовчок, Десенка, Згарка, Згарок, Ікавка, Іковка, Ровець, Ровок, Собок.

ГЕОГРАФІЧНІ ТЕРМІНИ В ГІДРОНІМІЇ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

Гідроніми, похідні від географічних термінів, утворюють значну за обсягом групу, яка нараховує 76 назв, що становить близько 21% досліджуваної кількості слов"янських за походженням річкових назв регіону. Нижче наводимо список географічних термінів, які послужили базою для утворення ряду гідронімів Східного Поділля:

байрак: Байраковий; бакай: Бакай (2); безодня: Безодня (2); берег: Бережанка; бик: Бик; *брак: Браки; брід: Брід (2); бурта: Бурта; бучак: Бучак; верх: Верхів; волок: Волок; волока: Волока (2), Заволока; голова: Безголовна; долина: Панська Долина; домаха: Домаха; дуброва: Дубровина; жолобок: Жолобок; зарічок: Зарічок; згар: Згар; кобло: Кіблич; криниця: Криниця В"язова; кулига: Кулига; купа: Купна; мочула: Мочулка; нетека: Нетека (2); пастіль: Постолова; поплав: Поплава; рів: Рів, Нижній Рів; розсоха: Розсохувата (2); руда: Руда (5), Рудавка, Велика Руда, Чорна Руда, Широка Руда, Яр Уласова Руда; рудка: Рудка (5); річка: Саморічка; стависька: Стависька; стінка: Велика Стінка; струга: Струга; студенець: Студенець; студениця: Студениця (2); устя: Устя (3); фоса: Фоса (4); хвоса: Хвоса; яр: Попів Ярок.

Географічні терміни, що спричинилися до утворення гідронімів досліджуваної території, досить різноманітні за семантикою. Серед них виділяємо групу термінів з семантикою "болото" (волок, волока, поплав, руда, рудка), з семантикою "камінь" (бик, бучак, стінка), "вир" (бурта), "початок річки; місце, звідки починається річка" (голова, верх), "рів, яр, заглибина, яма" (бакай, жолобок, рів, яр) та ін.

Характерною рисою групи гідронімів, в основі яких лежать наведені вище географічні терміни, є те, що значна частина їх утворена лексико-семантичним способом, тобто шляхом перенесення в гідронімію того чи іншого апелятива географічної номенклатури. Такий спосіб творення гідронімів поширений і на інших територіях України.

Джерела та наукові розвідки

Андриевский	- Андриевский А. Материалы для истории южнорусского края в ХУШ ст. (1715-1774). - Одесса, 1886.
АЮЗР	- Архив Юго-Западной России, издаваемый Временною комиссиею для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. - Киев, 1869-1914. - Ч.1-8.
Бірыла П	- Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Т.2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі.- Мінск, 1969.
Горбачук	- Горбачук В.Т. Матеріали до словника гідронімів Вінницької області. - В кн.: IУ Респ.ономаст. конф. : Тези. К., 1969, с.150-152.
Гр.	- Грінченко Б.Д. Словарь української мови. - К., 1907-1909. - Т.1-4.
Гульдман	- Гульдман В.К. Подольская губерния: Опыт географическо-статистического описания. - Каменец-Подольск, 1889.
Даль	- Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. - Спб.; М., 1904-1912. - Т. 1-4.
Доленко	- Доленко М.Т. Гідронімія Південного Бугу на території Вінниччини.- В кн.: IУ Респ.ономаст. конф. : Тези. К., 1969, с.83-87.
ДТС	- Древнетюркский словарь. - Л., 1969.
Зап.Од.о-ва	- Записки Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1844-1919. - Т.1-33.
ИОРЯС	- Известия Отделения русского языка и словесности. - Спб., 1896-1927.
К.	- Каталог річок України. - К., 1957.
КБЧ	- Книга Большому Чертежу. - М. ; Л., 1950.
Конкашпаев	- Конкашпаев Г.К. Казахские народные географические термины. - Изв. АН КазССР, № 99.
КПОДА	- Кам"янець-Подільський обласний державний архів. Цифри означають: фонд, оп., од.зб.
КС	- Киевская старина, 1892, т. 37.
Ляскорон.Боплан	- Ляскоронский В.Г. Гильом Левассер-де-Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России. - Киев, 1901.
Марусенко	- Марусенко Т.А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов). - В кн. : Полесье. М., 1968, с.206-255.
Машт.	- Маштаков П.Л. Список рек бассейнов Днестра и Буга (Южного). - Пг., 1917.

Машт. Дн. - Маштаков П.Л. Список рек Днепровского бассейна. - Спб., 1913.
Машт. Дон - Маштаков П.Л. Список рек Донского бассейна. - Л., 1934.
МЕ 1967-1971 - Матеріали експедицій 1967-1971 рр.
Мельничук.Словн. - Мельничук О.С. Словник специфічної лексики говірки села Писарівки Кодимського р-ну Одеської області. - Лексикогр.бюл.1952, вип.2.
Менде - Подробная карта Подольской губернии в XIУ листах/ Сост. штабс-капитан Менде. - Тульчин, 1825.
Мурзаевы - Мурзаевы Э. и В. Словарь местных географических терминов. - М., 1959.
Нейман.Рец. - Нейман Ц.Г. Рецензія на книгу В.К.Гульдмана "Подольская губерния". - Киев.старина,1890, т.28.
Нейман.Стар.Брацл.-Нейман Ц.Г. Старая Брацлавщина и ее люди.- Киев. старина, 1889, т.25.
Никонов - Никонов В.А. Краткий топонимический словарь.- М., 1966.
Нов. - Указатель к изданиям Временной комиссии для разбора древних актов, высочайше учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе/Сост. И.П.Новицкий. - Киев, 1878-1882. - Т.1-2.
ОКІМ - Ономастична картотека Інституту мовознавства АН УРСР.
Онышкевич - Онышкевич М.О. Словарь бойковского диалекта.- В кн.: Карпатская диалектология и ономастика. М., 1972.
Паламарчук - Паламарчук Л.С. Словник специфічної лексики говірки с.Мусіївки Вчорайшенського р-ну Житомирської обл. - Лексикогр.бюл., 1958, вип.6.
Подол. - Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. - Каменец-Подольск, 1901. - Т.9.
Похилевич - Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии. - Киев, 1864.
Радлов - Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. - Спб., 1893-1911. - Т.1-4.
Редько - Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. - К., 1966.
Русов - Русов А.А. Русские тракты в конце ХУП и начале ХУШ вв. и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия. - К., 1876.
Скальков. - Скальковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края. - Одесса, 1850. -Ч.1.
Срезнев. - Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. - Спб., 1893-1912. - Т.1-3.
Стрижак.Полт. - Стрижак О.С. Назви річок Полтавщини. - К., 1963.
Стрижак.Фіто-зоогр.-Стрижак О.С. Гідронімія Полтавщини фітозоографічного семантичного ряду. - В кн.: Українська діалектологія і ономастика. К.,1964.
Тверитинов - Тверитинов. Военно-статистическое обозрение Подольской губернии. - Спб., 1849.

ТК ЦНБ	- Топонімічна картотека Центральної наукової бібліотеки.
Толстой	- Толстой Н.И. Славянская географическая терминология. - М., 1969.
Трубачев	- Трубачев О.Н. Название рек Правобережной Украины. - М., 1968.
ТТ	- Топоров В.Н., Трубачев О.Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. - М., 1962.
Тупиков	- Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имен. - Спб., 1903.
Ук.ПСРЛ	- Указатель к первым осьми томам полного собрания русских летописей. Отд.2. Указатель географический. - Спб., 1907.
УРСР 1946	- Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р. - К., 1947.
Фасмер	- Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. - М., 1964-1973. - Т.1-4.
Черепанова	- Черепанова Е.А. Словарь географических терминов Черниговско-Сумского Полесья. - Повідомл. Укр.ономаст.комісії, 1976, вип.14-15.
Яворн.Словн.	- Яворницький Д.І. Словник української мови. - Катеринослав, 1919.
Hrabec	- Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. - Kraków, 1950.
Hydr.Wisły	- Hydronimia Wisły; Warszawa etc.,1965. - Cz.1.
Krahe	- Krahe H. Sprache und Vorzeit. - Heidelberg, 1954.
Lehr-Spł.	- Lehr-Spławiński T. O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian. - Poznań, 1946.
Rieger	- Rieger J. Nazwy wodne dorzecza Sanu. - Wrocław etc., 1969.
Rozw.	- Rozwadowski J. Studia nad nazwami wód słowiańskich. - Kraków, 1948.
Rulikowski	- Rulikowski E. Przed kilkast laty (Bracławszczyzna). - In: Kwiaty i owoce. Kijów, 1870.
SG	- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Warszawa, 1880-1902. - T. 1-15.

Мови і діалекти

авест.	- авестійська
бараб.	- барабинська
білор.	- білоруська
бойк.	- бойківський
болг.	- болгарська
в.-луж.	- верхньолужицька
в.-нім.	- верхньонімецька
герм.	- германська
грецьк.	- грецька
д.-бакт.	- давньобактрійська
д.-інд.	- давньоіндійська
д.-ісл.	- давньоісландська
д.-прус.	- давньопрусська

д.-слов.	- давньослов"янська
І.-є.	- індоєвропейська
іллір.	- іллірійська
караїм.	- караїмська
к.-калп.	- каракалпацька
крим.-татар.	- кримськотатарська
лат.	- латинська
латиськ.	- латиська
лит.	- литовська
младоавест.	- младоавестійська
н.-луж.	- нижньолужицька
н.-нім.	- нижньонімецька
полов.	- половецька
польськ.	- польська
праcл.	- праслов"янська
рос.	- російська
слов.	- слов"янська
словацьк.	- словацька
словен.	- словенська
с.-н.-нім.	- середньонижньонімецька
с.-х.	- сербохорватська
тобол.	- тобольська
тур.	- турецька
тюрк.	- тюркська
укр.	- українська
фін.	- фінська
фрак.	- фракійська
хант.	- хантийська
чеськ.	- чеська
чулим.	- чулимська

Інші скорочення

бол.	- болото
Вн	- Вінницька
Дн	- Донецька
діал.	- діалектний
Зк	- Закарпатська
Ів.-Фр.	- Івано-Франківська
л.	- ліва
Лв	- Львівська
Кр	- Кіровоградська
м.	- місто
Мк	- Миколаївська
нп	- населений пункт
Од	- Одеська
п.	- права
П.	- Південний
Пл.	- Полтавська
пр.	- притока
р.	- річка
рук.	- рукав
руч.	- ручай
с.	- село

смт	- селище міського типу
См	- Сумська
стр.	- струмок
с-ще	- селище
Тр	- Тернопільська
уроч.	- урочище
Хм	- Хмельницька
Хр	- Харківська
Чрк	- Черкаська
Чрн	- Чернігівська

З М І С Т

В С Т У П 3
СЛОВНИК ГІДРОНІМІВ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ 7
ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНА ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГІДРОНІМІЇ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ 92
Річкові назви краю у їх зв"язках з гідронімією інших територій 92
Лексико-семантичний аналіз східноподільської гідронімії 94
Географічні терміни в гідронімії Східного Поділля ... 96
СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 97
Джерела та наукові розвідки 97
Мови і діалекти 99
Інші скорочення 100

527905

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
Ордена Трудового Красного Знамени Институт
языковедения им.О.О.Потебни

Лариса Терентьевна Масенко

ГИДРОНИМИЯ ВОСТОЧНОЙ ПОДОЛИИ
(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради
Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні АН УРСР

Редактор Л.М.Кудрявкіна
Оформлення художника Г.М.Бамона
Художній редактор І.П.Савицька
Технічний редактор І.М.Баяджиева
Коректори А.І.Розбицька, О.І. Каченовська

Інформ.бланк № 2356

Підп.до друку 23.04.79.БФ 01611.Формат 60х84 1/16.Папір офс.№2.
Ум.друк.арк. 6,05. Обл.-вид.арк. 6,34. Тираж 550 пр.
Зам. 9-457 Ціна 65 коп.

Видавництво "Наукова думка", 252601, Київ, МСП, Репіна, 3.
Київська книжкова друкарня наукової книги Республіканського виробничого об"єднання "Поліграфкнига" Держкомвидаву УРСР.
252004, Київ -4, Репіна, 4.